

BOK OG BIBLIOTEK

– med medlemssider fra Norsk Bibliotekforening

Nr. 3–2019

**Spennende interiør
øker sjansen for gode
leseopplevelser**

**Bibliotekrom
må lokke folk inn**

**Det er mye folkehelse-
arbeid i et bibliotek**

**Bibliotekar-
utdanning
i ny drakt**

**Jeg skammet
meg over
ambisjonene
om å bli
forfatter**

QURIA®

– UTVIKLET FOR ET MODERNE BIBLIOTEK

Quria® er den første skybaserte digitale plattformen for bibliotekstjenester, utviklet for å ta folkebiblioteket inn i fremtiden. Quria® er enkel i bruk, gjør de daglige arbeidsrutinene mer effektive og reduserer antall systemer de ansatte må ha tilgang til. Med Quria® har man full oversikt over hva som skjer på biblioteket, noe som gir et bedre servicetilbud til de besøkende.

**Vi skaper
fremtidens
bibliotek-
system**

● ● ● Les mer på www.axiell.no

axiell

INNHold

HOVEDSAKEN

Universitetsbiblioteket i Stavanger (UiS) har fått et dataverksted som minner lite om et sobert sted for kunnskapsformidling. Det er også meningen. Nå ønsker mange at flere bibliotek får spennende interiør. Det trenger verken være dyrt eller drastisk. Bli med til UiS, Sølvberget og Time bibliotek hvor de har satset på interiør og design de siste årene. 18

BOK

Mørke bekjennelser, storslagne fortellinger. Samtale med Kim Leine	6
Bokomtale: «Serotonin» av Michel Houellebecq	15
Forfatterportrettet: Lena Einhorn	54
Forskning: Kvalitetsvurdering av litteratur i praksis	62
Vil robotene bli glade i menneskene?	68
Fram med glemte kvinnelige forfattere	71

BIBLIOTEK

Trygge eller usikre. Om undervisningsferdigheter i UH-bibliotek	12
Deichman på flyttefot	39
Ny arkivlov. Fra kalveskinn til datasjø	41
Nasjonal bibliotekstrategi 2015-2018 er evaluert	46
Demokratiets skattekammer. Svensk bibliotekstrategi	48
Bibliotekarbacheloren på OsloMet fornyer seg	60

MENINGER

Leder: Smørbrød og bibliotek	4
Hva betyr de nye avtalene med Elsevier og Wiley	28
Vet vi alt om Allvit?	53

MEDLEMSSIDER FRA NORSK BIBLIOTEKFORENING

– et bilag til Bok og Bibliotek	31
---------------------------------------	----

KONKURRANSE

Kryssord	73
----------------	----

LEDER

Smørbrød og bibliotek

Du er i København og på vei til hotellet. På veien passerer du en tradisjonell «smørrebrødbutik», en av dem det ikke er så mange igjen av. Du stopper foran vinduet. Smørbrødene ligger på rekke og rad. Laks, reker, roastbeef, egg, rødspette, leverpostei, pyntet med salat, tomat, rødløk, agurk, asparges. Du hadde ikke tenkt å spise mer i dag, men beina rikker seg ikke, du må bare inn for å titte. Der hilser damen blidt og spør hva det skal være. Eh...tja, har du noe ekte dansk? Hun smiler, alt dette er ekte dansk, hva med denne klassikeren, sier hun og peker. Det er «Dyrlægens natmad», og hun ramser sakte opp så du skal forstå alt: Mørkt rugbrød, smør, leverpostei, salt kjøtt, gyllen aspikgele, rødløk. Så enkelt, tenker du, men likevel så elegant. Og når hun i neste åndedrag utvider din danske kulturhistorie ved å fortelle at navnet stammer fra Oskar Davidsens restaurant i København på 1920-tallet, hvor en dyrlege hver kveld bestilte dette smørrebrødet - da er du ikke i tvil: Jo, takk, jeg tar to av dem. Eller kanskje bytte ut den ene «natmaden» med et «stjernes kud», som også er typisk dansk? Jo, gjerne det, nikker du. Spise her eller ta med? Spise her. Og du setter deg med en kald pils ved vinduet og nyter dine smørbrød og kjenner at her er det godt å være.

Hjemme i hverdagstralten, tenker du ofte på den fine opplevelsen i smørbrødbutikken. Men en natt har du mareritt: Du er tilbake i København, du går forbi smørbrødbutikken og lurer på hvilke smørbrød du vil la deg friste av i dag. Du stopper, stirrer og koper. De fargerike og tradisjonsrikt danderte smørbrødene er nå byttet ut med grå-brune klyser ispedd noe ubestemmelig rødt og grønt. Hva har skjedd? Jeg har kjørt smørbrødene gjennom en kjøttkvern, forteller damen bak disken. Målløs, skuffet og sjokkert famler du etter døra og skynder deg mot nærmeste Seven-Eleven for å kjøpe en pølse.

Det handler om design og formidling. Etter at smørbrødene var kjørt gjennom kverna var hele opplevelsen ødelagt.

Smørbrødet før og etter kverna inneholder riktig nok de samme næringsstoffene, vitaminene og mineralene, men formidlingen er en helt annen. Kanskje blir du mer kvalm enn sulten av å se på de kvernede smørbrødene, som nå likner mer på noen ujevnlige etterlatenskaper enn dansk matkultur på sitt stolteste.

Presentasjon er ikke bare viktig når det gjelder mat. Design og interiør står i fokus i bibliotekene som aldri før. I to reportasjer fra Rogaland ser vi nærmere på hvordan design kan påvirke bibliotekopplevelsen og hva det kan bety for besøks- og utlånstill. Vi klipper fra reportasjene:

«Universitetsbiblioteket i Stavanger har fått et dataverksted som minner lite om et sobert sted for kunnskapsformidling. Det er også meningen. Nå ønsker mange at flere bibliotek får spennende interiør. Det trenger verken være dyrt eller drastisk.»

«Fargedesigner Dagny Thurmann-Moe mener omgivelsene er med på å legge til rette for gode leseopplevelser. To bibliotek i Rogaland har brukt mye tid og penger på å skape en god atmosfære i lokalet. Det har de fått mye igjen for.»

Les – bli inspirert.

Les – bli sulten på god design.

Med dette ønsker vi alle lesere en riktig god sommer.

Odd Letnes

odd.letnes@bokogbibliotek.no

Tabu-uke

Meieriet-biblioteket i Lofoten bestemte seg for å dykke ned i det ubehagelige: «Det tryggeste for oss ville være å ikke arrangere tabu-uke. Vi vet ikke om det er noen bibliotek på vår størrelse som har arrangert noe lignende, men vi har lyst til å være modige og vekke folk til live», sa arrangementets pådrivere, Kristin Granhus og Unni Kasteng-Jakobsen, til Lofotposten.no i forkant. Biblioteket fikk blant annet besøk av billedkunstner og sogneprest Nils Riedl, tidligere Alle Menn-redaktør Mona Halvorsen og sosiolog og Turboneergitarist Knut Schreiner, som debatterte dagsaktuelle tabuer. ■

Rettelse

Ved en feiltakelse falt beklageligvis byline til denne artikkelen i nr. 2-2019 ut.

Artikkelen var skrevet av Geir Grenersen, professor dokumentarvitenskap, UiT Norges Arktiske Universitet.

Vigeland-brev tilgjengelig på nett

Nærmere 3 000 brev til og fra Gustav Vigeland er nå digitalisert og fritt tilgjengelige på nb.no. Digitaliseringen skjer i forbindelse med Vigelandjubileet 2019. «Vi håper tilgjengeliggjøringen av brevene vil bidra til å stimulere forskningen på Vigelands kunst. I dette omfattende materialet ligger det et stort potensiale – til både å bli bedre kjent med Vigeland, men også til nye perspektiver på noen av våre andre, store kunstnere», sier museumsleder ved Vigeland-museet, Jarle Strømodden, i en pressemelding. Med «andre, store kunstnere» refererer Strømodden til de mange kunstnerne Vigeland modellerte byster av, deriblant Ibsen, Bjørnson, Hamsun, Grieg og Nansen. ■

Engelsk-samiske bøker til Frankfurt

I 2019 er Norge tildelt rollen som gjesteland for verdens største bokmesse, bokmessen i Frankfurt, noe som betyr at Norge får presentere sin litteratur og kultur under bokmessen. SÅLAS (Samisk forlegger- og avisforening) har sikret at også samiske bøker og forfattere er representert, melder Nea Radio (nearadio.no). I den forbindelse skal det oversettes et antall av samiske bøker til engelsk i såkalte prøveoversettelser for å synliggjøre samisk litteratur for et globalt publikum. Sametingsrådet støtter SÅLAS med 200 000 kroner for å kunne delta på bokmessen som samler mer enn 300 000 besøkende fra over 100 land, samt 7000 forlag og 10 000 journalister. ■

Åpner «fritidsbibliotek» i Fredrikstad

Kulturetaten i Fredrikstad kommune åpner Fritid i Fredrikstad på byens litteraturhus, og lanserer med det et helt nytt konsept: en hybrid mellom fritidsklubb og bibliotek. «Ved å koble kompetanse fra biblioteket og fritidsklubben sammen, kan vi tilby et konsept med spennende innhold og høy kvalitet. Jeg tror ikke det er så mange andre kommuner som kan vise til et eget «fritidsbibliotek», sier kultursjef i Fredrikstad kommune, Ole-Henrik Holøs Pettersen. «På gateplan vil vi legge opp til et «Ung Info-konsept» som skal gi ungdom tilrettelagt informasjon slik at de skal kunne ta informerte valg i egne liv. I etasjen over legger vi opp til en ren sosial møteplass, med innredning for avslapning og hygge, og mulighet for enkel kaféserving med lave priser. Her vil det også bli utlån av medier for ungdom.» Fritidsbiblioteket planlegges åpnet i løpet av høsten. (Fredrikstad kommune). ■

Samtale med Kim Leine

Fra mørke bekjennelser til storslagne fortellinger

AV ODD LETNES
REDAKTØR

Bok og Bibliotek (BoB): Du debuterte forholdsvis seint, med romanen «Kalak» i 2007. Når begynte du å tenke at du skulle bli forfatter?

Kim Leine: Jeg bestemte meg som 17-åring. Jeg hadde ikke tenkt på det før, for er man født i en liten bygd og i tillegg medlem av Jehovas vitner, skal man ikke stikke nesa for mye fram. Jeg hadde heller ikke skrevet noe i ungdommen, bortsett fra en novelle som hjemmelekse, og den leste læreren høyt i klassen. Det syntes jeg var temmelig flaut, man kunne jo blitt mobbet for langt mindre i Seljord på den tiden.

BoB: Hva var det som fikk deg til å ta valget?

Kim Leine: Jeg jobbet som hjelpegutt for en murer, og blanda sement og bar lecastein. Han var den eldste i Jehovas vitner-menigheten. Han var en grei kar og jobben var i og for seg ok. Men jeg kunne likevel ikke se for meg at jeg skulle fortsette med det resten av livet, og i bygda var det heller ikke så altfor mange muligheter. Jeg vil bli forfatter, sa jeg til meg selv etter at jeg var ferdig på jobben en dag, helt utslitt. En forfatter er en fri mann som kan styre livet sitt om han vil, tenkte jeg.

BoB: Men det gikk nesten 30 år før du debuterte som 46-åring. Var det vanskelig å holde fast ved målet om å bli forfatter?

Kim Leine: Jeg skammet meg over ambisjonene om å bli forfatter. Som et Jehovas vitne skal man ikke skille seg ut på noen måte, men ofre seg helt for menigheten. Men, nei, jeg ga ikke opp. Jeg skrev og samlet livserfaringer. Men det skjedde mye før jeg debuterte. Jeg måtte aller først bort fra Telemark og Jehovas vitner. Ingen i Jehovas vitner vil innrømme at de tror på Armageddon, jordens undergang, men jeg var helt sikker på at den ville komme og at Jehova ville drepe meg, for jeg følte at jeg ikke var god nok for Jehova. Det sikreste var å reise vekk, så en natt dro jeg og fikk snart haik med en trailer til Oslo. Min far hadde sendt meg 300 kroner som jeg kunne legge i en moped, og de holdt akkurat til togbillett og min første røde pølse i København. Så sporet jeg opp adressen til faren min.

BoB: Hadde du hatt kontakt med faren din siden foreldrene dine ble skilt og han flyttet tilbake til København?

Kim Leine: Jeg var fem år da han flyttet, og jeg kunne ikke huske noe av han, men vi hadde skrevet noen brev fra jeg

var tolv år. Da jeg ringte på hos min far, sa han: Der er du jo. Akkurat som om han hadde ventet på at jeg skulle komme. Min mor hadde selvsagt ringt og fortalt at jeg hadde reist, etter at hun hadde lest avskjedsbrevet mitt.

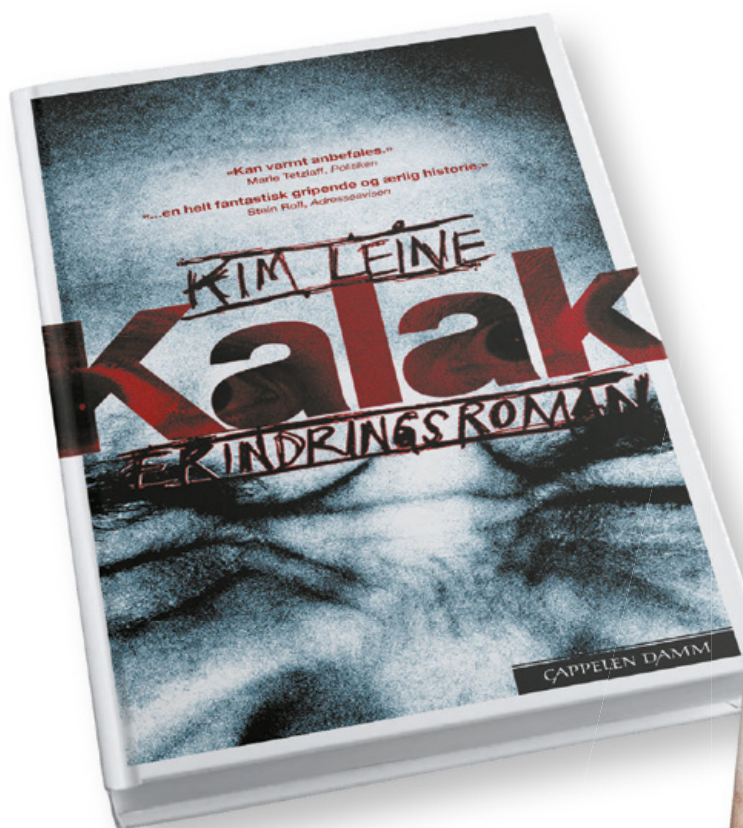
BoB: Faren din bodde da sammen med en annen mann?

Kim Leine: Ja, og jeg skjønte ganske snart hva det betydde. Det vanket i det hele tatt mange forskjellige typer hos min far, alt fra narkomane og arbeidsløse til avdanka hippier. Jeg ble en del av dette, og som jeg aldri har forsøkt å skjule, ble jeg utnyttet seksuelt av min far. Dette gjorde noe med grensene mine, de ble på en måte opphevet. Moralen ble flytende, alt kunne være like bra, jeg kunne være veldig amoralsk og egoistisk lenge etterpå, noe jeg skriver mye om i debutromanen, «Kalak».

BoB: «Kalak» betyr både «ekte grønlander» og «jævla idiot», og er en sår og mørk roman som spenner over årene mellom 1978 og 2004. I anslaget møter vi sykepleieren Kim på nattevakt, han forsøker å gå så mange nattevakter på rad for å få tilgang på narkotika på sykehuset. Rusavhengighet, incest med sin egen far, og fråtsing i sex er blant temaene i romanen. Var det sånn at

Foto: Robin Skjoldborg

du måtte slå hull på denne mørke historien for å komme videre som forfatter?

Kim Leine: Jeg hadde skrevet tre bøker før «Kalak», men hadde ikke funnet min egen stemme. Jeg skjønte verken hva jeg skulle skrive om eller hvordan jeg skulle bygge opp en fortelling, og alle ble refusert. Jeg sto helt på bar bakke den gang, på øya Langeland utenfor Fyn, og fikk arbeidsløshetsstrygd fra kommunen. Da skjønte jeg det: Jeg måtte hente fram det verste og mørkeste jeg bar i meg og satte meg ned og skrev mens jeg leste «Halvbroren» av Lars Saabye Christensen, som var en stor inspirasjon for meg. Da opplevde jeg en ny nerve i skrivingen, en indre nødvendighet. Det ble et ærlig oppgjør med min far og først og fremst meg selv.

BoB: Var det ikke også vondt å skrive «Kalak»?

Kim Leine: Nei, det var en stor lettelse å gjøre livet om til litteratur. Livet i seg

selv kan det ofte være vanskelig å ha kontroll over, men i skrivingen opplevde jeg kontroll. Den fluesvermen jeg hadde i hodet av tanker, minner og følelser ble plutselig samlet til skrift. Det var veldig tilfredsstillende.

BoB: Det ble en roman om misbruk?

Kim Leine: Jeg er en misbruker, jeg blir lett avhengig av ting enten vi snakker om sex, narkotika, alkohol eller godteri. Selv om innholdet i «Kalak» både er rått og selvutleverende, på det meste intime plan, kom jeg i likevekt av å skrive den. Det kan min kone og barna fra første ekteskap skrive under på. Jeg ble på en måte normal, hvis man kan bruke det uttrykket, av å skrive «Kalak».

BoB: Avhengig av godteri?

Kim Leine: Ja, jeg kunne kjøpe to kilo smågodt med på en kinoforestilling og stappe alt i meg. Hånda bare gikk opp og ned mellom posen og munnen. Jeg la

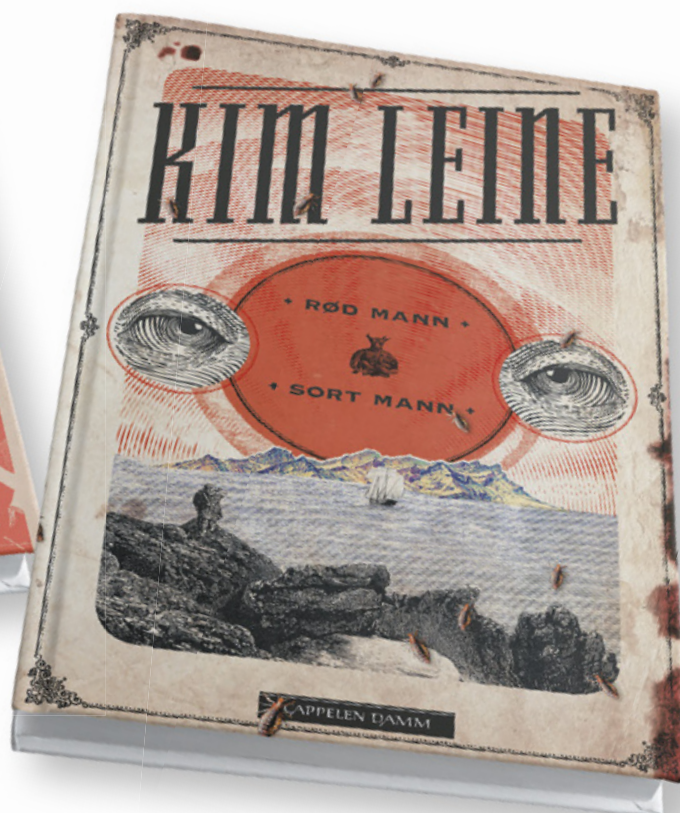
på meg 30 kilo på den måten, noe jeg nå har slanket bort. Det fine med avhengigheten er at den også kan virke på den måten, altså som en drivkraft til ikke å spise.

BoB: Hvordan håndterer du trangten til misbruk og avhengighet i dag?

Kim Leine: Jeg kanaliserer det inn i skrivingen. Jeg er avhengig av å skrive hver dag, hvis ikke blir jeg amper og rastløs. Derfor legger jeg alltid møter og liknende til ettermiddagen, slik at jeg først kan få den daglige skrivedosen. Jeg prøver ikke å ta livet av misbrukeren i meg, det er viktig å vite at han er der, men jeg holder ham på avstand.

BoB: Skriver du på lørdag og søndag også?

Kim Leine: Nei, ikke nå når jeg har familie, men jeg skulle gjerne gjort det. Jeg blir rastløs og ukonsentrert når jeg ikke skriver. Jeg skriver likevel noe på lørdag og søndag og har gjort det et par

år. I helga står jeg opp klokka 7 og arbeider til klokka 10 hvor familien er mer eller mindre klar til å begynne dagen.

BoB: *I dag drikker du ikke lenger alkohol?*

Kim Leine: Jeg har aldri vært en stordrikk, men jeg tåler ikke alkohol så godt, den gjør meg deprimert og den ødelegger konsentrasjonen så jeg verken kan lese eller skrive.

BoB: *Har du hatt noen sprekker?*

Kim Leine: Siste gang jeg var full, var i 2013 i Oslo. Jeg bodde på hotell, midt på natta våknet jeg naken på gangen utenfor rommet. Jeg hadde da låst meg ut og nøkkelkortet lå selvsagt igjen inne. Jeg måtte bare tusle naken ned i resepsjonen, hvor det satt en asiatisk nattevakt. Hun forsto opplegget med det samme og alt løste seg helt greit. Siden da har jeg ikke drukket en dråpe alkohol. Men fortsatt er jeg usikker når jeg er på jobbturer. Jeg kan tenke: Hva

med et lite glass? Men da frykter jeg at det blir flere og at jeg fortsetter når jeg kommer hjem igjen. For å gjøre valget lettere, tar jeg med antabuspillen når jeg skal bo på hotell.

BoB: *«Kalak» er en selvbiografisk erindringsroman. Hva tenker du om den debatten vi hadde om virkelighetslitteratur i Norge for et par år siden, som ble utløst av Vigdis Hjorths roman «Arv og miljø»?*

Kim Leine: Slikt interesserer meg ikke. Det blir bare akademisk prat. De som drar i gang sånne debatter, skjønner ikke hva skriving handler om. Det blir som når man har god elskov og det kommer en person og prikker deg på skulderen og ber deg på en tørr og kjedelig måte fortelle om hva som skjer.

BoB: *«Profetene i Evighetsfjorden» som du fikk Nordisk Råds pris for, er på mange måter i andre enden av skalaen i forhold til «Kalak». Hvordan kom du på å skrive denne historien, som også vil*

være den første boka i en trilogi om Grønlands-saken?

Kim Leine: Da jeg valgte å bli sykepleier, så jeg på det som et transportmiddel. Det er et internasjonalt yrke og jeg hadde lyst til å reise til Afrika. Så ble det Grønland i stedet, og det passet jo godt siden Grønland er et slags Danmarks Afrika. Jeg trivdes godt på Grønland, jeg gled inn i kulturen og lærte meg språket. Men bak fasaden ulmet det, og misbruket i meg overtok. Jeg fråstet i sex, jeg ble narkoman, og det endte med at jeg nesten døde av det. Jeg ble selvsagt avslørt, og mistet løyvett som sykepleier. Grønland fortsatte å leve i meg lenge etter at jeg kom tilbake til Danmark, og gjør det fortsatt. Jeg skjønte at dette måtte bare skrives ut.

BoB: *De første sidene i «Profetene i Evighetsfjorden» foregår i København på 1700-tallet. Du skriver sanselig og fysisk, jeg hører nærmest lydene og kjenner luktene du beskriver. Hvilke kilder har du ►*

brukt for å gå to hundre år tilbake i historien på denne måten?

Kim Leine: Jeg gjør ikke så mye research som mange kanskje vil tro, men jeg leter etter det jeg kaller den signifikante detaljen som åpner opp for en vifte av fiksjon. Først og fremst skriver jeg i vei, det kan minne om en snøplog som fosser fram. Det ligger mye energi i en slik arbeidsform. Den viktigste researchen gjør jeg i etterkant. Jeg tenker på skrivingen på denne måten: På høyre skulder sitter det en magiker, og det er magikeren som skal fortelle historien. Når jeg gjør research, setter det seg en magister på den andre skulderen. Han ser på fakta og pirker ofte i det magikeren gjør. For mye research kan være ødeleggende for skrivingen, slik jeg ser det.

BoB: Noen har kritisert deg for å være upresis med fakta, hva sier du til det?

Kim Leine: Jeg er ikke historiker, jeg er forfatter. Når jeg skriver om ting som skjedde for over to hundre år siden, som de to Grønlandsromanene, tillater jeg meg ofte å dikte fritt. Det er jo også nødvendig siden vi ikke vet altfor mye om hvordan man levde og tenkte på den tiden. Hva Hans Egedes kone, Gertrude, tenkte om sex, vet vi ikke, men jeg tillater meg likevel å skrive at hun onanerte flittig. Jeg kunne ikke ha tillatt meg det samme dersom jeg skrev om virkelige personer som fortsatt lever eller har nylig levd og har familie som kunne bli krenket.

BoB: Det er noe fysisk og kroppslig over bøkene dine. I «Rød mann/Sort mann» er virkeligheten på Grønland full av lus, avføring og urin, blod og svette. Du skildrer sex, fødsler og slåsskamper med detaljert innlevelse. Hva er det med kroppen som er så fascinerende?

Kim Leine: Samfunnet omkring oss forandrer seg, men kroppen består. Når jeg benytter alle sanser i det jeg skriver, tenker på det som en slags hyllest til kroppen. Når de innfødte kvinnene på Grønland før i tiden vasket håret i urin, vil mange grøsse i dag, men den gang ble det oppfattet som noe rent.

BoB: Hvor kommer volden inn i bildet, som du blant annet skildrer i «Avgrunnen», en roman om frivillige dansker i den finske borgerkrigen?

Kim Leine: Jeg tror en del menn har en dragning mot vold og selvødeleggelse. Jeg har sagt det før: Mange drømmer om å drepe noen. Samtidig er vi redde for det. Vi drømmer om å være ansvarsløse og bo på gata eller komme i fengsel, men vi er også skrekkslagne ved tanken. På samme måte tiltrekkes menn av krig. Vold og sex er nært forbundet for menn, og i krigen kan de voldta så mange kvinner de vil. Det er en destruktiv side ved menns drømmer og fantasier. Folk blir overrasket når jeg sier det, men det er sant.

BoB: «Rød mann/Sort mann» handler i stor grad om religion, og vi følger Hans Egede, Grønlands apostel, og hans forsøk på å kristne de innfødte. Du var selv et Jehovas vitne da du vokste opp. Hvilket forhold har du til religion i dag?

Kim Leine: Ja, jeg var et vitne. Jeg gikk på dørene og prøvde å omvende folk, jeg klarte heldigvis ikke å omvende én eneste. Jehovas vitner er en undertrykkende sekt, jeg vokste opp uten feiring av jul og bursdager og gaver. Men i annen etasje av huset vårt bodde mormor. Hun var pinsevenn og de fikk lov til å synge, så hun åpnet vinduet og spilte gitar og sang av full hals. I dag er jeg ateist. Men jeg forstår også at religion er viktig for mange, og jeg kan selv ha stor glede av å lese for eksempel Bibelen eller Søren Kierkegaard.

BoB: Du har sagt om skrivingen at den også kan oppleves som en krise, og at du alltid tror at du skriver din siste bok. Hvordan klarer du likevel å skrive bøkene, og med så godt resultat?

Kim Leine: Jeg har innredet en skrivehule hjemme. Her sitter jeg hver dag mellom kl 8 og 15, med gardinene trukket for, og skriver. Jeg er avhengig av den tryggheten det gir å arbeide regelmessig. Noen dager dundrer jeg på med snøplogen og skriver mye, andre ganger kan det gå tyngre. På det verste kan jeg gå inn til kona og fortvilet fortelle at jeg har slettet et manus. Men så har jeg jo en kopi i Dropbox da.

BoB: Du har også sagt at du skriver best når det flyter lett?

Kim Leine: Ja, det skal ikke være som å klemme størket tannkrem ut av en tube. Det skal flyte lett. Når jeg av og til

kjenner at jeg stivner og alt er tungt og anstrengt, går jeg inn i det jeg kaller alfatilstanden. Da flytter jeg meg fra PCen og søker inn i meg selv til jeg finner en slags halvdøs, en ro og indre likevekt. Etter å ha vært i alfatilstanden en stund, kan jeg arbeide igjen.

BoB: Du skriver på dansk og oversetter selv til norsk. Hvorfor først dansk?

Kim Leine: Norsk var språket mitt fram til jeg reiste til København. Norsk er barndommens og ungdommens språk, det bærer i seg alle følelsene og tankene fra den tiden. Samtidig er det et fortidens språk, en slags gjenlevning fra Telemark på 70-tallet. Når jeg skriver først på dansk, er det fordi jeg er sikrere i dansk, dansk gir meg flere nyanser, også analytiske. Det er ikke sånn at jeg oversetter til norsk. Jeg skriver romanen på nytt. Den som sammenlikner en dansk og en norsk utgave, kan iblant finne tydelige forskjeller. For eksempel inneholder den norske versjonen av «Avgrunnen» flere kapitler som ikke finnes i den danske.

BoB: Hvordan ville du karakterisere deg selv som forfatter?

Kim Leine: Min litterære reise har gått fra det mørke selvbiografiske til de store episke fiksjonene. Det er motsatt vei av hva mange andre forfattere gjør, som ender opp i selvbiografien. Jeg ønsker å puste nytt liv i den viktorianske romanen, med store fortellinger som kan romme alt fra humor og lek til sorg og elendighet. Det er noe generøst over slike romaner, og det det er behagelig å lese dem. Men iblant liker jeg også å utfordre meg, for eksempel ved å lese Faulkner og Beckett.

BoB: Du kommer med en ny roman til høsten. Du har sagt at du vil skrive en tredje bok om Grønland, er det den som kommer nå?

Kim Leine: Nei, til høsten kommer det en mer absurd roman, som kort fortalt handler om en mann som innhentes av fortiden. Jeg har planer om flere bøker, minst sju. Og jo, det kommer en tredje Grønlandsroman, det er nok av stoff å ta av, men jeg kan ikke helt sikkert si når. ■

Foto: Robin Skjoldborg

KIM LEINE

Kim Leine (f. 1961) er en dansk-norsk forfatter og debuterte med romanen «Kalak» i 2007. Romanen skildrer en gutt som vokser opp i et strengt religiøst hjem. Som 17-åring flytter han til faren i København, og opplever at faren misbruker ham seksuelt. Han utdanner seg til sykepleier og reiser til Grønland for å komme vekk fra sin far, men ender opp som pillemisbruker og lever et utsvevende liv med tilfeldig sex, fyll og vold. Romanen har sterke selvbiografiske trekk.

«Valdemarsdag» (2009) handler om desperat kjærlighet og et kynisk mord som begås av en mann som gjerne vil finne sin plass i tilværelsen, men ikke makter det. Basert på Kim Leines farfars historie.

«Profetene i Evighetsfjorden» (2012) er en bredt anlagt roman fra kolonitidens Grønland, og fikk meget god mottakelse. Romanen ble også belønnet med Nordisk Råds Litteraturpris.

«Avgrunnen» kom i 2015, en krig og fred-roman med utgangspunkt i den finske borgerkrigen i 1918 der tvillingene Kaj og Ib Gottlieb deltar som danske frivillige. Vi følger deres liv i mellomkrigsårene frem til tysk okkupasjon på 40-tallet og dansk motstandskamp, der de to møter sin skjebne samme dag.

«Rød mann/Sort mann» (2018) er en oppfølger av Profetene, og handler om danskenes forsøk på å kolonisere Grønland og kristne de innfødte. For den fikk han tirsdag 7. mai den danske prestisjefylte litteraturprisen Søren Gyldendal Prisen 2019.

Kim Leine bor i København. Han skriver romanene først på dansk og gjenskriver dem deretter på norsk.

For mer biografi og bibliografi, se: https://snl.no/Kim_Leine

Trygge eller usikre

Har UH-bibliotekarere adekvate undervisningsrelaterte ferdigheter?

AV ANNE INGER HELLEKJÆR
EKSTRAVAKT PÅ BIBLIOTEKET,
LOVISEBERG DIAKONALE HØGSKOLE

Bibliotekarere som jobber i et UH-bibliotek vil som oftest ha undervisning og/eller veiledning som del av arbeidsoppgavene sine. Etter å ha fullført faget Bibliotek og læring ved HiOA, i dag OsloMet, og observert slik undervisning og veiledning i andreårsspraksisen ønsket jeg våren 2017 å undersøke denne delen av en bibliotekars arbeid som del av min bacheloroppgave.

Med utgangspunkt i problemstillingen «i hvilken grad mener UH-bibliotekarere at de har adekvat kompetanse til å undervise/veilede?» utarbeidet og gjennomførte jeg derfor en kvantitativ spørreundersøkelse om UH-bibliotekarens behov for undervisningsrelatert utdanning og etterutdanning. I det følgende vil jeg presentere noen av funnene fra undersøkelsen.

Formell undervisningskompetanse som del av bibliotekarutdanningen?

Noe av det første jeg ønsket å undersøke var i hvilken grad bibliotekarere i UH-sektoren har tilegnet seg formell pedagogisk og fagdidaktisk kompetanse. Jeg ville også undersøke i hvilken grad erfaringsdeling var viktig for deres praksis.

For min nettbaserte undersøkelse brukte jeg et spørreskjema med 27 lukkede spørsmål, med tre spørsmål som tillot flere svar. Skjemaet inneholdt syv bakgrunnsspørsmål: om respondentenes arbeidsplass og arbeidsforhold, antall bibliotekansatte på respondentens arbeidsplass som underviser, hvor mange timer i måneden respondenten underviste, og om de har pedagogisk utdanning. Deretter kom spørsmål om respondentens undervisningskompetanse og hvordan denne eventuelt kunne styrkes. Videre var det spørsmål om respondentenes undervisning, og om hva

de vektla når det gjelder informasjonskompetanse. I tillegg inneholdt skjemaet ni påstander som man skulle forholde seg til. Undersøkelsen ble besvart av 104 respondenter som arbeidet i bibliotek på norske universiteter, høyskoler, vitenskapelig høyskoler og forskningsinstitutt, det vil si en svarrate på 9 prosent, regnet ut fra tall fra Statistikkbankens oversikt for 2015 (Statistisk sentralbyrå, 2017). Selv om svarraten er lav, gir allikevel undersøkelsen interessante funn som kan undersøkes videre.

Ingen pedagogisk utdanning	Pedagogisk utdanning	
	Som del av bibliotekarutdanningen	I tillegg til bibliotekarutdanningen
48%	23%	29%

Tabell 1 Hvem har pedagogisk utdanning?

Ja (43%)	Nei (31%)
mellomstore institusjoner/biblioteker (6-15 ansatte)	små (1-5 ansatte) store (16-20 ansatte)

Tabell 2 Mulighet til utvikling av undervisningskompetanse, utfra arbeidsplassens størrelse.

Min tidligere erfaring fra Praktisk-pedagogisk utdanning, hvor jeg har hatt undervisning i pedagogikk og fagdidaktikk i tillegg til to praksisperioder, bidro til at jeg ville trekke paralleller mellom lærere og bibliotekarer som undervisere. Et av de første spørsmålene i undersøkelsen dreiet seg derfor om bibliotekarenes syn på behovet for formell undervisningskompetanse, slik som for lærere. Til et spørsmål om dette viste det seg at 46 prosent er «Litt enig» i påstanden «Bibliotekarer som underviser, bør ha formell undervisningskompetanse». Her er det verdt å merke seg at 51,9 prosent av respondentene har en form for pedagogisk utdanning, enten som del av bibliotekarutdanningen (23 prosent), eller i tillegg til denne (29 prosent). Uansett størrelse på biblioteket, ligger prosentandelen på antallet ansatte som har undervisning som del av arbeidsoppgavene på mellom 15 og 25 prosent.

Et annet spørsmål var om respondentene mente at bibliotekarutdanning skal gi det pedagogiske grunnlaget som UH-bibliotekarene trenger for å kunne undervise? Det viste seg at størstedelen av respondentene (61,5 prosent) sa seg «Hverken enig, eller uenig» i påstanden «Dagens bachelorutdanning i bibliotek- og informasjonsvitenskap ved HiOA/OsloMet gir for dårlig grunnlag til å kunne undervise», mens 21 prosent sa seg «Litt enig» og 17

prosent sa seg «Helt enig». Med andre ord, det var 38,5 prosent om mente at dette var en svakhet ved bibliotekarutdanningen. At 61,5 prosent ikke var opptatt av dette kan gjenspeile at de har opparbeidet seg slik erfaring som del av jobben, eller kanskje mener at bibliotekarutdanningen var tilstrekkelig.

Styrking av undervisningskompetanse

Et viktig spørsmål i denne undersøkelsen var i hvilken grad bibliotekarene opplevde at de hadde muligheter for å utvikle egen undervisningskompetanse. Undersøkelsen min hadde derfor et spørsmål om respondentenes vurdering av sine muligheter til å utvikle egen undervisningskompetanse.

Som man kan se i tabellen, kan det se ut til at bibliotekarer vurderer muligheter for kompetanseutvikling størst i mellomstore bibliotek, det vil si i biblioteker mellom 6-15 ansatte. Typen grunnutdanning – bibliotekfaglig eller annen – ser ikke ut til å ha særlig betydning. Det det mest interessante funnet er imidlertid at nesten halvparten av de som oppgir at de ikke har pedagogisk utdanning, likevel mener at de har hatt tilstrekkelige muligheter til å utvikle egen undervisningskompetanse.

Videre viser krystabuleringene med bibliotekets størrelse og institusjonstype at respondentenes vanligste måter å

styrke egen undervisningskompetanse, er:

- «Learning by doing» (jf. McLellan & Dewey, 1889, s. 182)
- «Observerer kolleger»
- «Leser relevant faglitteratur»

Det viste seg også at typen arbeidsplass hadde noe innvirkning på om man primært leser faglitteratur og vitenskapelig litteratur, eller om man observerer kolleger. Jeg ville også prøve å få kartlagt i hvilken grad (skala 1-5) respondentene ønsket å bedre sin kompetanse. Jeg har listet opp de viktigste utviklingsområdene nedenfor:

Som man kan se ønsker flertallet å bedre sin kompetanse innen praktisk undervisning, utarbeiding av undervisningsmaterialet, utforming av læringsaktiviteter og E-læringsaktiviteter, som f. eks. MOOC. Det er også interesse for undervisning/veiledning i forbindelse med opparbeidelse av informasjonskompetanse og En-til-en veiledning.

Svaralternativene til spørsmål 10 «Hva ønsker du å ha bedre kompetanse innen?» ble deretter korrelert med svaralternativene i spørsmål 6 «Hvor mange timer i måneden underviser du?», 11 «Hvem underviser du?» og 13 «Hvis du underviser studenter, på hvilket nivå er de?». Her ga ingen av korrelasjonsberegningene statistiske signifikante verdier, antagelig på grunn

I stor grad/I veldig stor grad	I noen grad
• Praktisk undervisning (40%) • Utarbeiding av undervisningsmaterialet (49%) • Utforming av læringsaktiviteter (59%) • E-læringsaktiviteter, som f. eks. MOOC (49%)	• Undervisning/veiledning i forbindelse med opparbeidelse av informasjonskompetanse (29%) • En-til-en veiledning (30%).

Tabell 3 Kompetanseområder som ønskes å styrkes.

av forholdsvis lave korrelasjoner sammen med et forholdsvis lite utvalg. Allikevel mener jeg at de illustrerer mulige interessante trender og gir en pekepinn på hvilke områder som bør prioriteres i kursingen av bibliotekarene. I tillegg gir informasjon som kan være til nytte i fremtidige undersøkelser i et større utvalg:

- Antall månedlige undervisningstimer og det å undervise studenter kan ha en positiv sammenheng med ønsket om større kompetanse innen «Utforming av læringsaktiviteter»
- Det trengs først og fremst kompetanse i forbindelse med «En-til-en veiledning» av studenter, men ikke til vitenskapelig ansatte. Interessant nok får variabelen «Utarbeide undervisningsmateriale» høyest positiv korrelasjon i forbindelse med undervisning av «Administrativ personale»
- Ønsket om økt kompetanse er størst i forhold til undervisning av studenter på bachelornivå og spesielt studenter på masternivå
- Ikke uventet ser vi at det å undervise og veilede reduserer behovet for videre kompetanseutvikling innen informasjonskompetanse og en-til-en-veiledning for bachelor- og masterstudenter

Respondentene etterspør forøvrig muligheter for å utvikle egen undervisningskompetanse. Da er det tankevekkende at gode formelle kurs som det f.eks. Høgskolen i Innlandet tilbyr, sliter med å få nok deltakere. Hele 54 prosent av respondentene er «Helt enig» i påstanden om at arbeidsplassen må tilby undervisningsrelaterte kurs. På min nåværende arbeidsplass ser jeg at bibliotekarene deltar på interne pedagogikkurs. Så en enkel konklusjon kan være at bibliotekaren foretrekker internopplæring.

Konklusjon

Denne undersøkelsen hadde problemstillingen «I hvilken grad mener UH-bibliotekarer at de har adekvat kompetanse til å undervise/veilede?». Det viser seg at mange kjenner behovet for en slik utdanning når de er ute i jobb, og mener at det er arbeidsplassen som har ansvaret for å legge til rette for en slik etter-/videreutdanning. Mer konkret viser min undersøkelse at bibliotekarene på utdannings- og forskningsinstitusjoner mener det er behov for:

- Mer formell, pedagogisk utdanning
- Mer praktisk erfaring («Learning by doing»)
- Mer kompetanse innen praktisk undervisning

- Mer kompetanse til å utarbeide undervisningsmateriale
- Mer kompetanse til å uforme læringsaktiviteter
- Mer kompetanse om e-læringsaktiviteter, som f. eks. MOOC
- Mer kompetanse innen undervisning/veiledning i forbindelse med opparbeidelse av informasjonskompetanse
- Mer kompetanse innen en-til-en veiledning

Mye av behovet går mer i en didaktisk retning fremfor det rent pedagogiske. Spørsmålet blir da om denne kompetansen best kan oppnås gjennom en formell grunnutdanning i bachelorgraden i bibliotek- og informasjonsvitenskap, som i dag, i en videre-/etterutdanning, eller gjennom arbeidserfaring/selvstudium. Det ideelle hadde nok vært en kombinasjon, med ønske om at arbeidsplassen legger til rette for bibliotekarenes kompetanseheving, enten ved å la dem delta på interne, eksterne, eller målrettede kurs. ■

Kilde:

McLellan, J. A. & Dewey, J. (1889). *Applied psychology. An introduction to the principles and practice of education*. Chicago: Educational publishing company.

McDonald's-bøker kan bli Norges mest leste

McDonald's i Norge lanserer 12 bøker som Happy Meal-leke. Selskapet har bestilt et opplag på over en kvart million bøker, og om etterspørselen står til forventningene, kan de med dette bli distributør av en av landets mest leste barnebøker. Bokserien er skrevet av den anerkjente forfatteren av barne- og ungdomslitteratur Cressida Cowell, og handler om Tretopp-tvillingenes opplevelser og deres foreldre som har bygd en tidsmaskin for å dra tilbake i tiden for å studere på dinosaurenes tid. (Pressemelding). ■

FAGFORBUNDET | Yrkesseksjon kirke, kultur og oppvekst

Fagforbundet for deg som jobber i bibliotek

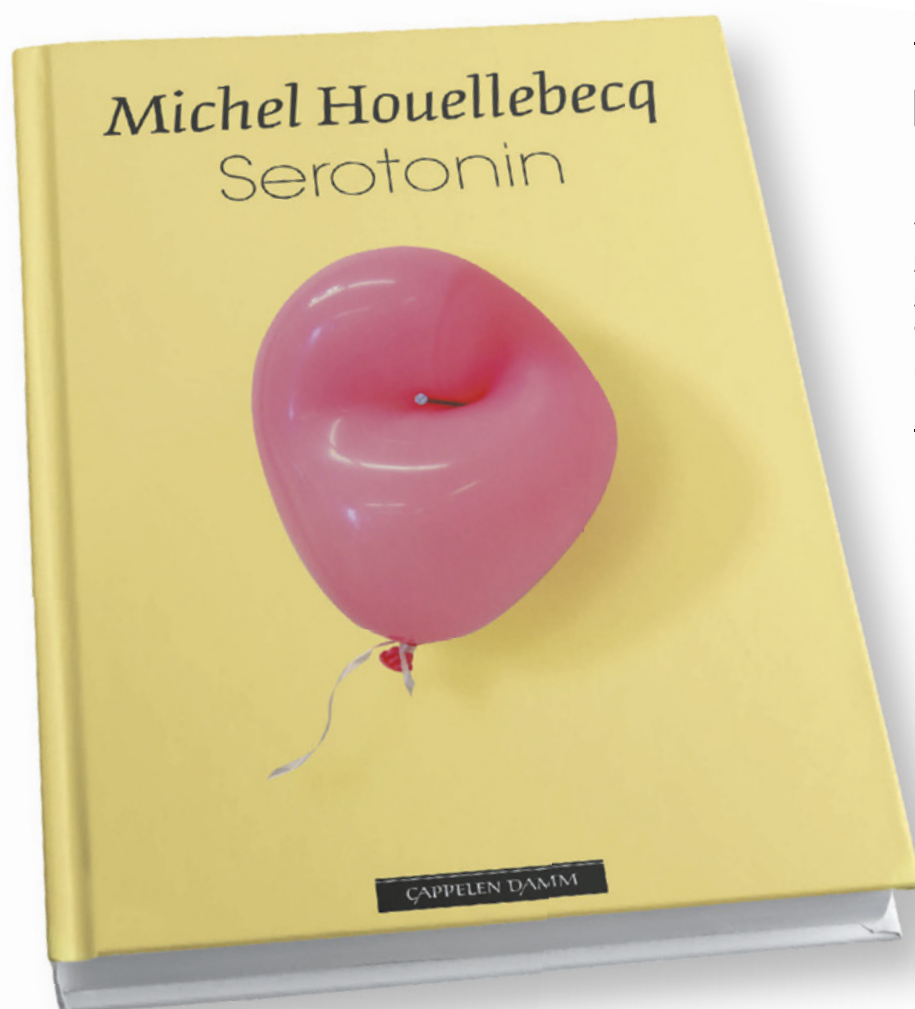
- **Fagforbundet kjemper for lønna di** og for å forbedre og forsvare medlemmenes lønns- og arbeidsvilkår. Skal vi få gjennomslag, er det viktig at vi er mange.
- **Vi forsvarer rettighetene dine.** Med rundt 17 000 godt skolerte og dyktige tillitsvalgte kan du få hjelp når du trenger det.

- **Norges beste innboforsikring.** Når du melder deg inn i Fagforbundet får du LO-favor Innboforsikring som er landets beste innboforsikring.
- **Stipend til videreutdanning.** Fagforbundet har gode stipendordninger for medlemmene. Som medlem kan du få stipend til grunn-, etter- og videreutdanning og kortere yrkesfaglige kurs.

- **Juridisk bistand.** Som medlem i Fagforbundet får du juridisk hjelp til saker knyttet til arbeidsforholdet ditt.

Velkommen som medlem!
Send SMS **Fagforbundet medlem** til 1980.

Kvinnene blir på sjarmlaust vis skildra som kjønnsorgan, snertne rumper med korte skjørt rundt, ikkje som interessante personar med egne tankar og kjensler.

DESPERAT ROMANTISK REAKSJON

AV JON LANGDAL
PENSJONERT LEKTOR

Suksess-romanen *Serotonin* av den franske forfattere Michel Houellebecq er m.a. blitt rost for at den «treffer tidsånden så nådeløst» (Anne Cathrine Straume i NRK). Karakteristikken er for så vidt treffande, men Houellebecq er slett ingen nådeløs avslører av denne tidsånden, tvert om surfar han på den, og verken Straume eller andre som hyller boka, får fram at denne tidsånden ikkje er ny, men hadde ei stor tid i tidlegare krisetider, spesielt alt frå 1890-talet og særleg under og etter første verdskrig. Den er typisk for

«den kulturelle fortvilninga», ein tilstand innan visse intellektuelle sjikt prega av pessimisme, håpløyse og undergangskjensle. Likskapane med Hamsun er opplagde, utan at det er snakk om ein rein kopi. Houellebecq er m.a. ingen førardyrkar. Men hovudtendensen er nostalgisk og illiberal, i velkjend seinromantisk ånd.

Salssuksessen har også å gjere med at boka er både velskriven og underholdande, til dels spirituell, og historia og eg-personen så spinnville at dei kallar på latteren.

Tittelordet Serotonin er namnet på det kjemiske stoffet i ein pille mot depresjon eg-personen – som symbol på Frankrike – er avhengig av. Den sjølvforaktande hovudpersonen, Florent-Claude Labrouste, er agronom og byråkrat i det franske landbruksdepartementet, har eit havarert ekteskap bak seg, bor saman med ei japansk kvinne, men bestemmer seg for å hoppe av, både frå dame og stat. Han oppsøker ein gamal ven, adelsmannen og småbonden Aymeric, som er blitt offer for politikken til EU og globalise-

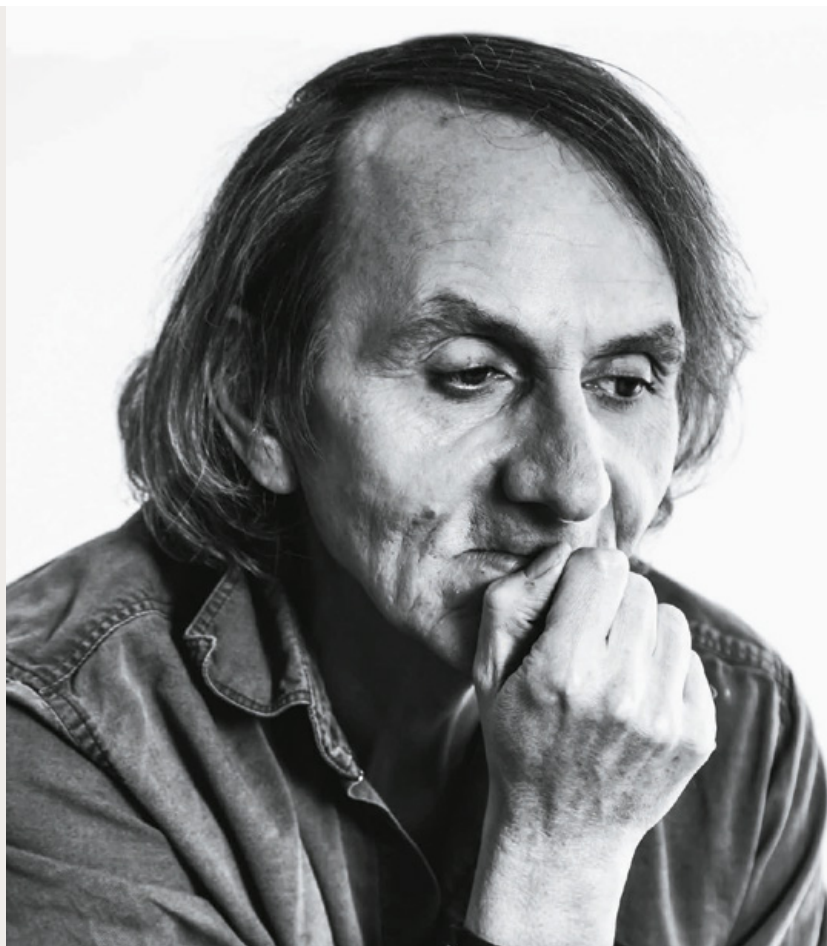

Foto: Barbara D.

Nihilisme.

Houellebecqs nihilisme har først og fremst å gjere med kombinasjonen av personleg fortviling og politisk og filosofisk perspektivløyse.

ringa, og grip saman med kollegaer til våpen mot regimet.

På grunn av pillane er eg-personen blitt impotent og satsar i staden på onani. Men – *misère de la misère!* – han maktar ikkje det heller! Han har likevel ein (fåfengt) draum om å vinne tilbake eks-kona Camille. Bokas budskap er like nedslåande som eg-personens liv: Kjærleiken er umuleg i dagens franske tilstand, den altfor store fridomen og lauslivnaden som sekstiåttargenerasjonen innførte, på om lag same vis som filosofen Nietzsche i si tid ga liberalisme og sosialisme skulda for det meste av kulturelt forfall. Houellebecq og hans heilagjeng krev at vi samlar oss om gode gamle konservative familieverdier, gjerne flankert av den nye riddaren av Moralsk Opprusting, Jordan Peterson frå Canada.

Eit blikk på Houellebecqs heller tragiske livshistorie kan kaste lys over bokas forakt for sekstiåttarane. Han voks opp fram til 1961 i Algérie hos mormora si, fordi foreldra fort mista interessa for sonen. Mora fann seg ein ny kjærast i det parisiske hippie-miljøet og drog til Brasil. Michel budde i Paris

hos farmora. Han fekk eit barn i eit kortvarig ekteskap.

Men Houellebecqs liv er ingen universalnøkkel til å forstå boka, som også har eit filosofisk nivå. Ifølgje forfattarens yndlingsfilosof Schopenhauer er det å leve om lag det same som å lide, og det er så godt som umuleg å endre på våre eksistensvilkår. Ifølgje tradisjonell borgarleg-liberal samfunnsfilosofi ligg det i siste instans ein harmoni til grunn for samfunnslivet. Schopenhauer-tradisjonen seier det motsette: Verda er tom, meningslaus, vi er utan håp, vi står framfor undergangen. Kanskje det greiaste er å dø. Den fortvilinga ein slik tilstand framkallar, er forståeleg, men kan – på same måte som hat – ta det politiske gangsynet frå folk og gjere dei til naturleg nedfallsfrukt for dei politiske skrikhalsane som måtte dukke opp.

Den til dels naive mottakinga av *Serotonin* er kanskje vel så typisk for vår tid som boka sjølv. Som i Hamsuns tilfelle blir ikkje den ideologiske og samfunnskritiske tendensen tatt tilstrekkeleg på alvor. Den mest reservasjonslause omtalen av

Serotonin på norsk jord er levert av Dag og Tid-spaltisten Kaj Skagen (22.3.). Houellebecq tar opp «heile spekteret av prekære samtidsproblem i Europa», proklamerer den entusiastiske Monsieur Skagen, og ettersom yndlingsforfattere samtidig står «utanfor maktsentra», er han «ein genuint opposisjonell samtidskunstnar.» Men denne samfunnskritikken fekk (sjølvsaugt) ein like begeistra omtale i den erkekonserverative Paris-avisa Le Figaro! Den romantiske reaksjon finn sine folk over dei grensene og veggane som skil land og avisredaksjonar frå kvarandre. Quelle opposition!

Houellebecqs nihilisme har først og fremst å gjere med kombinasjonen av personleg fortviling og politisk og filosofisk perspektivløyse. I prinsippet kunne Houellebecq ha skrive eit ironisk, humoristisk og satirisk portrett av ein slik tidstypisk fransk intellektuell. Men da måtte han ha hatt større *avstand* til eg-personens *tankar*, slik til dømes Garborg har i den geniale skildringa av desillusjon i *Trette Mænd* (1891). Andre og meir personlege fakter, som hatet mot røykeforbod, avskyen for psykiatrar og det parodiske kvinnesynet er meir

sære galskapar (ideosynkrasiar) vi kan le av, så som Molières forakt for legane og Strindbergs kvinnehat.

Enkelte kritikarar har notert seg at Houellebecq ved å skildre eit fransk bondeopprør på profetisk måte har føregripe opprøret til «dei gule vestane». Det er å overdrive, sjølv om det ikkje er heilt feil. Den einaste delen av opprøret han ser, er den som går ut frå småbøndene, som må møte har konkurranse på marknaden, frå både fjerne land og visse EU-land, og med forfall og avfolking samt sjølv mord som resultat. Arbeidarperspektivet, protestane mot utflytting av fransk industri til lågkostland, korrupsjonen og privilegia til den herskande politiske eliten og fritaket for formuesskatt, er ikkje med.

Enkelte andre «samfunnskritiske» innslag i *Serotonin* er berre utslag av god gammal fransk sjåvinisme. Alle økonomiske problem det landlege småborgarskapet strir med, kjem oftast frå *utlandet*, oftast frå EU, det vere seg mjølkekvtar eller billege aprikosar. Problema er reelle, men småbøner må

legge ned overalt, trass statleg støtte. Houellebecq jamrar også over at pengesterke utlendingar kjøper opp fransk jord, og han er misnøgd med at fransk calvados (eplebrennevin) er for bortgøymd i taxfree-en på dei store flyplassane. Quel scandal!

Franske oppkjøp av tomtar og hus i andre land, dei omfattande landbruks-subsidiene Frankrike får frå EU, fransk våpensal til ymse diktatur, nykolonialisme i Afrika og korrupsjonen i elitemiljø, dei høyrer vi ingenting om. Houellebecq står nemleg denne eliten nær; han har m.a. gitt ut i bokform ein samtale med den mest framstående politiske sjarlataren i Europa, posøren, dandyen og Libya-krigaren Bernhard-Henri Lévy.

Houellebecq er anerkjend misantrop (menneskeforaktar), men skal vere mindre ekstrem enn i tidlegare bøker, som både har vore rasistiske og i eitt tilfelle, i *De minste bestanddeler* (1998) også gått god for eugenikk, dvs. eksperimentell «forbetring» av menneskerasen. Men hovudpersonen hevdar å ha guddommeleg støtte for misantropien sin: Houellebecq lar heilt på slutten Kristus okke seg over at han må ofre

livet for dei usle menneska! Underleg nok har feministisk innstilte kritikarar latt vere å reagere på det respektlause kvinnesynet hos Houellebecq. Kvinnene blir på sjarmlaust vis skildra som kjønnsorgan, snertne rumper med korte skjørt rundt, ikkje som interessante personar med eigne tankar og kjensler. Dessverre er det ikkje rimeleg å lese slike innslag berre som forsøk på ei ironisk utlevering av eg-personen.

Tom Lotheringtons omsetjing er høgst profesjonell, stilistisk av topp klasse. Men eg stussar når han lar Kristus klage over dei «stakkars» menneska. Det franske ordet «minable» tyder normalt «ussel», «svært dårleg» og liknande. Det gir ikkje meining å seie at Kristus klagar over at han må late livet for dei «stakkars» menneska. Dei *fortener* inga frelse, det er eg-personens desillusjonerte, misantropiske dom. Og regelen om komma føre *men* gjeld framleis! ■

Michel Houellebecq: *Serotonin*. Omsett av Tom Lotherington. Cappelen Damm 2019, 256 s.

Er du bibliotekar,
hører du til hos oss
– uansett hvor du jobber

Hvorfor Bibliotekarforbundet?

- Ivaretar deg i lokale lønnsforhandlinger.
- Tilbyr gratis kurs for medlemmer og tillitsvalgte.
- Inviterer til medlemsmøter med faglig påfyll.
- Inkluderer gratis abonnement på tidsskriftet «Bibliotekaren».
- Tilbyr gode forsikringsvilkår.
- Har stipendordninger du kan søke på.
- Gir råd og veiledning, og advokatbistand om nødvendig.
- Gir deg innflytelse på BFs arbeid med bibliotekpolitikk og arbeidslivsspørsmål.

Meld deg inn nå!
 Innmeldingsskjema finner du på
<http://bibforb.no/medlemskap/bli-medlem/>

**Alle nyinnmeldte er med i trekning
 av en iPad hvert kvartal.**

Interiør øker sjansen for gode leseopplevelser

Fornylse. Etter å ha holdt til i midlertidige lokaler i 25 år fikk Time bibliotek endelig flytte inn i dette bygget. Foto: Asle Haukland.

Fargedesigner Dagny Thurmann-Moe mener omgivelsene er med på å legge til rette for gode leseopplevelser. To biblioteker i Rogaland har brukt mye tid og penger på å skape en god atmosfære i lokalet. Det har de fått mye igjen for.

AV: TERESE TORGENSEN
FRILANSJOURNALIST

Etter sju år med oppussing åpnet nye Sølvberget i Stavanger ved nyttår. Med en prislapp på 30 millioner kroner har de tradisjonelle

bokhyllene blitt byttet ut med bokøyer, TV-skjermer, myke sakkosekker og et sosialt langbord.

– Vi ønsket å lage et bibliotek som

Dagny Thurmann-Moe er fargedesigner.
Foto: Charlotte Wiig

treverk og sterke farger på tepper og møbler.

– Vi har brukt farger og interiør for å løse brukerne gjennom de ulike etasjene. Litt som hos for eksempel IKEA. På den måten får du med deg mye av det du ville ha, men også det du ikke hadde tenkt du skulle låne, sier Tønnessen.

Har færre bøker

I første etasje har de laget et smakebit bibliotek med bokhyller som endrer seg hele tiden. Mellom de fire etasjene har de bygget en stor bred trapp for å knytte de ulike rommene bedre sammen.

Det har vært viktig for dem å skape myke overganger mellom avslappende soner i midten, og bøkene og kafeen på siden. De ansatte har brukt mye tid på å kassere bøker for å skape bedre plass til å løfte frem det beste i samlingen.

– Vi har prøvd å skape et rom der folk ønsker å være en stund istedenfor å bare gå inn for å hente en bok for så å gå ut igjen. Jeg tror vi har klart det. Vi ser at ikke alle kommer hit bare for å låne bøker, men for å heller arbeide eller møte andre. Spesielt første etasje ble fort et populært møtested og det er veldig kjekt, sier hun.

Utenom åpningstid

Ifølge Tønnessen er interiøret spesielt viktig nå når besøkende kan bruke lokalet etter bemannet åpningstid, på kvelder og i helger. Derfor har de valgt å plassere flere lange utstillingsbord med skråhyller på midten for å lettere vise frem hva de har. I tillegg har de spredt bøker utover bordene.

– Vi har prøvd å gjøre det så enkelt og oversiktlig som mulig for dem slik at de kan shoppe uavhengig av om vi er her eller ikke. Det er høyt utlån i meråpningstiden, både hos barn og voksne, og det er vi glad for. Jeg tror interiøret er årsaken til det, at det er enkelt å finne frem, sier hun.

Økning i besøkstallet

I 2010 flyttet Time bibliotek fra andre etasje i rådhuset, der de hadde holdt til midlertidig i 25 år, til et permanent lokale som var 1000 kvadratmeter større. Det deler de med museet Garborgsenteret på Jæren.

Biblioteksjef Aud Søyland Kristensen forteller at besøket har doblet seg fra 2010 og antall arrangementer har eksplodert etter at de fikk det nye

Anne Liv Tønnessen er leder for Opplevelser i Sølverget kulturhus. Foto: Privat.

var liknende en bokhandler der brukerne selv kan gå rundt å shoppe bøker. Vi har ingen ordinære bokhyller lenger. Mange av bøkene står nå med forsiden frem og med en merkelapp der det står anbefalt av bibliotekansatte, sier Anne Liv Tønnessen, leder for Opplevelser i Sølverget kulturhus.

Valgte lyst og luftig

For aller første gang har biblioteket i Stavanger valgt å prioritere interiøret. De har gått for lyse farger både på vegger og på gulvet, blandet med lyst

Lys og luft. Det er mye luft mellom bøkene i hyllene for å gjøre det mer oversiktlig for brukerne. Foto: Anne Lise Norheim.

Aud Søyland Kristensen er biblioteksjef i Time kommune. Foto: Privat.

lokalet. I 2018 ble det holdt totalt 313 arrangementer. Det er 265 flere enn i 2010. Før åpningen lå utlånet på rundt 88 000 bøker, mens året etter var det 100 000.

– Interiøret betyr veldig mye. Vi får ofte tilbakemeldinger fra brukere som sier at det er fint å oppholde seg her. Det er lyst, fleksibelt og trivelig, sier Søyland Kristensen.

Oversiktlige hyller

I det nye lokalet har de flere hyller og flere kroker der brukerne kan sitte og lese for seg selv.

– Vi har merket at når det er mer luft mellom bøkene i hyllene, og bøkene blir vist frem med forsiden, øker utlånet. Og publikum trives med å «gjemme» seg litt bort i krokene, sier hun.

Da de skulle begynne å planlegge det nye lokalet ønsket arkitektene å ha et industrielt preg over det med betong på både vegger og gulv. De ansatte syntes det skapte en for kald atmosfære og ville heller ha duse farger og parkettgulv. Det fikk de.

– Vi er veldig fornøyd med hvordan det har blitt og er glad for at vi fikk

komme med innspill. For oss var det viktig å ha fleksibilitet når det kom til møblene. På den måten kan vi trille bort hyller når vi for eksempel skal ha store arrangementer, sier Søyland Kristensen.

I tillegg kan brukerne selv flytte rundt på bord for at det skal passe deres behov.

– Brukerne trives her

På den ene store vegg i hovedrommet er det et heldekkende kunstverk laget av kunstner Per Formo. Han har malt variasjoner av verket på veggene i hele lokalet.

– Det er utrolig fint og skaper en helt spesiell stemning her inne. Jeg liker også veldig godt at fragment av kunsten går igjen i de ulike avdelingene, sier biblioteksjefen.

En av de ansatte har fått i oppgave å pynte lokalet med blomster, bytte ut utstillingene med jevne mellomrom og lage markeringer ved spesielle hendelser og jubileum. At de også har en kafé gjør at besøkende tilbringer mer tid der enn det de gjorde før.

– Folk bruker biblioteket på en helt annen måte nå enn før. Før kom de inn hit for å låne en bok for så å dra igjen,

men nå er det mange som oppholder seg her hele dagen. Da er det viktig at de trives her og interiøret spiller en stor rolle i det.

Unngå fargefellene

Fargedesigner Dagny Thurmann-Moe forteller at det er de gamle bibliotekene som ofte trekker folk og som trigger en nysgjerrighet rundt litteratur. Disse har ifølge henne en helt annen bruk av farger enn det de moderne har.

– Noen kan kanskje føles litt sterile og institusjonelle i uttrykket. Det har noe med treverket, gulvbelegget, ►

Sonefarger. Biblioteket i Stavanger har valgt å gå for lyse farger. Her koser barn og voksne seg i barnesonen. Foto: Anne Lise Norheim.

møbleringen og lyssettingen å gjøre. Alt dette er med på å sette stemningen i rommet, sier hun.

Thurmann-Moe har hjulpet oppdragsgivere, både offentlige og private, med effektiv bruk av farger i over 10 år.

– Vi har mange flotte og moderne biblioteker i dag som er populære, men spørsmålet er om de hadde blitt enda mer brukt hvis de hadde litt av den ærverdige følelsen som eldre biblioteker har med mørkebrunt treverk? sier hun.

Blir påvirket av miljøet

Fargedesigneren råder dem til å unngå institusjonsuttrykket da omgivelsene er med på å legge til rette for de gode leseopplevelsene.

– Vi blir veldig påvirket av det rundt oss og det er noe mer praktisk orientert som har tatt over for kosen og idyllen som var før. Den aller største feilen mange gjør er å ha hvite vegger og grått gulv, sier Thurmann-Moe. ■

4 interiørtips for biblioteker

Fargesett ut fra hvordan de ulike rommene skal benyttes og tenk på hvordan du vil at det skal føles å være på biblioteket.

Farger kan være et godt verktøy å bruke for å orientere seg. Ved hjelp av ulike farger klarer man å finne raskere frem enn med bare tekst. Det er derfor trafikklys benytter seg av dette.

Hvis det skal være lunt og koselig kan det være smart å bruke for eksempel jordtoner. Blått og blågrønt er farger vi fokuserer og konsentrerer oss best i, og gir en følelse av ro. Forskning viser at disse fungerer best for hjernen.

Det er viktig at belysningen ikke er for skarp og at veggene ikke er for lyse. Da blir det vanskelig å konsentrere seg over lang tid. Det kan være lurt å unngå hvite vegger. Det reflekterer for mye lys og gjør at du blir fortere sliten i hodet og kan få hodepine.

Kilde: Dagny Thurmann-Moe

Tre og skog. Studieverkstedet i kjelleren på UiS gir assosiasjoner til en luftig lauvskog. Foto: Mari Hult/UiS

Bibliotek må ikke se ut som bibliotek

Universitetsbiblioteket i Stavanger har fått et dataverksted som minner lite om et sobert sted for kunnskapsformidling. Det er også meningen. Nå ønsker mange at flere bibliotek får spennende interiør. Det trenger verken være dyrt eller drastisk.

TEKST: KJETIL S. GRØNNESTAD
FRILANSJOURNALIST

– Vi ønsket ikke et tradisjonelt undervisningsrom med hvite vegger og pulter på rad og rekke, sier Gitte Kolstrup, bibliotekdirektør ved Universitetet i Stavanger (UiS).

Og det fikk hun heller ikke da nederlandske Aat Vos, som også står bak Biblo Tøyen og Deichman Stovner i Oslo, ble hyret inn. Dataverkstedet i

industriell stil fikk grupperom som ligner dykkerklokker, monstermasker i akvarier, og vegger dekorert med gamle kontrollpanel.

Rom for friere tanker

Det ukonvensjonelle dataverkstedet skal reflektere UiS sin tekniske profil med oljeretta utdanninger. Samtidig skal

interiøret trigge studentens kreativitet bedre enn i ordinære undervisningsrom.

– I rom som ser ut som dette, blir de mindre redde for å feile og tør å slå seg mer løs, sier Kolstrup.

Universitetsbiblioteket tilbyr mer enn ordinære lesesalsplasser fordi fagbibliotek, i likhet med folkebibliotek, er blitt møteplasser. Utenom årets ►

Kosekroken. Bibliotekdirektør ved UiS Gitte Kolstrup, prøver ut lenestolen i Dataverkstedets kosekrok. Linn Elise Gulliksen (bak) står for den daglige driften av Dataverkstedet. Foto: Alf Bergin

dataverksted, åpnet de i 2016 to andre usedvanlige rom:

Studieverkstedet gir illusjonen av å sitte i en åpen bjørkeskog, til tross for at du er i kjelleren av et betongbygg.

Kongsgårdssalongen like ved, ble til da Kongsgård (Stavanger katedralskole) donerte 7000 gamle bøker til universitetsbiblioteket. Siden de ikke passer inn i samlingens faglige profil, brukes de til

å ramme inn en hjemmekoselig «peisestue» der en evig flamme brenner på en digital vegghengt tv-skjerm.

– Et bibliotek må ha varme rom der studentene ønsker å slå seg ned. Derfor

har Dataverkstedet fått hyggeløst med skinnmøbler og lenestol, sier Kolstrup.

Bibliotekrom må lokke folk inn
Mariann Schjeide, leder i Norsk

bibliotekforening, mener spennende tiltak som dataverkstedet er nødvendig. Bibliotekene må gjøre seg innbydende og få de besøkende til å føle seg velkomne skal bibliotekene oppnå målet om å

være en møteplass.

– Når jeg går inn dørene til Deichman på Hammersborg, vet jeg ikke hvor jeg skal gjøre av meg. Jeg blir fremmedgjort av det monumentale bygget, sier hun. ►

Som et eksempel på det motsatte, trekker hun fram Nittedals nye bibliotek.

– Det er fantastisk selv uten Aat Vos-preg. Det er blitt utrolig vakkert ved å spille på lyset og ønsker deg velkommen inn, sier hun.

Rydd bort bøker, og spill på farger

Mange bibliotek har for små ressurser til å skape fantasifulle rom tilsvarende UiS sitt dataverksted eller Deichmans Biblo Tøyen. Man kan likevel få til mye med lite.

– Start med å kassere bøker og rydd vekk overflødige reoler for å gi rom for sittegrupper og ståbord. Det bryter også opp radene med endeløse bokhyller, sier Cathrine Heyerdahl, interiørarkitekt hos Lund+Slaatto arkitekter.

Hun har erfaring fra Ulstein Arena i Ulsteinvik som inneholder bibliotek, svømmehall, klatrevegg og idrettshall. Nå jobber hun med ominnredning av biblioteket i kulturhuset Lørenskog Hus.

Tips nummer to er å bruke farger for å skape innbydende og hyggelige rom.

– Fargeløst interiør må være lekkert skal det fungere, men da kan det virke fremmedgjørende. Lune farger og naturlige materialer som treverk, skaper en mer uformell atmosfære, sier interiørarkitekten som ikke vil peke ut en farge som bedre enn en annen.

Gjenbruk er bra

Heyerdahl anbefaler å lete etter kvalitetsmøbler på Finn.no. Selv om de er slitte, er det billigere å få stoler og bord pusset opp enn å kjøpe nytt.

– Gamle møbler bidrar til skape den uformelle og hyggelige atmosfæren, sier hun.

Lederen av Haram folkebibliotek, Lisa Alvestad, er inspirert av gjenbrukstrenden. Da biblioteket flyttet inn i midlertidige lokaler i påvente av å bli

samboere med blant annet helsestasjon og kommunalt servicetorg i et nytt kommunalt tjenestehus, innredet hun biblioteket med funn fra avfallskontainerne til den lokale skips- og maritime industrien. Deler av skipsdekk, kabeltromler og sveisegasstråder var noen av gjenstandene som ble omskapt til hyller og visningsmoduler.

– Veggene er malt i «industrial blue». Det gir en mørk og lun atmosfære. Hadde vi valgt gult eller hvitt, ville det skapt institusjonspreg, sier Alvestad.

Ifølge henne, har gjenbrukstemaet fra lokal industri økt besøket i det midlertidige biblioteket.

– Publikum liker hvordan biblioteket ser ut. Flere blir værende nå enn før for å lese aviser, spille data, gjøre lekser eller bare henge med venner, sier hun.

At oppussing skal stå i veien for at bibliotek får nye lokaler, frykter hun ikke.

– Jeg tror oppussing vil avdekke de gamle lokalenes mangler. Jeg håper at mange bibliotek pusses opp, sier hun og viser til Pinterest for inspirasjon.

Mangler man kreativitet selv, råder hun å alliere seg med kreative krefter i lokalmiljøet.

Vis at du finnes

Bibliotek står relativt fritt til å gjøre hva de vil innvendig. Her setter fantasi og penger begrensningene. Utvendig er det vanskeligere, siden mange bibliotek er samlokalisert med andre institusjoner i universitetsbygg, kjøpesentra, kulturhus eller idrettsanlegg. Likevel kan man gjøre noe. Christine Riiser Wist, som både er utdannet bibliotekar og landskapsarkitekt, og i to år var biblioteksjef i Nes kommune i Akershus før hun vendte tilbake til landskapsarkitekturen, sier følgende:

– Det viktigste er å bli sett. Selv om

folk vet om deg, må du minne dem på det. Ellers går de forbi. Det er ikke nok å henge opp et bibliotekskilt. Lag noe som gjør at folk stopper opp, som plakater over bibliotekets skiftende utstillinger. Har man dør ut mot gata, er det viktig å tilby et sted folk kan stoppe opp og være. De bibliotekene som har kaffeautomater, kan også ha sitteplasser ute på gata tilknyttet denne, sier Wist.

Like farger binder sammen områdene ute og inne. Man kan også ha bibliotekinstallasjoner utendørs.

– Slik skapes en glidende overgang mellom ute og inne i biblioteket, sier Wist.

Gitte Kolstrup ønsker å skape slike glidende overganger mellom inne i og utenfor universitetsbiblioteket. I dag ligger de i enden av et av universitetets hovedbygg, der det tidligere var en inngang.

– Jeg skulle gjerne gjenåpnet den døra, men det kommer an på bevilgninger, sier hun.

Får hun til det, går universitetsbiblioteket fra å være et sted man aktivt må oppsøke, til å bli den viktigste transportåren av studenter til og fra forelesninger, kollokvier og kantine. Da kan biblioteket friste med tilbud og service til studentene som ikke bruker dem.

– Det er viktig å bruke innredning og transportører strategisk, sier Kolstrup.

Må tenke nytt

Spørsmålet er om det er nødvendig å forandre bibliotekrommene. Er det ikke nok å tilby kunnskap og litteratur? Ifølge Marianne Schjeide er det ikke nok. Flere må tenke nytt i forhold til hvordan bibliotekene ser ut.

– Vi er møteplasser, ikke boklagre. Folk kommer ikke lenger for å hente ei bok. De blir. Da må vi tenke annerledes i forhold til innredning. Vi må lage gode soner der folk kan oppholde seg. De som tar lett på dette, har ikke skjønnet noe om moderne bibliotekdrift, sier hun.

Også Lisa Alvestad mener nye tanker om interiør og eksteriør er nødvendig.

– Folk er mer ute etter opplevelser nå enn før. Hvis det å besøke biblioteket føles som en opplevelse, er det lettere å få dem til å bruke oss, sier hun.

Christine Riiser Wist derimot, ønsker ikke at bibliotekene må dra det så langt at de ikke lenger minner om seg selv. Hun mener bibliotekene må tilby rolige steder der publikum kan sette seg ned og lese.

Dataverkstedet til Universitetsbiblioteket i Stavanger:

www.uis.no/bibliotek/dataverkstedet/

Brukes til blant annet kurs og workshops.

Tegnet av nederlandske

Aat Vos og bygget av Artisan Tech i Oslo.

Åpnet 18. februar 2019.

Størrelse 200 m²

70 sitteplasser

8700 besøk første 1,5 måned.

Tradisjonen. Kongsgårdssalongen dekorert med «peis» og gamle bøker, gir Universitetsbiblioteket på UiS et hjemmekoselig preg. Foto: Marte Pupe Støyva/UiS

– Selv om det er et poeng at bibliotekene også skal være møtesteder, må man ikke fjerne seg helt fra den opprinnelige idéen om et bibliotek. Deler av biblioteket må fortsatt fungere som og se ut som et tradisjonelt bibliotek, sier hun.

Cathrine Heyerdahl er spent på framtida

– Bibliotekene som bygges nå, blir noe helt annet enn de som var før. Med

fokus på å være en møteplass, blir det mer folk, mer ungdom, og dermed også mer prat og bråk. Det blir spennende å se hvordan de som ønsker ro og et sted å lese, som for eksempel eldre, vil finne sin plass på bibliotek som legger opp til mye aktivitet. Men tilbakemeldingene fra Ulsteinvik, er at både besøkstall og utlånstall har økt betraktelig, sier interiørarkitekten.

Samme tendens ser Universitetsbibli-

oteket i Stavanger, der besøket økte fra 230 000 i 2014 til 436 000 i 2018.

Mariann Schjeide bekrefter at spennende bygg viser igjen på besøket:

– Nye bibliotek og nytt interiør har økt interessen i både Bodø, Stovner, Nittedal og Tøyen. Problemet er ofte at ressursene forblir de samme. Mer besøk betyr ikke mer personale, sier hun.

Men det får bli en annen debatt. ■

Hele Nordland leser

I 2019 feirer hele landet at det er 500 år siden den første norske boka ble trykket, og i Nordland er 25 kommuner med på feiringen. Biblioteket i Rana har startet med prosjektet «Litteratur – hele Nordland leser», der litteratur og folkehelse sto i sentrum. Kristian Skravål Røilid var på besøk for å snakke om sin 165-døgns fot- og skitur fra Lindesnes til Nordkapp. I tillegg ble det foredrag med motivator Ingebrigt Steen Jensen. ■

Hva betyr de nye avtalene med Elsevier og Wiley?

Når en forsker søker etter en artikkel i en av universitetsbibliotekenes databaser – eller Google Scholar – får hun tilgang til artikkelen med en gang om artikkelen er i et tidsskrift som biblioteket betaler for, eller om tidsskriftet publiserer såkalt open access. Hva blir nå nytt når UH-institusjonene har inngått nye avtaler med forlagsgigantene Wiley og Elsevier, som mange betegner som noe grensesprengende nytt?

AV LARS EGELAND
DIREKTØR FOR UNIVERSITETSBIBLIOTEKET OSLOMET

«I dag må norske forskere betale for å lese norsk forskning. Nå blir det mer gratis adgang», var overskriften i Aftenposten når de omtalte Elsevier-avtalen. Dessverre finnes det ingen gratis lunsj: Bibliotekene skal fortsatt betale, ganske mye mer for Wiley-avtalen og noe mer for Elsevier. For forskerne som har bibliotek som abonnerer på de fleste tidsskriftene fra Wiley og Elsevier, blir det ingen forskjell i lesetilgang. Men for alle som ikke har tilhørighet til en norsk UH-institusjon, blir det forskjell: De vil heretter få tilgang til et stort antall artikler der det er norsk hovedforfatter, selv om deres bibliotek ikke betaler for abonnement. For forskere som til nå har måttet søke om midler til å publisere, blir det også endringer. For inkludert i bibliotekenes betaling for Wiley- og Elsevier, er kostnaden for å publisere et stort antall artikler.

En forsker på OsloMet eller en annen UH-institusjon som har fått en artikkel antatt til publisering i et Wiley eller Elsevier-tidsskrift, ville inntil nå måtte søke om å få dekket publiseringsavgiften fra institusjonens publiseringsfond. Nå er dette inkludert i betalingen fra biblioteket. Men det gjelder ikke ubegrenset: For begge avtalene er det et tak på antall artikler basert på antallet som norske forskere vanligvis har publisert. Hvis dette taket blir nådd, må man fortsatt betale. Det har vært et viktig mål å unngå såkalt dobbel-dipping, at man både må betale for å publisere og for å lese.

Det har vært forhandlet med de fire store forlagene Elsevier, Wiley, Springer og Taylor & Francis i et år. Ved nyttår løp de gamle avtalene ut, men forhandlingene fortsatte. I mars inngikk man

avtalen med Wiley, mens Elsevier-avtalen ble inngått i april etter at det først var kommet til brudd mellom partene. Fra norsk side er det konsortieteamet i Unit som inkluderer tidligere Bibsys og Christin, som har forhandlet sammen med representanter for de fire gamle universitetene. Anbefalingen av avtalene var det prorektorene ved UiO, NTNU, UiB og UiT som var ansvarlige for. Grunnen til at forhandlingene var vanskelige var ikke minst at Universitets- og høskolerådets styre hadde støttet noen prinsipper for nye avtaler, som forutsatte at avtalene skulle peke framover mot åpen tilgang. Fortsatt er det ikke inngått noen avtale med Springer Nature og Taylor & Francis.

Et gjennomslag for åpen tilgang eller et svik?

– Denne avtalen er eit viktig skritt for arbeidet vårt med åpen tilgang til forskning, og viser at arbeidet med Plan S gir resultat, sa minister for høyere utdanning, Iselin Nybø i en pressemelding fra Kunnskapsdepartementet. Rektor Curt Rice ved OsloMet – kjent som en sterk forkjemper av open access – var ikke fullt så fornøyd:

– Noen få, store forlag tar en helt uforsvarlig profitte fra universitetene. Og Elsevier er blant de verste. De kommer aldri til å gi fra seg det profittnivået de ligger på, sier Rice til nettavisen Khrono. Påstander om at det er så dyrt å publisere vitenskapelige artikler avviser han som rent tøy. – Vi er brukt kynisk av et stort selskap som har ett mål, og det er å skape mest mulig verdier for aksjeeierne. Og retorikken om at vi er «pionerer» på dette området fremstår som naiv selvgodhet, mener Rice i følge Khrono.

Rice mener at Norge svikter de andre landene som har stått opp mot Elsevier. Det gjelder både Storbritannia, Tyskland, Sverige og sist – men ikke minst University of California, USA.

Etter min mening har Rice rett i beskrivelsen om en uforsvarlig profitte. Her kan vi virkelig snakke om forsknings-profitører, der forskerne gjør jobben og kvalitetssikringa, og Elsevier skummer fløten av å legge artiklene ut på nett-tidsskrifter som har et sterkt omdømme på grunn av forskeres store innsats gjennom mange år. Et prinsipp for Plan S for åpen tilgang, er å vurdere den enkelte artikkels faglige kvalitet framfor statusen til tidsskriftet. Samtidig er det naivt å tro at åpen tilgang skal fjerne profitten fra dette markedet. Elsevier er en av gigantene som forbereder seg på en framtid der de skal tjene minst like mye penger på åpen tilgang, for eksempel ved å tilby UH-institusjonene tekniske plattformer for egne utgivelser. Tilhengerne av avtalen har rett i at Elsevier har beveget seg et stort skritt. Det skyldes nok ikke alene dyktige norske forhandlere, men nettopp at Elsevier internasjonalt har vært presset ved at mange land har sagt opp sine avtaler med forlaget. Det kan også sies at det kan være fordelaktig for Elsevier å prøve ut en slik lese og publiseringsavtale i et lite land som Norge med relativt sett begrenset publisering. Prisstigningen er omtrent den samme som i forrige avtale, men vi slipper å betale 7 millioner i publiseringsavgifter. Det overrasket mange positivt at Elsevier godtok den mest åpne Creative Commons lisensen som gir adgang til at andre distribuerer, oversetter og bygger videre og endrer

artikkelen. Det hypotetiske spørsmålet er om vi kunne fått en enda bedre avtale ved å vente lengre. Men mange studenter og forskere puster nok lettet ut over at de nå likevel kan lese artiklene fra den største leverandøren i Norge og forskerne er glade for at de kan publisere hos den største utgiveren. Selv om 90 millioner, som er prisen på Elsevier-avtalen, er mye penger, kan man jo minne om at Kopinor får enda mere penger fra norske UH-institusjoner. For OsloMet ble det umulig å stå utenfor avtalen og den forskningstilgangen den innebærer, når de andre ble med, om vi fortsatt skulle kalle oss et universitet.

Er avtalene i tråd med Plan S?

Prorektor Kenneth Ruud på Norges Arktiske Universitet var med å godkjenne avtalene. Han innrømmer at avtalene ikke er i tråd med plan S, blant annet fordi forlagene ikke forplikter seg til å gå over til en ny forretningsmodell. At man ikke er helt i tråd med Plan S gjelder imidlertid over 91% av dagens åpne tidsskrifter ifølge Jan Erik Frantsvåg på UiT. Han og Tormod Eismann Strømme har analysert åpne tidsskrifter ved hjelp av DOAJs tidsskriftsmetadata. DOAJ er arkivet over åpne tidsskrifter. Deres konklusjon er altså at de fleste ikke er «Plan S compliant» og at de tidsskriftene som har de største utfordringene er de mindre tidsskriftene innen humaniora og samfunnsvitenskap. De anbefaler derfor at Plan S vier ekstra oppmerksomhet mot små utgivere av tidsskrifter uten forfatterbetaling. (<https://www.preprints.org/manuscript/201901.0165/v3>)

Wiley-avtalen

Jeg var til stede på en presentasjon som Wiley ga på det tyske bibliotekmøtet i vinter. Over hele veggen sto slagordet: Good Morning Transformation: Wileys vei til åpen forskning. Det var en stor lansering av at Wiley, som første store utgiver, hadde inngått avtale med konsortiet av tyske universitetsbibliotek under ledelse av Max Planck Institutt som har vært en drivkraft for åpen tilgang. Jeg tillot meg til å spørre om det virkelig var den første avtalen. Ja, med unntak av en avtale med Norge, la Ralf Rose fra Wiley til. Avtalen Wiley har gjort med Unit er en såkalt lese og publisere-avtale der hvert enkelt bibliotek i konsortiet har fått en konto der vi kan trekke utgifter fra til publisering

av artikler i Wileys 500 tidsskrifter. Dette er en avtale som løper over 3 år og der en andel av artiklene kan publiseres åpent og denne andelen vil være økende frem mot 2021. Avtalen medfører en økt kostnad for bibliotekene på 12%, likevel hevdes det at kombinasjonen leseadgang og ingen utgifter for publisering innen en viss ramme, ikke har drevet prisen oppover.

Elsevier-avtalen

Elsevier er den desidert største avtalen til Unit med en kostnad på 90 millioner. Det er også den leverandøren som leverer flest artikler gjennom norske fagbibliotek.

Avtalen omtales som en pilotavtale. Den vil løpe i to år og inkluderer følgende:

Full lesetilgang til hele Science Direct Freedom Collection.

Artikler med norske hovedforfattere vil bli publisert åpent med CC-BY-lisens fra januar 2019. Forfattere som allerede har betalt for publisering i 2019, får igjen pengene.

Avtalen vil sørge for at ca. 90 % av artiklene fra norske institusjoner i Elsevier-tidsskrifter utgis med en åpen lisens i gull- og hybridtidsskrifter. Gull åpen tilgang betyr at det ikke betales lesetilgang for noen artikler, hybrid betyr at noen av artiklene er åpent tilgjengelige – for eksempel de med norske forfattere. Elsevier-avtalen omfatter ikke alle tidsskrifter som Elsevier leverer tilgang til. Rundt 400 tidsskrifter eid av akademiske foreninger, og også tredjepartstitlene Cell Press og det viktige medisinske tidsskriftet Lancet, er ikke en del av avtalen. Partene har imidlertid avtalt at foreningene som utgir lukkede tidsskrifter skal kontaktes for å be dem om å bli med på avtalen. Varige tilgangsrettigheter («perpetual access») er inkludert på samme vilkår som tidligere. (Kilde: openaccess.no)

Elsevier-avtalen gir tillatelse til å publisere 1850 artikler innenfor avtalen. Publiseringer man mer vil det koste ca 22.000 pr artikkel.

Status for åpen tilgang i Norge

I mai kom Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning (DIKU) med sin Tilstandsrapport om høyere utdanning. Tidligere var det Kunnskapsdepartementet som sto for denne utgivelsen som er svært interessant lesning for alle som er

interessert i høyere utdanning. Ikke minst er vedleggsrapporten full av nyttige tall. Det står ikke et ord om bibliotek i rapporten, men mye om publisering og åpen tilgang.

Rapporten viser at antallet publiseringspoeng per faglig ansatt har gått noe opp i de statlige institusjonene, altså en øking i antallet publikasjoner. Andelen artikler som publiseres i samforfatter-skap med forskere ved utenlandske institusjoner har økt fra 44% i 2012 til 55% i 2018.

Publikasjonene fordeler seg på tidsskrifter som er klassifisert i nivå 1 og 2, der nivå 2 er de tidsskriftene med høyest prestisje. Det har vært et mål at ca 20% av publiseringene skal være på nivå 2. Fra 2014 har andelen økt noe, slik at Nivå 2-artikler utgjør 23%. Ved Norges Idrettshøgskole, Norges Handelshøgskole og Universitetet i Oslo er hver 3. artikkel på nivå 2.

Åpen tilgang til vitenskapelige artikler har vært et forskningspolitisk mål siden 2005. Det kan oppnås gjennom deponering i institusjonelle arkiv (grønn åpen tilgang) eller i åpne tidsskrifter uten abonnementsavgift (gull open access). Bakgrunnen for Plan S var at utviklingen mot åpen tilgang har gått for sakte.

Tallet for 2018 viser at andelen av artikler som er åpent tilgjengelige steg fra 64,5 % i 2017 til 68,9% i 2018. Det er økning i gull-publisering, hybrid publisering og aller sterkest i grønn åpen tilgang. Samtidig øker det totale antallet publiserte artikler fra forfattere i UH-institusjonene, slik at antallet tidsskriftsartikler som fortsatt ikke er tilgjengelige bare har en svak nedgang fra 6227 i 2017 til 5754 i 2018.

UiO, NTNU og OsloMet har størst andel artikler publisert i 2018 som er, eller vil bli åpent tilgjengelige gjennom en eller annen form for åpen tilgang. Andelen er henholdsvis 86, 80 og 79 prosent. Hvis vi bare ser på gull og hybrid, dvs. de formene som alltid gir umiddelbar lesetilgang, ligger UiB, NU, NMBU og UiT best an, alle på andeler fra 43,5 ned til 40 prosent. Blant de ti mestpubliserende institusjonene har alle, med unntak for UiA og UiS, en andel på mer enn 50 prosent åpne artikler, i følge Tilstandsrapporten. ■

(Tilstandsrapporten finner du her: <https://diku.no/rapporter/diku-rapportserie-05-2019-tilstandsrapport-for-hoyere-utdanning-2019>)

Meråpent bibliotek

– mer aktuelt enn noen gang

Vi har levert løsningen til mange bibliotek siden 2013
– og budskapet er fortsatt det samme.

1. Skann lånekort eller lånekort på mobil og tast pinkode.
2. Systemet registrerer og tar bilde når du går inn.
3. Finn bøkene, bladene eller filmene du vil låne i hyllene.
4. Gå til selvbetjeningsenhet og lån det du ønsker.

Myten om bibliotektilsette

Myten om bibliotektilsette er den hysjande, alvorlege og utilnærmelege sure dama som til einkvar tid passar på at det er stille i biblioteket.

Innhold

s. 1	Leder
s. 2–3	Forskningsdata
s. 4	Intervju med Kristin Storrusten
s. 5	Norsk lydarkivkonferanse
s. 6	Suksesshistorie – Folkehelse i biblioteket
s. 7	Småstoff
s. 8	Medlemsintervju

Ansvarlig for bilaget:
Mariann Schjeide

Kontaktperson for bilaget:
Cecilia Elsen
ce@norskbiiblotekforening.no
tlf: 23 24 34 38

Grafisk design:
Freiland Oslo
oslo@roommeetsfreiland.com

**Generelle henvendelser til
Norsk Bibliotekforening:**
nbf@norskbiiblotekforening.no

Du finner oss her:

🐦 **Twitter:**
@forbibliotek

📷 **Instagram:**
@norskbiibforening

📘 **Facebook:**
@norskbiiblotekforening

🌐 **Nettsider:**
www.norskbiiblotekforening.no

ALLE HAR SETT SKETSJEN om den dumme blondina som kjem inn på biblioteket og seier ho skal ha ein hamburger. Då bibliotekaren seier at ho har kome til eit bibliotek, kviskrar ho fram ærendet sitt i staden.

Eg har sjølv sagt og skrive at dei som forventar at biblioteket skal vere ein stille stad, må innsjå at det slaget er tapt. Eg har sagt at eit bibliotek der det er heilt stille er ikkje eit godt bibliotek. Men kva som er ein stille stad for meg, er gjerne ikkje ein stille stad for andre. Det som er bråk for meg, er ikkje bråk for andre. Dette er relative storleikar.

I ei høyring om den nye bibliotekplanen for Deichman i Oslo, sa ungdomsrepresentantar at dei fleire stader ikkje kunne arbeide og studere. Det var ingen stad for dei å finne roa. Dei etterlyste stille soner og meinte at det måtte vere muleg, med enkle grep, med betre soneinndeling som gjorde at folk dempa seg.

Vi vil jo at det skal vere betre soneinndelingar, men det er ikkje alle stader ein har høve til dette, rett og slett fordi biblioteka ikkje er store nok. På Stormen, Sølvberget og Deichman er det ikkje vanskeleg å få til soneinndelingar, men dei er ikkje representative for bibliotek-Noreg, som ofte har færre kvadratmeter og der bibliotekkvardagen er annleis.

Eg har tenkt igjen på dette med biblioteket som møtestad i det siste. Gjer det at vi mistar noko på ve- gen i form av biblioteket som arbeids- og studiestad? Eller kan vi få til begge deler? Eg har fått signal om at til dømes Deichman vil starte ein slags oppdragande haldningskampanje for å få folk til å dempe seg litt. Men generelt er tilbakemeldingane om støy på bibli- oteket frå publikum for mange til at vi kan ignorere dei. Ein bibliotekbrukar i ein bydel i Oslo sa til meg at ho var veldig glad for oppsvinget det nye biblioteket i bydelen hadde fått, ein bydel som ikkje har vore bortskjemt med satsing, og innbyggjarane syntes ikkje dei hadde så mykje å vere stolt over. Men som ho sa til meg: «Sjølv har eg mista biblioteket mitt og reiser til biblioteket i nabokommunen». Det gjorde også tenåringane hennar.

Det nye hovudbiblioteket til Deichman i Bjørvika har ein arkitektur der roa og kontemplasjonen skal finne sin naturlege stad oppover i etasjane. Eg er fascinert over at ein kan planlegge bruk av bygget ved hjelp av arkitektur på denne måten. Men for dei fleste bibliotektilsette er ikkje dette muleg å få til. Ingen av oss ønskjer å vere den sure hysjaren, men vi treng nokre verktøy for å finne fram til ein minste-fel- les-multiplum-kvardag der alle kjenner seg heime på biblioteket.

Mariann Schjeide

Leiar av Norsk Bibliotekforening

Forskningsdata: Så åpent som mulig, så lukket som nødvendig. Er det fair?

Jobber du i et fag- eller forskningsbibliotek har du høyst sannsynlig en viss kjennskap til begrepet forskningsdata, da det for tiden befinner seg på et betydelig antall lepper innen akademien, både i Norge og i den vitenskapelige verden forøvrig. I dette innlegget vil jeg fortelle om Universitetet i Sørøst-Norges (USN) arbeid med å håndtere og publisere forskningsdata.

TEKST: Dag-Even Martinsen Torsøe, spesialbibliotekar ved USN og styremedlem i Norsk Fagbibliotekforening (NFF).

Forskningsdata

Så åpent som mulig, så lukket som nødvendig, lyder det i Kunnskapsdepartementets Nasjonal strategi for tilgjengeliggjøring og deling av forskningsdata, hvis hensikt er å få forskningsdata til å deles og gjenbrukes mer. Uttrykket er adoptert fra EUs Horizon 2020 program for FAIR håndtering av forskningsdata, og er ment som en rettesnor for hvordan norske forskningsinstitusjoner skal forholde seg til forskningsdata generert ved egen institusjon.

Ved USN definerer vi forskningsdata som registreringer/nedtegnelser/rapporteringer som genereres eller oppstår underveis i forskningsprosessen. Dette kan for eksempel være tall, tekster, bilder, lyd m.m. generert gjennom ny analyse, sammenstilling av eksisterende data, eller data generert gjennom ny datainnsamling.

Krav om åpen publisering av forskningsdata, som et ledd i utviklingen av Open Science, gjør at det også stilles krav til opplæring, rutiner og retningslinjer for deling av både forskningsdata og forskningsresultater i institusjonene. Samtidig stilles det strengere krav til beskyttende mekanismer rundt forskningsdata hvor personopplysninger og særskilte kategorier av personopplysninger inngår, særlig etter implementeringen av personvernforordningen GDPR i 2018. I skvisen mellom disse to føringene havner forskere og forskningsprosjekter som

Skal gode løsninger lages, kreves samarbeid på tvers av seksjonene som jobber med støttetjenester til forskerne.

behandler kvalitative personopplysninger. EUs forskningsråd, som støtter disse prosjektene, krever åpen publisering av forskningsdata.

Bibliotekets rolle

Delingskulturen publisering av forskningsdata fordrer, er ikke et nytt fenomen for norske høyskoler og universiteter, hvor bibliotekene har driftet institusjonelle arkiv for åpen publisering av vitenskapelige og faglige publikasjoner de siste ti årene. Således er publisering av forskningsresultater – foruten de tradisjonelle artikler, konferansebidrag

og bokkapitler – å regne som en naturlig forlengelse av dette arbeidet. Ved USN lanserte vi på vårparten 2018 en løsning for åpen publisering av forskningsdata, USN Research Data Archive (USN RDA). Foruten den åpne arkivløsningen lanserte vi en samlet pakke av forskningsdatarelatert innhold bestående av retningslinjer, nettsider og undervisningstilbud rettet til USNs ulike fag- og forskningsmiljøer.

Så åpent som mulig

Plattformen USN RDA bygger på den skybaserte publiseringsløsningen Figshare, utviklet av selskapet Digital Science (UK). Løsningen er utviklet og tilpasset for lagring og deling av forskningsdata, som andre forskningsresultater, og benyttes av enkeltbrukere, vitenskapelige forlag, utdanningsinstitusjoner og andre forskningsprodusenter over hele verden. I skrivende stund er USN den eneste norske institusjonen som har valgt denne løsningen.

Publisering i USN RDA skjer ved at forskere logger seg inn, laster opp data, fyller ut et skjema for metadata og en forklarende Readme-fil¹, hvor det kan inkluderes opplysninger Figshares metadata-skjema ikke har tatt høyde for, før dataene sendes til publisering. Deretter mottar kuratorene i systemet – oss bibliotekarer og forskerstøttepersonell – et varsel om at en bruker ønsker å publisere. Kurator kontrollerer deretter metadata, Readme-fil og dataenes øvrige arkivverdigheit, før dataene enten publiseres eller det gis en tilbakemelding om at det trengs justeringer før datasettet publiseres. Ved publisering har datasettet fått tildelt sin egen doi og indekseres fortløpende i større akademiske registre og søkemotorer, som eksempelvis DataCite og BASE. Datasettet utstyres også med et siterings-

¹: Readme-fil er et forklarende supplement, hvor en kan tilføye metadata som ikke fikk plass i katalogiserings-skjemaet. Vanlig informasjon i en Readme-fil er dato for når dataene er samlet inn, språk, geografisk lokasjon og opplysninger om eventuell software som trengs for å åpne dataene.

USN campus Porsgrunn. Foto: Tine Poppe.

Fakta

Forskningsdata, hva er det?

Registreringer/nedtegnelser/rapporteringer som genereres eller oppstår underveis i forskningsprosessen. Dette kan for eksempel være tall, tekster, bilder, lyd m.m. generert gjennom ny analyse, sammenstilling av eksisterende data, eller data generert gjennom ny datainnsamling (USN sin definisjon).

verktøy, som angir korrekt sitering av materialet i henhold til de ulike siteringsstilene.

Foruten selve delingsløsningen tilbyr USN RDA funksjonalitet hvor eksterne prosjektdeltagere kan inviteres inn i egne, lukkede prosjektgrupper hvor forskningsdata og relatert materiale kan utveksles og diskuteres internt. Forskere kan også

mottok viste at støttebehovet var størst i miljøene hvor forskningsdata måtte holdes så lukket som nødvendig. Dette forskningsmaterialet inneholdt ofte større eller mindre mengder av data med sensitive personopplysninger. Det var henvendelser om håndtering av film- og lydopptak av personer, historier fra NAV-kontoret eller barnevernsvakta, om

har tilfalt bibliotekets domene, måtte inkluderes inn i arbeidet. IT-seksjonen ble tettere involvert, og USNs nyopprettede personvernombud ble et verdifullt medlem av laget. I tillegg bidro særlig gruppens representant fra forskningsseksjonen aktivt for å kjempe frem institusjonelle retningslinjer for håndtering av personopplysninger i student- og forskningsprosjekter og besørge at IT-seksjonen publiserte veiledende informasjon for hvordan forskere selv kan klassifisere sine forskningsdata og deretter velge lagringsløsning tilpasset dataenes sikkerhetsbehov. Sammensetningen av bibliotekarer, IT, forskningsavdeling og personvernombud har vist seg å være en fruktbar kombinasjon av ulike kompetanser som tilsammen utfyller hverandre og medfører at de ulike henvendelser som mottas kan besvares (nesten) uavhengig av henvendelsens kompleksitet.

En helhetlig forskerstøttetjeneste for en så variert brukergruppe som USNs forskningsmiljøer utgjør, tilsa at kompetanse og erfaring som tradisjonelt ikke har tilfalt bibliotekets domene, måtte inkluderes inn i arbeidet.

lagre egne data i samlinger uten å nødvendigvis dele disse med andre enn seg selv eller eksempelvis en redaktør eller utvalgte kolleger. Ved publisering av materialet kan forfatteren velge å publisere rene metadataskjemaer hvor kun datainnholdet er beskrevet, eller også inkludere datamaterialet i publiseringen.

Så lukket som nødvendig

Ved USN genereres det et bredt spekter av forskning og tilhørende forskningsdata. Etter hvert som vi mottok henvendelser fra de ulike fagmiljøene, ble det tydelig at vårt innledende fokus hadde ligget på så åpent som mulig-biten av læresetningen, mens henvendelsene vi

mennesker i situasjoner som vanskelig lot seg fullstendig anonymisere, og spørsmål om hvordan dele forskningsdata med sensitive personopplysninger med eksterne prosjektdeltagere.

Gapet mellom den foreliggende kompetansen i arbeidsgruppa og på den type henvendelsene vi mottok, ble tidlig tydelig. I kraft av å være bibliotekarer hadde vi kontroll på registrering, deling og administreringsbiten, men håndtering av helse- og personopplysninger i forskningsprosjekter var nytt for oss alle. En helhetlig forskerstøttetjeneste for en så variert brukergruppe som USNs forskningsmiljøer utgjør, tilsa at kompetanse og erfaring som tradisjonelt ikke

Er det FAIR?

Å håndtere forskningsdata i praksis er ikke alltid en enkel øvelse. Ulike prosjekter gir ulike data, og ulike data krever ulike løsninger, som igjen krever sitt av forskerstøttetjenesten. Det eneste som er sikkert, er at skal gode løsninger lages, kreves samarbeid på tvers av seksjonene som jobber med støttetjenester til forskerne. Sist, men ikke minst kreves et omfattende informasjonsarbeid knyttet til bevisstgjøring av disse tjenestene.

Foto: Julie Pike

«Norsk Bibliotekforening må fortsette å vise hva bibliotek er og kan være»

Intervju med Kristin Storrusten

Vår kjære kommunikasjonsrådgiver Kristin Storrusten har sluttet etter sju år i Norsk Bibliotekforening for å søke nye utfordringer.

TEKST: Cecilia Elsen, rådgiver og ny fast ansatt i Norsk Bibliotekforening

Hva likte du best med å jobbe i NBF?

Jeg var veldig glad i å reise for å møte medlemmer og tillitsvalgte. Det var gøy å se hvordan vi kan få ting til å skje, som med Bibliotekstafetten i 2013 og Instagram-stafetten nå. Norsk Bibliotekforening kan være igangsetter, og bibliotekene gjør jobben.

Hva likte du minst?

Det kan høres kjedelig ut å lage nye retningslinjer for kontingentsystem, men det er også viktig og

givende! I et lite sekretariat må alle gjøre noe. Jeg savnet etter hvert å jobbe i et større fagmiljø. Jeg er veldig glad i foreningen og det vi står for, men det var riktig å gå videre.

Hvilken vei burde NBF gå?

Jeg håper foreningen i større grad blir brukernes organisasjon. Arrangementene våre bør være for folk flest, og ikke bare bibliotekansatte. Norsk Bibliotekforening burde gjøre mer av det som er unikt for en interesseorganisasjon, som uavhengig politisk arbeid og tydelig tale utad og innad i sektoren. Norsk Bibliotekforening må fortsette å vise hva bibliotek er og kan være.

Det hadde vært fint for bibliotekene om jeg ble kulturminister.

Hva er dine råd til NBF?

Helt konkret synes jeg at flere styremedlemmer ikke burde være ansatt i bibliotek, og at handlingsplanen bør spisses til for eksempel bare tre hovedmøter. Vi trenger også flere medlemmer. For å bli mer relevant utenfor sektoren, mener jeg at kontingenten bør senkes, til for eksempel 150 kroner, og så se hvilke medlemsfordeler som vi har råd til å ha da.

Hva er dine råd til meg som ny rådgiver?

Være med på alle møtene du kan, fordi det å treffe folk og holde kontakten er superviktig. Aldri si nei når tillitsvalgte spør om hjelp. I en medlemsorganisasjon er det viktig å alltid hjelpe medlemmene, siden de er sjefene.

Skal du fortsette å være medlem av NBF?

Jeg har hvert fall betalt for i år. Hvis kontingente reduseres til 150 kr, lover jeg å være medlem i 10 år til (ler). Helt ærlig, jeg har et stort engasjement for bibliotekbransjen, og kommer ikke til å melde meg ut nå. Men vi får se hvor jeg havner. Hvis jeg blir kulturminister, må jeg jo fortsette! Det hadde vært fint for bibliotekene om jeg ble kulturminister.

Hva er drømmejobben?

Jeg har først og fremst lyst til å jobbe med kultur og formidling. Det kan være i biblioteksektoren, eller gjerne andre steder. Jeg kunne tenke meg å jobbe i Kulturdepartementet eller Nasjonalbiblioteket for å kunne påvirke på et annet nivå. Egentlig kunne jeg tenke meg å bli fylkesbibliotekar, men jeg har ikke bibliotekarutdanning, så det er den draumen.

Kristin har vært viktig for utviklingen av foreningen og for sekretariatet, og vi ønsker henne lykke til videre!

Kristins aktualitet

Kristin er aktuell med barneromanen *Svart lego* og sakprosaboken *Feltnotater fra småbarnslivet*, som hun har skrevet sammen med Heidi Bøhagen og Therese G. Eide.

Kristin er vikar i Aftenposten der hun er nekrologredaktør, trekker kryssord-vinnerne og anmeldte skolerevyer.

Hun holder foredrag og har laget et videokurs om litteraturformidling for Norsk barnebokinstitutt.

«Lyden av Norge» – rapport fra Lyd- arkivkonferansen

P4 har forsøkt å ta eierskap til uttrykket «Lyden av Norge». Norsk lydarkivkonferanse gjør sitt beste for å utfordre det eierskapet hver gang. For det norske lydlandskapet er så mye mer enn koseradio og popmusikk.

TEKST: Tone Nøtvik Jakobsen, leder av Norsk Musikkbibliotekforening

I ET TYPISK TRONDHEIMSVÆR to dager i oktober var Rockheim på Brattøra i Trondheim vertskap for høstens konferanse. Lydarkivkonferansen arrangeres i samarbeid med en av de nasjonale institusjonene på området, og dette året var Rockheim – som er del av Museene i Sør-Trøndelag (MiST) – vertsinstitusjon. Musikeren Eldbjørg Raknes åpnet konferansen med en nydelig og inspirerende illustrasjon av hvordan lyd kan brukes i nye, levende fremføringer. Det er ingen overraskelse at Rockheim er et fantastisk sted for en slik konferanse, der lyd og teknisk regi blir godt tatt vare på.

Lydfeltet i norske arkiver og bibliotek

Som vanlig starter hver konferanse med orienteringer fra ulike arkiv og bibliotek. Av innslag som traff mange var Frank Meyers presentasjon av høstens bokprosjekt om lydlandskap, og Sævi arkiivas arbeid med sine lydarkiver ved Grete Gunn Bergstrøm. *Norges lyder* handler om forandringer i norske soundscapes - eller lydlandskap - de siste 300 årene. Boka tar bl.a. for seg at akustisk lyd kan ha en kjønnsdimensjon og at lyder gjerne avspeiler makt og sosial distinksjon, i tillegg til alt annet de formidler. Dette er spennende forskning.

Første dag oppsummerte også 50 år med Jazzfestivalen i Kongsberg og deres dokumentasjon av konsertene. Denne samlingen er nå overført og digitaliseres ved Nasjonalbiblioteket. Vi hører også om musikkjournalisten Randi Hultins privatarkiv som har funnet samme vei. Bergen Offentlige Bibliotek har overtatt mye av NRK Hordalands vinylplatesamling og Jorunn Eckhoff, fagansvarlig ved Musikkavdelingen, orienterer om hvordan de formidler denne kulturarven.

Hvordan gjenskape fortidens lydlandskap?

Det ble tilløp til temperatur da Asbjørn Tiller fra NTNU avslørte at man hadde gjort nyinnspillinger av lyder og lydlandskap til dokumentarfilmen «Trondheimsreisen». I salen satt deltakere som mente man utelukkende må bruke historisk dokumentasjon i en slik sammenheng. Det innledet en interessant debatt som

Musikeren Eldbjørg Raknes åpnet konferansen. Foto: Rockheim

Fakta

Norsk Musikkbibliotekforening (NMBF) skal styrke musikkens stilling i norske bibliotek og styrke samarbeidet mellom musikkbibliotek og musikklivet forøvrig. NMBF er inne i sitt siste år som spesialgruppe i Norsk Bibliotekforening.

NMBF sørger for at Norsk lydarkivkonferanse avholdes annethvert år. Lydarkivkonferansen er et møtested for folk som arbeider med lydopptak i alle former og formater, og vi setter fokus på kunnskap rundt bevaring og formidling av norske lydopptak. I oktober var fantastiske Rockheim i Trondheim vertskap for den 14. konferansen i rekken og med 104 deltagere.

Nettsted: www.lydarkiv.no

ikke avslutter der konferansen slutter. Lance Ledbetter fra det amerikanske plateselskapet Dust-to-Digital var konferansens langveisfarende inviterte, og fortalte hvordan de jobber for å samle, digitalisere og tilgjengeliggjøre sine mange lydopptak på tematisk spennende måter.

Jeg kunne nevnt mange flere interessante innslag, og vi vil med en viss stolthet si at konferansen er blitt et viktig treffsted for faglig oppdatering innen lydfeltet og for mye moro. Norsk lydarkivkonferanse ruller mellom ulike vertsinstitusjoner og på hver konferanse utpekes neste vertsinstitusjon. Neste konferanse avholdes etter planen høsten 2020 på det nye Deichman i Oslo.

NBF Tidsskriftformidlingen Anbefaler

Radio Gaga

Dette er en norsk humoristisk tegneserie som debuterte i eget magasin i år. Serien er tegnet av Øyvind Sagåsen og egner seg godt for ungdom. Radio Gaga startet opp i 2001 i bladet Bizarro. Da dette ble nedlagt, gikk serien over i bladet Ernie, og så ble den flyttet til Pondus. I tillegg publiseres serien i flere aviser og tidsskrifter. Det er planlagt åtte utgivelser i 2019. Bladet utgis av Egmont.

Tegneserien omhandler lokalradioen Radio Gaga og de seks ansatte. Kaoset råder og det oppstår mange komiske situasjoner i møte med de ansattes svært forskjellige syn på verden. Både privat og på jobb preges dagene av sære innfall og absurde episoder. Vi møter også svært originale gjester i studio, stasjonens lave ranking fører til at de ikke har all verdens intervjuobjekter å velge i.

Synes du dette virket interessant? Alle er velkomne til å tegne abonnement, enten via NBTF Interaktiv eller ved å sende oss en e-post.

Ta kontakt, så forteller vi hvordan vi kan gi dere en enklere tidsskriftverdag!

Telefon: **23 24 34 30**

E-post: **tidsskrift@norskbiiblotekforening.no**

Vi er på Instagram!

Norsk Bibliotekforening har fått en Instagram-konto. Følg med på **@norskbiibforening**.

Vi vil låne kontoen vår til bibliotek rundt i landet. Kontoen lånes en hel kalenderuke. Alle typer bibliotek er velkomne til å melde interesse! **Vil du låne vår konto?**

Ta kontakt med Cecilia **ce@norskbiiblotekforening.no**

Småsaker

Arendalsuka

Arendalsuka kalles Norges største politiske møteplass og går i år av stabelen 12.-17. august. Norsk Bibliotekforening har deltatt med stand og arrangement siden 2013. Norsk Bibliotekforening skal i år ikke ha stand, men konsentrerer seg om tre arrangement på Arendal bibliotek tirsdag 13. august og onsdag 14. august. Det blir skolebibliotek, konspirasjonsteori-er og lesing for livet. Se program under arendalsuka.no.

Tre glade vinnere

Hans-Petter Storemyr, Ingvild Holen og Anna Tereza Barbosa da Silva får NBFs stipend som dekker deltakeravgiften til IFLAs internasjonale konferanse i Athen i august 2019. For å gi flere mulighet til å delta i internasjonalt arbeid, vedtok hovedstyret at NBFs stipend i år skal gå til dette formålet. Vi får høre hvordan de hadde det, når de kommer hjem.

Kommunevalg 2019

Det lakker mot kommunevalg 9. september. Sekretariatet vil lage maler for leserinnlegg med ulike tema som kan brukes av lokallagene for å få blest om bibliotekene i valgkampen. Malene vil bli distribuert via Basecamp.

Ny nasjonal bibliotekstrategi

Norsk Bibliotekforening har sittet i referansegruppen for ny nasjonal bibliotekstrategi. Heidi Hovemoen fra hovedstyret deltok som vår representant på innspillmøte om Digital tilgang og Grethe Johannessen som er vara til hovedstyret deltok på møte om Infrastruktur. I tillegg har foreningen levert skriftlig innspill til strategien hvor vi fokuserte på temaene Formidling og Barn og unge som var innspillmøter vi ikke deltok på.

Nasjonal bibliotekdag

1. september er Nasjonal bibliotekdag. Merk av datoen allerede nå i kalenderen! Tips og forslag til arrangement kommer på Bibliotekforeningens nettsider.

Har du byttet e-postadresse?

Er du medlem av Norsk Bibliotekforening og har byttet epost-adresse? Gi oss beskjed på **nbtf@norskbiiblotekforening.no**.

Ungdommene ansatt ved Horten bibliotek, Katja Halvorsen og Simen Holtan, sammen med bibliotekarene Jan-Egil Holter-Wilhelmsen og Aase Berit Antonsen. Foto: Pernilla Hjerman.

Suksesshistorie – Horten bibliotek Det er mye folkehelsearbeid i et bibliotek

For noen år siden gjennomgikk bibliotekrommet vårt store endringer, men ungdomsavdelingen ved Horten bibliotek ble stående igjen med et par hyller og ingenting annet. Så kom det en henvendelse som kom til å endre mye.

TEKST: Jan-Egil Holter-Wilhelmsen, spesialbibliotekar, Horten bibliotek.

Jan-Egil Holter-Wilhelmsen fikk Bibliotekprisen i Vestfold for 2018. I juryens begrunnelse het det blant annet at han er en «ildsjel i bibliotekmiljøet, er uredt, og utradisjonell, har stort pågangsmot og samarbeider med nye aktører for å nå stadig flere mål». Foto: David Øhre Andersen.

Fylkesbiblioteket ringer på

Horten bibliotek og Sandefjord bibliotek ble kontaktet av fylkesbiblioteket med et spørsmål om vi ønsket å være med på et samarbeidsprosjekt. Det skulle være et samarbeid mellom Fylkesbiblioteket, Seksjon Folkehelse, folkehelsekoordinatoren i Horten og Sandefjord, og Horten og Sandefjord bibliotek. Målet var å lage en plass for ungdommen hvor de kunne slippe unna presset som møtte dem andre steder, og slik ble Prosjekt Pusterom født. Vi ansatte to ungdommer, og ved hjelp av en dem og en interiørarkitekt skapte vi et ungdomsområde og et tilbud tilpasset målgruppa. Ved siden av å skape en fysisk plass for ungdommen hadde vi som mål å finne andre som jobbet med ungdom i kommunen og få til samarbeid.

Mye mer enn et sted med bøker

I Horten oppdaget vi raskt at selv om biblioteket var godt kjent i lokalsamfunnet, så var det likevel få som tenkte på oss når det gjaldt andre ting enn bøker. Vi kontaktet andre som jobbet med unge, og fortalte dem om prosjektet. Dette var starten på at flere fikk øynene opp for hvilken jobb biblioteket gjorde som

møteplass, at for mange ungdom var biblioteket blitt det stedet de kunne gå sammen med venner uten å føle seg presset til å måtte kjøpe noe eller prestere noe. Plutselig fikk vi vite at politiet hadde ordnet seg lånekort for å kunne møte ungdommer i en trygg og stressfri arena, og flere andre som jobbet med ungdom så også fordelen med å kunne møtes hos oss. Prosjektet var med på å vise administrasjon og politikere i Horten at et bibliotek var så mye mer enn et sted å låne bøker.

Vi spiller videre

Prosjekt Pusterom var så vidt over da vi ble kontaktet av Seksjon for Folkehelse i Vestfold. Horten kommune skulle søke om å bli med i Program for folkehelse og de mente at biblioteket absolutt burde

En viktig ting vi har lært oss gjennom de siste årene, er at bibliotek kan være en viktig del av folkehelsearbeidet

være en del av dette. Resultatet var at da kommunen søkte om midler til to prosjekter, ledet biblioteket det ene, «Spill for helsa» (eller bare Spillprosjektet som det mest blir kalt). Arbeidsgruppen består nå av en bibliotekar, en lærer, assisterende leder ved en barnehage, en helsesykepleier, leder for Kulturhuset 37 og folkehelsekoordinator i Horten, og sammen har vi et mål om å bruke spill som et helsefremmende verktøy.

En viktig ting vi har lært oss gjennom de siste årene, er at bibliotek kan være en viktig del av folkehelsearbeidet. Og likevel føles det som at vi bare er i startgropen, og fremtiden er virkelig spennende.

Medlemsintervjuet Joep Aarts

Spesialbibliotekar ved Buskerud fylkesbibliotek

Hva er mest gøy med jobben din? Og hva kan være utfordrende?

Å jobbe tett på bibliotekansatte i Buskerud, samtidig som jeg kan jobbe med større utviklingsprosjekter gjør jobben variert og givende. Som spesialbibliotekar på fylkesnivå får jeg et godt innblikk i biblioteksektoren, både lokalt, regionalt og nasjonalt. Den største utfordringen er det uklare mandatet til fylkesbiblioteket. Det gjør det komplisert å definere kjerneoppgaver og gjør det regionale nivået mindre slagkraftig og synlig. Mitt håp for regionreformen er en klarere oppgavefordeling mellom stat, kommune og region.

Hvilke saker innen bibliotekverden er du opptatt av?

Jeg er opptatt av tilgang til kunnskap og litteratur, og ikke minst av å gjøre folk i stand til å kunne anvende og videreutvikle denne kunnskapen. Jeg synes at bibliotekansatte bør være lydhøre overfor sine lokalsamfunn og tilpasse tjenestene etter brukernes behov. Det ligger også et stort potensiale i bibliotek som en demokratifremmende arena, der folk kan møtes og ikke minst møte andres syn. Og da tenker jeg ikke nødvendigvis på kontroversielle syn.

Vi må også lære opp folk til å bli gode bibliotekbrukere. Da må vi begynne med skolebibliotek på barneskolen. Det er en ironi at det er nettopp disse bibliotekene som nedprioriteres både nasjonalt og lokalt.

Hvorfor er det viktig å være medlem av Norsk Bibliotekforening?

Siden kultursektoren generelt og biblioteksektoren spesielt er under press, trenger vi en organisasjon som kan sette bibliotek på agendaen og forsvare det i alle sammenhenger, både overfor politikere og samfunnet forøvrig.

Mini-biografi

Joep (38) kommer opprinnelig fra Nederland. For tiden er han prosjektleder for e-læring for bibliotekansatte og har jobbet med lanseringen av Data Detox Kit i Norge, en åttedagers digital rensekur for økt bevissthet rundt bruk av digitale tjenester. Han representerer nå NBF i Bok og Bibliotek sitt redaksjonsråd.

Spesialgruppen for medisin og helsefag (SMH) har fått nytt styre!

SMH JOBBER SPEIELT FOR deg som er ansatt i medisinske og helsefaglige fagbibliotek. Vi jobber spesielt for økt kompetanse og god ressurstilgang.

For perioden 2019-2020 består SMH av (fra venstre): Hege Sletsjøe (webansvarlig), Miriam Bakkeli (kurskomité), Marit Gjone Sandsleth (kurskomité), Vibeke Saltveit (webansvarlig) og Ingrid Harboe (nestleder, webansvarlig og internasjonal kontakt). Ikke på bildet: Irene Hunskaar (leder), Astrid Kilvik (sekretær), Grethe Overvåg (kasserer) og Trond-Are Johnsen (kurskomité).

Nasjonal bibliotekdag

Nasjonal bibliotekdag 2019

For femte år på rad skal **Nasjonal bibliotekdag** feires **1. september**. Hensikten er å skape oppmerksomhet rundt bibliotek, og Norsk Bibliotekforening er initiativtaker.

1. september faller i år på en søndag, men vi oppfordrer bibliotekene til å finne en alternativ dato, hvis det passer bedre. **Tema og forslag til arrangement kommer på våre nettsider!**

WWW.NORSKBIBLIOTEKFORENING.NO

Foto: Jo Straube

Kjært hus får mange rom – men hva skal de hete?

AV MERETE LIE
AVDELINGSDIREKTØR
DEICHMAN HOVEDBIBLIOTEKET

Når jeg i dag innkaller til et møte på ærverdige, gamle Deichman Hovedbiblioteket, velger jeg mellom rom som henter sine navn fra litteraturhistorien: Kruttårnet, Tiriltoppen, Ronja, Prosessen.

Skjønt, velger: Det er hard kamp om det knappe dusinet rom vi har til rådighet. Enda verre er at publikum mangler tilgang til de aller fleste av dem.

Det endrer seg heldigvis om et år, når vi flytter Oslos hovedbibliotek fra

86 år gamle lokaler på Hammersborg til et moderne og miljøvennlig bygg i Bjørvika, midt mellom Oslo S og Operaen.

I det nye Deichman Bjørvika vil alle som bruker biblioteket ha tilgang til møterom, studieceller, musikkstudioer og annet. Disse rommene må ha gode, minneverdige navn, slik at det blir lett for både publikum og ansatte å orientere seg blant dem.

Vi ønsket derfor å komme opp med en samlende idé, en rød tråd som kunne binde romnavnene sammen og samtidig uttrykke noe av det som Oslos folkebibliotek står for.

Det skulle vise seg å ikke være helt enkelt.

Vi kastet oss ut i hjernemyldringer og diskusjoner, og flere ideer kom opp og ble før eller siden sablet ned.

Skulle vi oppkalle hvert rom etter følelsen vi ønsket at det skulle vekke?

Slik som «Inspirasjon», «Nysgjerrighet», «Innsikt» og «Ro»? Vi grublet litt på det, men følte at det ble for åpenbart og reduktivt; ved å eksplisitt sette ord på følelsen, risikerte vi at følelsen selv ville bli punktert.

Hva med litteraturhistorien, som har tjent oss på Hammersborg? Verksnavn ville vi ikke tilbake til, men hva med forfattere med tilknytning til Oslo? Kanskje forfattere som bor eller har bodd i byen vår, og som også har skrevet om den?

Denne ideen hadde mye for seg, men den bød også på utallige komplikasjoner. Skulle vi kun gå for nålevende forfattere? Kun avdøde? Begge deler? Hva med framtidige forfattere? Hvor mye skulle de ha skrevet om Oslo? Hvem skulle med? Hvem skulle vi utelate? Vi besluttet å la også denne ideen ligge.

En idé som virket ganske lovende, tok utgangspunkt i Deichman Bjørvika som nervesenteret i hele Deichmans nettverk av lokalbibliotek. Hva med å oppkalle rommene etter stedene der bibliotekene våre ligger? Vi var ganske fornøyde med denne ideen, helt til vi begynte å se for oss hvordan det ville arte seg når vi for eksempel skulle invitere kolleger til et møte på Bjerke. Ville halvparten stille i rommet på Bjørvika og halvparten på biblioteket et steinkast unna byens travbane?

Under et møte rett rundt hjørnet fra byggeplassen i Bjørvika, foreslo noen å bruke treet som et samlende gjennomgangstema. Ideen bar i seg konnotasjoner til kunnskap, vekst, økologi og fremtidsoptimisme. I tillegg kunne selve byggets struktur enkelt overføres til strukturen på et tre, med «Rota» i

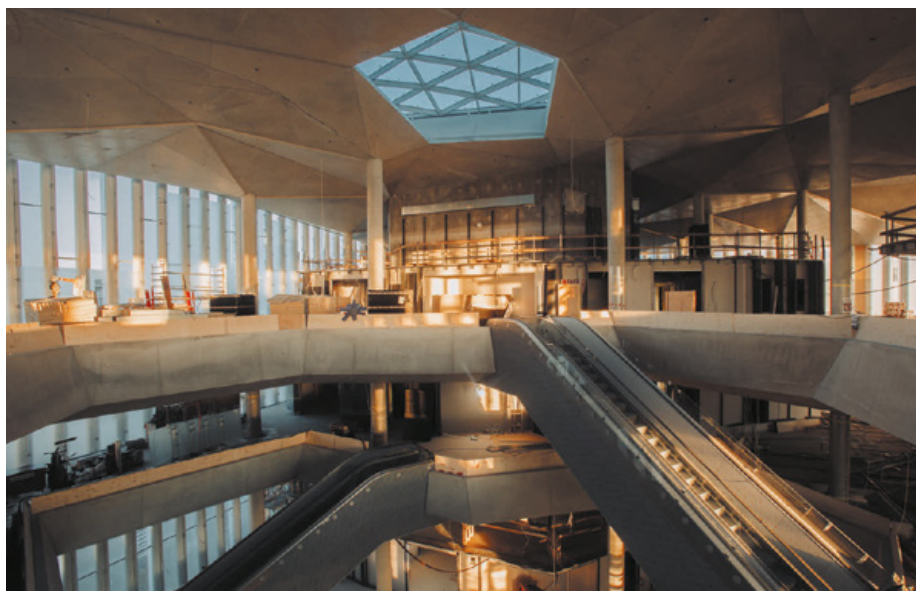

Foto: Jo Straube

kjelleren, «Greinen», «Kvisten» og «Nøtta» oppover i etasjene, og for eksempel «Bladkronen» på toppen, med majestetisk utsikt over Oslofjorden.

Ikke minst: Hvis jeg spilte kortene mine riktig, kunne jeg sørge for å få kontor mellom «Barken» og «Veden». Det ville nok slå an i selskapslivet.

Men nei: Ideen hadde mye for seg, men vi landet til slutt på at den ble for abstrakt, at den ikke var tydelig nok på hva Deichman skal representere, hva Deichman er.

Så hva er egentlig Deichman? Det vet vi jo godt: Deichman er Oslos folkebibliotek. *Hele* Oslos folkebibliotek. Og i den innsikten lå også svaret på vår utfordringen vår.

Dermed har vi endt opp med å gi rommene stedsnavn som er hentet fra hele Oslo, godt fordelt mellom nord og sør, øst og vest. Folk fra ulike kanter av byen vil kjenne igjen «sine» steder, og vi synliggjør at vi er et bibliotek for hele Oslo.

Jeg kjenner på et visst vemod, i og med at jeg går glipp av den lille barken-og-veden-vitsen. Men selskapslivet må nok vike for målet om at alle Oslos innbyggere skal føle seg hjemme i sitt nye hovedbibliotek.

I underetasjen vil vi nå finne «vann-rommene»: Nøkle vann og Blankvann. I tredje finner vi løkkene: Apalløkka, Rodeløkka, Bolteløkka. I fjerde finner vi de korte navnene som ender på «-en»: Disen, Lunden, Åsen og Kampen. Helt øverst i femte finner «-rud»-rommene: Trosterud, Madserud og Bjørnerud. Utkragningen mot Anne-Cath. Vestlys plass får navnet Kringsjø.

Rommene i driftsarealene vil hente navn fra fjorden vi ser ut mot: Nakholmen, Lindøya, Katten, Dyna fyr, Kavringen og Heggholmen.

Men noen avvik gjør vi, og det med god grunn: Enkelte rom er best beskrevet med sine funksjoner, slik at publikum lett finner frem når de trenger dem: folkeverksted, lydstudio, lesesal, kino og minikino. I kjelleren finner vi også plenumssalen, som rett og slett får navnet Carl Deichman-salen, etter mannen som ga sin rikholdige boksamling til byen og sitt navn til byens bibliotek.

Deichman Bjørvika skal være en plass hvor hver eneste osloborger føler seg hjemme. Her skal de kunne berike sine liv og bygge en framtid, både for seg selv og for samfunnet de er del av. Vi gleder oss til å ta imot dem i et bibliotek som samler hele byen på ett sted. ■

Foto: Jo Straube

Fra kalveskinn til datasjø – forslag til ny arkivlov

Alle som er opptatt av god og pålitelig samfunnsdokumentasjon bør kunne forvente at arbeidet med å ta forslaget videre ikke stopper opp.

AV HERBJØRN ANDRESEN
FØRSTEAMAUENSIS
I ARKIVVITENSKAP VED OSLOMET

Ved kongelig resolusjon 1. september 2017 ble det oppnevnt et utvalg for å revidere arkivloven. Utvalget leverte utredningen *NOU 2019: 9 Fra kalveskinn til datasjø. Ny lov om samfunnsdokumentasjon og arkiver* til kulturminister Trine Skei Grande, og til Paul Chaffey som er statssekretær for digitaliseringsministeren, 2. april 2019. Utredningen åpner med å presentere forslaget til ny lov, etterfulgt av 25 kapitler som gjennomgår utvalgets arbeid, problembeskrivelser, og begrunnelser for forslagene til lovbestemmelser. I tillegg til NOU-ens 294 sider finnes det fire

digitale vedlegg som er tilgjengelige på Kulturdepartementets nettside. Disse vedleggene er eksterne delutredninger som utvalget har bestilt, henholdsvis en kartlegging av oppgave- og ansvarsfordelingen på arkivfeltet, en evaluering av norsk arkivstandard (Noark), en betenkning om konsekvenser av EUs personvernforordning for arkivlovgivningen, og en utredning fra to studenter om krav til dokumentasjon i gjeldende lover og forskrifter.

Behovet for en ny arkivlov

Den nåværende arkivloven er datert 4. desember 1992, og trådte i kraft 1. janu-

ar 1999. Det er ikke i seg selv noen skremmende alder for en lov, kulturminneloven er fra 1978, folkebibliotekloven fra 1985, og pliktavleveringsloven fra 1989. Når det er behov for endringer eller tilføyelser i en lov, er det ofte mer hensiktsmessig å vedta en endringslov enn å bytte ut hele loven. Noen ganger blir imidlertid den grunnleggende strukturen i en lov så avleggs at man er bedre tjent med å oppheve den gamle loven og vedta en helt ny.

Behovet for å utrede en ny arkivlov var hovedpunktet i oppsummeringen av arkivmeldingen fra 2012: «Det juridiske ►

rammeverket som utgjør grunnlaget for arkivverksemda bør gjennomgåast og reviderast. Dette gjeld arkivlova med forskrifter og andre lover omtalte i kapittel 4.2.» (Meld. St. 7 (2012–2013), s. 109). Flere av de lovene som ble nevnt i arkivmeldingen kapittel 4.2 er faktisk revidert i ettertid, men av andre årsaker enn arkivvirksomhetens behov og problemer. Personopplysningsloven, åndsverkloven, kommuneloven (trer i kraft 1.1.2020) og sikkerhetsloven ble alle erstattet av nye lover i 2018. Den tidligere helseregisterloven ble i 2014 erstattet av to nye lover, en ny helseregisterlov og en pasientjournallov. En ny forvaltningslov er også under utredning, forslag til ny lov ble fremmet i NOU 2019: 5, bare et par uker før NOU-en med forslag til ny arkivlov. Den eneste av de lovene arkivmeldingen nevner som ikke er endret eller under endring er offentlighetsloven. Det er imidlertid noen tette forbindelser mellom arkivloven og offentlighetsloven som vil bli berørt av forslaget til ny arkivlov, som omtales nærmere nedenfor.

Etter arkivmeldingen fra 2012 tok det noe tid før neste steg ble tatt i arbeidet med å revidere loven. Beslutningen var del av vedtaket om statsbudsjett for 2017 (vedtak 231), med ordlyden «Stortinget ber regjeringen om at det igangsettes en revidering av arkivloven av 1999.» I familie- og kulturkomiteens innstilling til budsjettet var dette et mindretallsforslag, og det var begrunnet med at arkivloven «er laget før digitalisering og bruk av data, og loven har av den grunn flere mangler.» Helt presist er det kanskje ikke, elektroniske arkivsystemer var i bruk før någjeldende arkivlov ble vedtatt, men det er likevel ingen overdrivelse å si at den er lite egnet for dagens digitale virkelighet.

Det er imidlertid et annet problemområde som kanskje har vært like tyngende som de endringene digitaliseringen fører med seg. Arkivloven skiller mellom offentlige og private arkiver, og det er i all hovedsak offentlige virksomheter som er underlagt plikt til å holde arkiver og sørge for at det som er bevaringsverdig blir tatt vare på for ettertiden. Private arkiver er en interessant og viktig del av samfunnsdokumentasjonen, men loven gir ikke på langt nær like sterke virkemidler for å pålegge arkivering og bevaring fra private virksomheter. Private arkiver kartlegges,

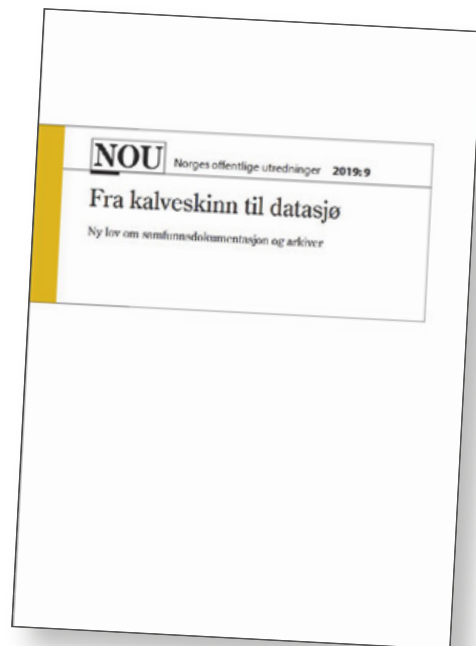
vurderes og samles i all hovedsak basert på frivillighet. I tråd med moderne organisering av offentlig forvaltning, med ulike former for selskapsdannelser med offentlig eierskap, eller tjenestetsetting av offentlige oppgaver til private, har det etter hvert blitt slik at omfattende deler av den offentligrettslige oppgaveløsningen danner privatarkiver i arkivlovens forstand. Arkivmeldingen pekte på dette problemet, og det fikk også en fremtredende plass i utvalgets mandat.

Styrket samtidsperspektiv i forlaget til ny lov

Sammenlignet med gjeldende arkivlov vektlegger forslaget til ny lov i større grad et samtidsperspektiv. Dels kan man lese det ut av tittelen på den foreslåtte loven, lov om samfunnsdokumentasjon og arkiver, og dels fremgår det av formålsparagrafen. Loven skal «sikre dokumentasjon om samfunnet som skal kunne brukes til å forstå samtid og fortid, og videreutvikle Norge som rettsstat og demokrati». I andre ledd av den foreslåtte formålsparagrafen er samtidsperspektivet også tydelig til stede i de to første punktene, loven skal legge til rette for å fremme offentlighet og demokratisk deltakelse, og legge til rette for å drive forsvarlig offentlig virksomhet. En følge av dette styrkede samtidsperspektivet er at den nye loven stiller mer spesifikke krav til hvordan virksomheten dokumenterer både de konkrete aktivitetene og hendelsene de sysler med, og de valgene virksomheten har truffet om hvor og hvordan de håndterer dokumentasjonen. På sett og vis kan man si at gjeldende arkivlov også dekker mye av det samme gjennom en generell og åpent formulert arkivplikt, men den gir relativt lite veiledning om hva som egentlig kreves og hvordan det skal gjennomføres.

Dokumentasjon av all offentlig oppgaveløsning

Flere punkter i mandatet dreide seg om behovet for å avklare hvem lovens plikter skal gjelde for, det som i lovtekster ofte kalles virkeområdet. Man kan betrakte punkt j) i mandatet som en konsentrert oppsummering av dette: «Utvalgets forslag skal være slik at arkivloven kan fungere uavhengig av hvordan offentlig virksomhet er organisert». Dette er godt løst i § 2 i forslaget til ny lov. Det første punktet i forslaget

samsvarer med det som dagens lov dekker, staten, fylkeskommunene og kommunene. Videre foreslås det at loven skal gjelde for selvstendige offentlige virksomheter, og for virksomheter hvor det offentlige eier mer enn 50 prosent eller har rett til å velge flere enn halvparten av representantene i virksomhetens øverste organ. Disse styrings- og eierskapsbestemmelsene er i tråd med utvidelsene av offentlighetslovens virkeområde som kom med ny offentlighetslov i 2009. På samme måte som man ikke kan organisere bort offentlighetens rett til innsyn, bør man heller ikke kunne organisere bort plikten til å dokumentere offentlig virksomhet.

En nyskapning i forslaget, som også går lenger enn virkeområdestemmelsen i offentlighetsloven, finnes i lovutkastets § 2 fjerde ledd: «Virksomhet omfattet av første ledd som setter ut lovpålagte oppgaver til noen som ikke er omfattet av denne loven, skal sørge for oppfølging av dokumentasjonspliktene for disse oppgavene.» Det innebærer for eksempel at en kommune som utøver lovpålagte oppgaver gjennom å kjøpe tjenester fra en privat virksomhet må sørge for at håndteringen av dokumentasjonspliktene blir ivaretatt i samme grad som om kommunen hadde utført de samme oppgavene selv. Dokumentasjonspliktene må dermed inn i avtalen som kommunen har inngått med tjenestetilbyderen, og følges opp. Arkivverkets tilsyn med dokumentasjonen vil være rettet mot kommunen, som står ansvarlig for at oppgavene er

”

Sammenlignet med gjeldende arkivlov vektlegger forslaget til ny lov i større grad et samtidsperspektiv.

dokumentert. Om denne bestemmelsen blir vedtatt, og dernest om den virker etter hensikten, vil den avhjelpe vesentlige mangler i dagens praksis for dokumentasjon av lovpålagte oppgaver som det offentlige er ansvarlig for.

Dokumentasjonsplikter og dokumentasjonsstrategi

Forslaget til ny lov vier et helt kapittel, paragrafnumrene 6 til 15, til pliktene til å dokumentere. Første bestemmelse i dette kapitlet er en plikt til å utarbeide og vedlikeholde en ledelsesforankret dokumentasjonsstrategi, i praksis et internkontrollsystem for dokumentasjon. Denne strategien skal sikre at virksomheten har oversikt over hvilken dokumentasjon som dannes som følge av de oppgavene virksomheten har, og at virksomheten har tatt stilling til hvordan dokumentasjonen skal behandles. Øverste organ i virksomheten skal vedta dokumentasjonsstrategien minst hvert fjerde år. Dette er beslektet med det kravet man allerede har i arkivforskriften til å ajourholde en arkivplan, men det stilles mer omfattende krav både til innholdet i og oppfølgingen av den foreslåtte dokumentasjonsstrategien.

Det stilles også andre krav til virksomhetens oversikt over hvor dokumentasjonen befinner seg og hvilken form den har, blant i form av en plikt til å dokumentere informasjonssystemer, databaser og registre med videre.

Det er flere forhold som reguleres i forslaget til ny lov, som ikke er nevnt i dagens arkivlov. Et av disse forholdene er en adgang til at flere virksomheter produserer dokumentasjon i et felles system. I en del tilfeller vil samme saksbehandlingsprosess bevege seg mellom flere offentlige organer. Den gammeldagse, og antakelig fremdeles vanligste, måten å håndtere dette på er ved å sende saksdokumenter mellom virksomhetene slik at prosessen danner arkiv i flere virksomheter. Det er i en del sammenhenger lite hensiktsmessig, prosessen kan ofte bli bedre dokumentert dersom dokumentasjonen fra de ulike virksomhetene samles i et felles system. En slik form for fellesdokumentasjon er nok ikke direkte forbudt etter dagens lov, og arkivstrukturene i Noark-standarden åpner for flere arkivskapere i samme arkiv. Likevel er innretningen av dagens lov og forskrift slik at arkivene i all hovedsak forstås

som virksomhetsavgrensede. En klart uttrykt adgang til å dokumentere i felles systemer vil kunne bidra til at man i større grad ser dokumentasjonen som et samlet resultat av en helhetlig saksbehandlingsprosess, og i mindre grad som et speil av organisasjonsstrukturer.

En annen konkret dokumentasjonsplikt som kan få stor praktisk betydning for hvor godt virksomheten dokumenteres, er det som har fått betegnelsen «plikt til å dokumentere virksomhetens kommunikasjon» i lovutkastet. Bak det teknologiavhengige begrepet kommunikasjon, er denne bestemmelsen først og fremst motivert av problemene med å fange dokumentasjon som sendes som e-post mellom enkeltpersoner i og mellom virksomheter. E-post er naturligvis omfattet av dagens generelle arkivplikt, men det er basert på at enkeltpersoner tar stilling til om hver e-postmelding er arkivverdig. I praksis er det derfor altfor lite slik kommunikasjon som faktisk havner i arkivene. Forslaget vil føre til at fangst av dokumentasjon i e-post blir virksomhetens ansvar, og virksomhetene må sørge for verktøy som sikrer at dette kan skje på en automatisert måte. ►

Den siste av dokumentasjonspliktene som kan være verdt å nevne særskilt er plikten til å dokumentere ved automatisert rettsanvendelse. På saksområder der det er lite behov for å bruke skjønn i saksbehandlingen, vil vedtakene som treffes ofte være automatisert. For at et automatisert vedtak skal være etterprøvbart, må man kunne inspisere både informasjonsgrunnlaget som vedtaket bygger på, og den tolkningen av rettsreglene som systemets algoritmer bygger på. Dokumentasjon av slike systemers virkemåte kan man si er den eneste av dokumentasjonspliktene i forslaget som er helt ny, i den forstand at den vanskelig kan innfortolkes i den helt generelt utformede arkivplikten i dagens lov.

Arkivinstitusjoner og bevaringsoppdraget

Dagens arkivlov ble vedtatt i 1992, og den bygget på et lovutkast fra 1987 (NOU 1987: 35). Siden den gang har det både skjedd en omfattende utvikling av lokale og regionale arkivinstitusjoner, og en omfattende digitalisering som har ført til store endringer i hvordan arkivmateriale bevares. Arkivinstitusjoners forhold til arkivmyndigheten (i lovutkastet gitt betegnelsen «Nasjonalarkivet»), og arkivinstitusjoners ansvar og autonomi, er fortjenestefullt synliggjort i det nye lovutkastet. Det er også foreslått en hjemmel til å gi forskrifter om digital langtidsbevaring, som vil kunne dekke både kravene som stilles til bevaringsmetodikken og oppfølging av resultatene.

Digitalisering og utsikter fremover

Den gang arkivloven ble vedtatt var

perspektivet på digitalisering i stor grad at det dreide seg om elektroniske hjelpeverktøy til å støtte opp under den måten man allerede jobbet på. Perspektivene i dag er at digitaliseringen endrer både måtene man jobber på, organiseringen av samfunnet, og borgernes forventninger til oppgaveløsningen. En arkivlov som holder samfunnet tilbake i foreldede former og strukturer oppfattes naturlig nok som en bremsekloss.

Blant de endringer som er nevnt ovenfor er det kanskje særlig dokumentasjon i felles systemer, og mer automatisert fangst av e-post, som i direkte forstand reflekterer at digitaliseringen endrer samfunnet. Tilpasningene til et mer digitalisert samfunn finnes imidlertid også i lovutkastet i som mer indirekte følger av sammenhenger mellom de foreslåtte bestemmelsene. Det at man erstatter dagens generelle arkivplikt med en del nærmere angitte dokumentasjonsplikter, i kombinasjon med en noe snevrere legaldefinisjon av ordet «arkiv», gir større valgfrihet for virksomhetene i hvordan de organiserer oversikt over hvilken dokumentasjon som finnes og hvordan den er organisert. Det åpner for å forlate eller redusere omfanget av journalføring av korrespondanse som arbeidsform. Utvalget gir også uttrykk for et ønske om å avvikle journalføringsplikten, som «har utspilt sin rolle som instrument for å sikre pålitelig og ekte dokumentasjon.» På den annen side vil avvikling av dagens journalføringsplikt ikke bare være arkivlovens anliggende, den er også nedfelt i offentlighetsloven, som utvalget ikke har foreslått endringer i.

Til sist er det verdt å nevne at utvalget er innom en del problemstillinger og dilemmaer i sine mange og grundige drøftinger, som ikke har ført

til radikale grep i lovutkastet. Et slikt tema som kan være verdt å nevne, fordi det finnes i utredningens tittel, er begrepet «datasjø». Dagens praksis, og en rekke forskriftsbestemmelser, for bevaring av digitale arkivsystemer dreier seg om å bevare data som forhåndskontrollerte enheter eller pakker, fastlåst til den opprinnelige tolkningssemantikken. I drøftingen av begrepet datasjø ser arkivlovutvalget for seg at man i større grad bygger opp tolkningssemantikken på brukstidspunktet, fra det avleverte råmaterialet. Det er en tenkemåte som har mye for seg, og som sannsynligvis vil være diskusjonstema i arkivfaget både i Norge og ellers i verden en god stund fremover. Lovutkastet som sådan synliggjør ingen klare standpunkter til forutgående eller etterfølgende semantisk tolkning av digitale arkiver.

Oppfordring til peispusting

Arkivlovutvalget har levert en god og interessant utredning, og med et omfattende lovutkast der det er mye man kan være enig eller uenig i. Når man tar i betraktning den lange tiden forrige arkivlov brukte fra utredning til den trådte i kraft, er kanskje langsommeligheten i lovgivningsprosessen den barrieren som gir størst grunn til bekymring. Utredningen er verdt å lese, og verdt å diskutere. Både problemene knyttet til at mange offentlige oppgaver i dag ikke blir brukbart dokumentert, og at nåværende lov fastholder til dels uhensiktsmessige arbeidsmåter, taler for høyere tempo og fremdrift enn ved forrige korsvei. Alle som er opptatt av god og pålitelig samfunnsdokumentasjon bør kunne forvente at arbeidet med å ta forslaget videre ikke stopper opp. ■

Asbjørnsen og Moe anno 2019

Hidden er et selskap som ønsker å vise norske folketrohistorier og sagn på stedene der hendelsene skal ha skjedd – virtuelt gjennom en app. I tillegg til å synliggjøre historiene i digital form, sørger Hidden også for å bevare de muntlig overleverte historiene til evig tid i verdensarkivet på Svalbard. Det er altså snakk om Asbjørnsen og Moe anno 2019, som samarbeidspartner Telia skriver i en pressemelding. ■

Illustrasjon: Teliano

Tilskudd til litteraturformidling i bibliotekene, 2019–20

I KRIGENS KJØLVANN

**Leksikon om lys og mørke Farvel Syria Brevet frå krigen
Storm i juni To søstre Fotnoter i Gaza Morfar, Hitler og jeg
Krigen har intet kvinnelig ansikt Fars krig Dette livet eller det neste
Tyskerjentene Fredsnasjonen Norge Hva visste hjemmefronten?
Evig krig for evig fred Jenta fra toget Krigen som aldri tar slutt
Norges hemmelige krigere Vals med Bashir**

Kriger slutter ikke når kampene opphører, men lever videre hos de involverte, i det kollektive minnet og i litteraturen. Krig og krigshendelser danner grunnlag for historieskriving, debatt og fiksjon.

Fritt Ord lyser ut tilskudd à kr 60 000 til formidling og debatt med utgangspunkt i norsk og utenlandsk sakprosa, skjønnlitteratur og tegneserier om krig.

Hvilke tema rundt andre verdenskrig i Norge er fremdeles tabu? Hvilke kanoniserte skjønnlitterære verk om krig har fortsatt relevans i dag? Hvordan preger krigserfaringer dagens norske samfunn? Hvilken rolle kan litteraturen ha i forsoningsprosesser etter krig? Er Norge en fredsnasjon? Hvordan formidler man best krigslitteratur overfor barn og unge? Hvordan behandler litteraturen fremmedkriger-problematikk?

Søkere kan være folkebibliotek eller enkeltpersoner og organisasjoner som har avtale med bibliotek om arrangementer. Det kan eksempelvis søkes midler til foredrag, seminarer, debatter og forfattermøter. Tilskudd kan søkes til enkeltarrangementer eller til en serie arrangementer. Tiltakene bør gjennomføres høsten 2019 eller i løpet av 2020. Søkere oppfordres til å utforme en projektskisse som gjør rede for tematikk, aktiviteter og tidsperspektiv. Budsjett og finansieringsplan legges ved.

Fritt Ord søker med utlysningen å stimulere til formidling av litteratur og styrke folkebibliotekene som formidlingsarena. Søknader leveres via vårt skjema på nett, se www.frittord.no og valget Søknadssenter. Innsendelsen merkes med Krig i tittelfeltet.

Søknadsfrist: 28. juni 2019.

Kontaktperson: Oskar Kvasnes, Fritt Ord, tlf. 23 01 46 44

E-post: oskar@frittord.no

Fritt Ord er en allmennnyttig, privat stiftelse. Fritt Ords fremste formål er å verne om og styrke ytringsfriheten og dens vilkår i Norge, særlig ved å stimulere den levende debatt og den uredde bruk av det frie ord.

FRITT ORD

Bibliotekstrategien og folkebibliotekene

Nasjonal bibliotekstrategi 2015-2018 er nå evaluert. Evalueringen viser at strategien har lyktes med å gjøre bibliotekene til arena for kunnskap, kultur og debatt. Antallet bibliotekbrukere har økt i perioden. Har den også lyktes med å frigjøre tid og ressurser i det enkelte bibliotek?

AV: SVEIN ARNE TINNESAND
AVDELINGSDIREKTØR, NASJONALBIBLIOTEKET

En svært viktig del av evalueringen av bibliotekstrategien har vært å spørre landets biblioteksjefer i hvilken grad de synes at tiltakene og tjenestene som nevnes i strategien har vært vellykkede. Spesielt gjelder det tiltakene som i strategien omtales som infrastruktur: *Nasjonalbiblioteket skal utvikle felles fysisk og digital infrastruktur for landets folke- og fagbiblioteker. (...) På denne måten frigjør staten ressurser som kan og bør brukes til økt satsing på formidling og innholdsproduksjon.*

Spørreundersøkelse

I november og desember 2018 fikk alle landets folke- og fylkesbibliotek tilsendt spørreskjema på e-post. 234 folke- og fylkesbiblioteksjefer valgte å svare på undersøkelsen. Det gir en svarprosent på 54%. Spørringen er gjennomført og analysert av analysebyrået *Advicia*, som har hatt oppdraget med evaluere strategien. Sammen med spørringen har *Advicia* også gjennomført dybdeintervjuer med ti (tilfeldig valgte) biblioteksjefer.

Noe av det som regnes som infrastruktur i den nasjonale strategien er kjente tjenester. Det gjelder *Depotbiblioteket*, som var noe av det første Nasjonalbiblioteket (NB) begynte å jobbe med da avdelingen på Mo i Rana ble opprettet for 30 år siden. *Nasjonal lånekort*, som NB har overtatt ansvaret for fra systemleverandørene i strategiperioden. *Det flerspråklige bibliotek* (DFB), som har gått over fra å være en tjeneste staten betalte Deichman for å utføre, til å bli en tjeneste NB nå drifter. Alle disse tjenestene får høy poengsum fra biblioteklederne.

«Nye» infrastrukturtiltak som er tatt inn i bibliotekstrategien er blant annet digitale tjenester som gratis katalogdata og Biblioteksøk. Disse får langt lavere score. I tillegg kommer tjenester som skulle knyttes til NBs nettsted bibliotek-utvikling.no. Dette ble ikke målt i evalueringen fordi de ikke var lansert på evalueringstidspunktet. I strategien omtales disse slik:

- Nasjonalbiblioteket skal gi fri tilgang til bibliografiske data i riktig kvalitet for alle bibliotek
- Biblioteksøk skal utvikles som en nasjonal tjeneste med funksjonalitet for både bibliotek og låner
- Nasjonalbiblioteket etablerer en digital møteplass og ressursbank for utvikling og deling av digitale tjenester

For oss på Nasjonalbiblioteket er det flere grunner til å gå inn i denne delen av evalueringsrapporten. Når tjenestene vi har presentert etter biblioteksjefenes oppfatning ikke gode nok, krever det ny analyse. Ikke minst må vi se på hva som må gjøres for at tjenestene skal bli slik de bør være.

Fri tilgang til bibliografiske data

Bibliotekstrategien slår fast at NB skal sørge for at folke- og skolebibliotekene får fri, rask og maskinleselig tilgang til bibliografiske data. For å få til dette lyste NB ut konkurranse om oppdraget og det ble tegnet kontrakt med *Bokbasen AS* om levering. Leveransen omfatter norske forlagsutgivelser (papirbøker, lydbøker, e-bøker, lærebøker og språkkurs) med utgivelsesår fra og med 2017. Metadataene blir levert fra *Bokbasen* i form av ferdige poster i to ulike format:

MARC 21 og NORMARC og etterhvert også som RDA. Disse er tilrettelagt slik at biblioteksystemene kan hente poster inn i lokalt biblioteksystem. Leveransen omfatter både forhåndsposter og fullstendige poster. NB har opphavsrett til postene og de legges ut til fri bruk for alle. Tilgangen omfatter ikke andre medier som film og musikk og heller ikke utenlandsk materiale.

Biblioteksøk

Biblioteksøk har vært drevet siden 2011. Biblioteksøk skal gi én inngang til norske bibliotekskataloger, mulighet til å låne litteratur fra alle norske bibliotek, og gi direkte tilgang på nett til litteratur som er digitalisert i Nasjonalbiblioteket. I bibliotekstrategien blir det slått fast at Biblioteksøk skal utvikles til å være en tjeneste både for bibliotekene og bibliotekets brukere. Etter en anbuds- runde inngikk NB kontrakt med *Bibliotek-Systemer AS* for å utvikle og levere den nye løsningen.

I juni 2017 ble det satt i gang drift av Biblioteksøk i fem fylker. I oppstarten ble det meldt om store problemer med både deduplisering og bestillingsveier. Det har i strategiperioden foregått et kontinuerlig arbeid med å rette opp feil og justere tjenesten. I løpet av perioden har bibliotekbrukere fra de fleste av landets fylker kunnet ta i bruk Biblioteksøk. Bibliotekene har også kunnet benytte tjenesten til fjernlånsbestillinger. I februar 2019 meldte Deichman at de ikke kunne ta bruk tjenesten før til sommeren 2019.

Bibliotekutvikling.no

Bibliotekutvikling.no var NBs nettside

Byggearbeid. Nasjonalbiblioteket vil gå inn i svarene evalueringen har gitt oss og se nærmere på hva som kan gjøres for å bygge en infrastruktur bibliotekene er fornøyd med, og som gjør at bibliotekene kan satse på økt formidling og innholdsproduksjon, skriver Svein Arne Tinnesand. Bildet: Daværende kulturminister Thorhild Widvey og nasjonalbibliotekar Aslak Sira Myhre, under Kulturdepartementets lansering av strategien i 2015. (Foto: Wenche Nybo/Kulturdepartementet)

for nettopp bibliotekutvikling fra høsten 2015. Fra 2019 er dette den nye plattformen for ulike tjenester til bibliotekene. Nasjonal bibliotekstrategi sier at NB skal levere prosjektbase, statistikkbank og ny delingsside. Disse tjenestene skulle knyttes til bibliotekutvikling.no. NB har kontrakt med *Dekode Interaktiv AS* om utvikling av nettstedet. NB valgte å gå inn i en helt ny løsning for nettstedet og denne løsningen var ikke på plass når evalueringen ble foretatt.

Konklusjon?

Evalueringen har ikke undersøkt direkte

om felles infrastruktur i form av gratis katalogdata, nytt biblioteksøk og andre nye løsninger faktisk frigjør ressurser i bibliotekene som kan benyttes til økt satsing på formidling og innholdsproduksjon. Det svarene fra biblioteksjefene viser er at Nasjonalbiblioteket får gode tilbakemeldinger på tjenester som har vært i drift en stund. For nye tjenester som er blitt etablert i strategiperioden er tilbakemeldingene dårligere. Et av spørsmålene noen biblioteksjefer stiller er om NB burde la være å lansere «uferdige» løsninger og heller vente til de var ferdige, på den måten kunne NB ha sluppet kritikk for å lansere dårlige løsninger.

For NB har det vært viktigere å få løsningene ut og i bruk nettopp fordi det er bruk og tilbakemeldinger som gjør at tjenestene kan forbedres. Nasjonalbiblioteket vil gå inn i svarene evalueringen har gitt oss og se nærmere på hva som kan gjøres for å bygge en infrastruktur bibliotekene er fornøyd med og som gjør at bibliotekene kan satse på økt formidling og innholdsproduksjon. Dette er utgangspunktet for arbeidet med ny strategi for årene 2020 til 2023. ■

Erik Fichtelius (nationell utredare), Amanda Lind (kultur- och demokratiminister) och Gunilla Herdenberg (riksbibliotekarie). Foto: Lina Löfström Baker/KB

Demokratiets skattekammer – Den nye svenske bibliotekstrategien

AV GRETE BERGH
DAGLIG LEDER OG KONSULENT
I GRETE BERGH AS

I mars i år ble forslaget til svensk bibliotekstrategi «Demokratis skattkammare» overlevert fra Kungliga biblioteket (KB) ved Gunilla Herdenberg (riksbibliotekar 2012 – mars 2019) og utreder Erik Fichtelius til den svenske regjeringen. Arbeidet med utredningen har pågått siden høsten 2015 da KB fikk i oppdrag av regjeringen å utarbeide en nasjonal bibliotekstrategi. KB, som er Sveriges nasjonalbibliotek, har som Nasjonalbiblioteket i Norge (NB), siden 2012 hatt i oppgave å ivareta noen sentrale funksjoner for landets biblioteker.

KB oppnevnte Erik Fichtelius, kjent journalist, forfatter og hedersdoktor i

medie- og kommunikasjonsvitenskap, som leder for utredningsarbeidet. Under arbeidet har det blitt publisert 14 rapporter og 10 filmer og man har fått inn artikler i de større dagsavisene. Utredningsarbeidet har lyktes med å få offentlig oppmerksomhet. Våren 2018 ble det presentert en foreløpig strategi som ble fulgt opp med en rekke dialogmøter rundt i landet. Ut fra kommentarene på dialogmøtene og mange skriftlige kommentarer ble den endelige strategien utarbeidet.

Utgangspunktet for strategien har vært biblioteklovens formålsparagraf (§2) om «bibliotek for alle». Dette er også utredningens visjon. Målet er et demo-

kratisk samfunn der alle fritt kan ta del i verdens samlede litteratur og kunnskap for å kunne delta i samfunnet ut fra eget ståsted. For å realisere visjon og mål peker strategien på det den kaller midler. Dette er biblioteket som samfunnets åpne rom for dannelse, opplevelser og samtale. Læring – livslang læring og fri meningsdannelse – skal skje gjennom en sammenhengende kjede av utdanningsbibliotek. Videre, forskning der man skal styrke bibliotekene som en del av forskningens infrastruktur og muliggjøre åpen tilgang til vitenskapelige resultater fra all offentlig finansiert forskning. Nasjonale digitale bibliotekstjenester og felles infrastruktur inngår i strategien.

Hensikten med bibliotekenes virksomhet er å styrke dannelsen og dermed demokratiet, sies det i forordet. Utredningen sier at den ser bibliotekene som en selvstendig kraft i den demokratiske samfunnsbyggingen, som en femte statsmakt. Den svenske bibliotekloven omfatter alle typer offentlige bibliotek og det samme gjør bibliotekstrategien. Innledningsvis sies det at det var viktig å klargjøre de nasjonale og regionale nivåenes betydning for de offentlige bibliotekene og at strategien løfter fram behovet for en sterk og likeverdig skolebibliotekvirksomhet. Likeså at den frie tilgangen til vitenskapelige publikasjoner og forskningsresultater må sikres.

Strategien er på 32 innholdsrike sider og inneholder beskrivelser og forslag som munner ut i seks strategier som foreslås finansiert av staten og der KB har en sentral rolle.

«Bibliotekenes *verksamhet och innehåll* är folkets skatter, samtidigt som deras *sanninger och fakta* utgör en fara för demokratins fiender» (s. 1)

Gunilla Herdenberg forteller om arbeidet med bibliotekstrategien. KB fikk i 2012 i oppdrag å ha en samordnende rolle for alle offentlige bibliotek. KB eier, forvalter og utvikler Libris (databasen for medier i bibliotek) som brukes av universitets- og høyskolebibliotek, spesialbibliotek og folkebibliotek. Libris har vært gjennom en stor endring, hvor man har forlatt MARC-formatet og gått over til lenkede data. KB har også ansvar for BIBSAM, som inngår avtaler for digitale tidsskrifter og lisenser for universiteter og høyskoler og forskningsinstituttene. Gunilla Herdenberg forteller at det er noen utfordringer med at flere departement er involvert. KB er underlagt Utbildningsdepartementet, men får også oppdrag av Kulturdepartementet, bl.a. bibliotekstrategien. En stor del av kompetansebehovet ivaretas av regionbibliotekene, sier hun, men tilbudet varierer mye. Bibliotekene mangler søkere med bibliotekar-kompetanse, det gjelder særlig biblioteksjefer. Ett av de strategiske tiltakene er å styrke videreutdanningen.

Bibliotekstrategien er overlevert Kulturministeriet, men det er uavklart hva som skjer videre, om hele strategien blir sendt på høring, bare de seks forslagene eller ikke i det hele tatt.

Bibliotekstrategien foreslår seks strategiske reformer for styrkede bibliotek

Det foreslås at de 250 mill. kr som i årene 2018-2020 årlig er avsatt til å styrke bibliotekene fortsetter, men at de benyttes på en mer strategisk måte. I årene 2018-2020 er det Statens kulturråd som fordeler disse midlene til folkebibliotek etter søknad. Forslaget er at disse midlene skal fortsette, men heller benyttes

på de seks strategiske områdene. Blant dem jeg har snakket med er det enighet om at det er bra med en slik strategisk dreining på disse midlene, men noen i svensk bibliotekvesen, som Anette Mjøberg, sier at også midlene fra Statens kulturråd burde fortsette.

Styrkede skolebibliotek

Her foreslås det å opprette et nasjonalt kunnskapssenter for skolebibliotekspørsmål innen kompetanseutvikling til alle personalgrupper som i sitt yrke har kontakt med skolebibliotekområdet. Midlene skal også benyttes til å styrke medieforsyningen gjennom lånesentrene og gi tilgang til e-medier for skolebibliotekene gjennom de felles nasjonale digitale bibliotekstjenestene. 50 mill. kr. foreslås årlig.

Styrkede bibliotek for nasjonale minoriteter og urfolk

Forslaget innebærer statlige nasjonale oppdrag til det Jødiske biblioteket (jiddisch), Finlandsinstituttets bibliotek (finsk), Nordkalottbiblioteket (meänkieli (tornedalsfinsk)) og Samenes bibliotek (samisk) gjennom Sametinget. Det foreslås 40 mill. kr til området årlig.

Styrket mangespråklig bibliotekvirksomhet

Her foreslås det å samordne det nasjonale medietilbudet for personer med annet morsmål enn svensk. Forsterkningen gjelder økt medietilbud, inklusive digitale tjenester, og kompetanseutvikling for å lette bibliotekenes oppgaver for å tilgodese prioriterte gruppers behov, noe som er lovfestet i bibliotekloven. Det foreslås 20 mill. kr. årlig.

Biblioteket är demokratens skattkammare och diktatorns skräckkabinett

Björn Ranelid, forfatter

Styrkede nasjonale digitale bibliotekstjenester

Den nasjonale bibliotekmyndigheten (som i dag er KB) får i oppdrag å ta fram en ny digital bibliotekplattform for ulike målgrupper, drive den og forsyne tjenesten med innhold gjennom forhandlinger og avtalelisenser. Oppdraget inkluderer digitalisering av trykt materiale og andre medier etter en flerårsplan, samt utvikling av digitale bibliotekstjenester, søkefunksjoner og metadata for forskningen og allmennheten. Allerede utviklede digitale bibliotekstjenester for barn og Litteraturbanken bør få en permanent statlig finansiering. Det foreslås 90 mill. kr. årlig.

Styrket nasjonal bibliotekmyndighet

Det foreslås at KB, utover det å styrke de nasjonale digitale bibliotekstjenestene, får et tydeligere oppdrag med å støtte hele bibliotekvesenet med infrastruktur, juridisk kompetanse, metadata, kompetanse, utvikling, forskningsstøtte mm. KB bør også følge opp strategien, forslagene og reformene. Det foreslås 25 mill. kr. årlig.

Styrket nasjonal struktur for kompetanseutvikling innen bibliotekvesenet

Det foreslås å opprette et Bibliotekenes oberoende fortbildningsinstitut (Bofi) for å systematisere videreutdanningen av biblioteks- og informasjonsvitere innen alle samfunnssektorer og bibliotektyper. Bofi skal legges til en høyskole med utdanning innen bibliotek- og informasjonsvitenskap og arbeidet skal utføres i nært samarbeid med KB og de regionale bibliotekvirksomhetene. Det foreslås 25 mill. kr årlig.

Kommentarer

Jeg har snakket med noen svenske bibliotekfolk om deres syn på den

foreliggende svenske bibliotekstrategien og de seks innsatsområdene. Svensk biblioteksforening (SBF) synspunkter kommer fra deres uttalelse.

De fleste synspunktene jeg har mottatt dreier seg om de nasjonale digitale tjenestene og KB som styrket nasjonal bibliotekmyndighet. Og kommentarene dreier seg derfor mest om disse strategiene.

KB som nasjonal bibliotekmyndighet og ansvar for utvikling av digitale tjenester

Gunilla Herdenberg sier at hun er fornøyd med at KBs myndighet styrkes og synliggjøres i strategien. Svensk biblioteksforening (SBF) er enig i at det pekes ut en bibliotekmyndighet med oppdraget å støtte den nasjonale bibliotekutviklingen. Deres synspunkt er at KBs oppdrag og rolle i dag er utydelig og bør utredes. Det bør også utredes hvilket ansvar som skal legges til en bibliotekmyndighet og hvilke oppgaver som bedre kan utføres av andre instanser. SBF peker også på at det er en kompliserende faktor med to departement. Torbjörn Nilsson ser

strategien som en statlig strategi i forlengelse av bibliotekloven og uttrykker støtte til den. Det er derfor riktig at den ser på hvordan KBs rolle kan styrkes, også med oppgaver som juridisk kompetanse. Også Catta Torhell støtter at KB blir nasjonal myndighet, og mener at forskningsbibliotekene samarbeider godt med KB. Hun er likevel ikke sikker på om alle kollegene hennes er enig i dette forslaget. Hun sier også at det kan være noen utfordringer knyttet til at KB må forholde seg til to departement, og det kan være noen uklarheter mellom KB og Kulturrådet.

Det synes å være stor enighet blant dem jeg har snakket med at det er en god strategi at KB får ansvar for de nasjonale digitale tjenestene. Torbjörn Nilsson synes dette er et meget bra

forslag. Her har Danmark og Norge vært til inspirasjon. Det må være en felles nasjonal digital plattform. Det er bra at digitalisering av kulturarven blir en del av samfunnets digitale tilbud. Catta Torhell sier at KB som en nasjonal bibliotekmyndighet gir KB muligheter til å jobbe strukturert med infrastrukturtiltak. For de digitale bibliotekjenestene er innlåsen som skjer med de kommersielle aktørene en stor utfordring. Opphavsrettsspørsmålene er vanskelig å løse, men henger sammen med bibliotekenes demokratiske oppgaver.

Anette Mjøberg sier at dette er det viktigste spørsmålet i bibliotekstrategien og understreker at utviklingen av digitale tjenester må tilpasses lokale behov og utvikles i samarbeid med dem som skal anvende dem. SBF sier at det vesentlige er om en nasjonal løsning kan gi brukerne en bedre medietilgang og en bedre brukeropplevelse enn dagens situasjon. En nasjonal løsning for e-bøker må også være forenlig med det kommunale selvstyret. SBF stiller likevel spørsmål ved om massedigitalisering er veien å gå.

Biblioteket som samfunnets åpne rom

Torbjörn Nilsson mener at biblioteket som samfunnets åpne rom burde kobles til bibliotekene som demokratiske møteplasser. Strategien legger etter hans mening for stor vekt på at biblioteket skal beskytte innbyggerne fra løgner og propaganda – gjennom å gi kunnskap om kildekritikk, algoritmer og filterbøker – og for lite på vekt på biblioteket som en demokratisk møteplass. Her er den norske bibliotekloven bedre og tydeligere, etter hans mening.

Styrke skolebibliotekene

Anette Mjøberg sier at det er nesten selvfølgelig at skolebibliotekspørsmålet tas opp som innsatsområde ettersom elevene i dag ikke har likeverdig tilgang til skolebibliotek eller utdannet skolebibliotekar. SBF har beregnet at skolen trenger 1,5 milliarder kroner for å få en akseptabel bemanning av skolebibliotekene i kommunene. De hadde forventninger om at strategien skulle peke på behovet for økte ressurser til bemannede skolebibliotek.

Kompetanseutvikling (Bofi)

Catta Torhell sier at bibliotekarutdan-

ning og kompetanse er en utfordring. Det utdannes for få bibliotekarer og det er krevende både å tiltrekke de rette folkene til utdanningen og vite hvilken utdanning som kreves i tider som er preget av så store endringer. Kompetanseutfordringene må det arbeides med videre.

Anette Mjøberg sier at det er interessant med en nasjonal struktur for kompetanseutvikling på områder som er felles for mange bibliotek, men hun påpeker at muligheten til å delta i nasjonale satsinger alltid er avhengig av hvilke økonomiske muligheter som finnes. Hun sier at dette ikke må utelukke betydningen av lokal kompetanseutvikling eller regional videreutdanning. Den regionale bibliotekvirksomheten har stor betydning da kommunenes midler for videreutdanning er veldig lave.

Norsk kommentar

Jeg spurte Leikny Haga Indergaard, biblioteksjef i Bergen, om noen kommentarer til den svenske bibliotekstrategien, sammenlignet med norske forhold. Hun var med i arbeidet med den forrige

norske bibliotekstrategien og deltar i Kulturdepartementets referansegruppe for strategien 2020-2023 som er ventet i løpet av inneværende år. Hun sier at infrastruktur og digitalt innhold fortsatt må utvikles i Norge.

Utfordringene med skolebibliotek synes å være de samme i Norge som i Sverige. Her må skolemyndighetene inn og ta ansvar, og kommunene må bevilge penger til skolebibliotek og skolebibliotekarer. Erfaringen fra Norge er at Nasjonalbiblioteket kan få oppgaver og midler fra departementet innen digitale tjenester og infrastruktur som kommer bibliotekene til gode. Dette skjer både gjennom mandatet og det årlige oppdragsbrevet. Dette gjør at bibliotekene kan få felles digitale tjenester fra NB og er en god løsning, og vil være tilsvarende for KB i Sverige.

Når det gjelder digitale tjenester som e-bøker og e-lydbøker, så er det store utfordringer knyttet til opphavsretten. Dette ser ut til å være utfordringer som Norge og Sverige deler, men Leikny

Haga Indergaard mener at Sverige har kommet lenger på dette området, med både et større og rimeligere tilbud for bibliotekene. I Norge legger Forleggerforeningen og Kopinor nå hindringer i veien for bibliotekene på dette området. Om de bare kan tilby trykte bøker, vil bibliotekene bli marginaliserte. Storbybibliotekene ved syv biblioteksjefer skrev en artikkel om dette, «Vi må få en løsning for utlån av norske e-lydbøker i folkebibliotekene», i Aftenposten (2019).

Norge og Sverige deler også utfordringer knyttet til kompetanse. Det er

ikke noen instans i Norge som har ansvar for etter- og videreutdanning av nødvendig kompetanse for bibliotekarere, med unntak av masterutdanningen ved OsloMet. Eksempler på slik utdanning som bibliotekene trenger, kan være prosjektledelse og formidling.

Oppfølgingen av «Demokratens skattkammare» blir spennende å følge i tiden framover. ■

Referanser:

Demokratens skattkammare. Förslag til en nationell biblioteksstrategi. (2019). Kungliga biblioteket, se <https://www.kb.se/om-oss/>

[nationell-biblioteksstrategi.html](https://www.kb.se/om-oss/nationell-biblioteksstrategi.html) (her finnes alle delrapporter og filmer i tilknytning til utredningsarbeidet)

Reformpaket med förslag kopplat til biblioteksstrategin. (2019). Kungliga biblioteket, se https://www.kb.se/download/18.6e28c-3bf1694cc0bf9e21c/1551950675660/Reformpaket_nationell_biblioteksstrategi.pdf

Vi må få en løsning for utlån av norske e-lydbøker i folkebibliotekene. Aftenposten 10.02.2019 <https://www.aftenposten.no/mening/debatt/i/BJQe5E/Vi-ma-fa-en-losning-for-utlan-av-norske-e-lydboker-i-folkebibliotekene--Syv-biblioteksjefer>

Om de intervjuede:

Gunilla Herdenberg var riksbibliotekar og sjef for Kungliga biblioteket 2012- ultimo mars 2019. 2007 -2012 var hun sjef for avdelingen for Nationell samverkan på KB. Hun har tidligere vært sjef for stadsbiblioteket i Lund og biblioteksjefer i Bromölla. Hun er styreleder for Högskolan i Borås og er leder for juryen for Augustprisen i kategorien årets svenske fagbok.

Leikny Haga Indergaard er biblioteksjefer i Bergen, tidligere avdelingsdirektør i ABM-utvikling for bibliotek, bibliotek- og kulturhussjefer i Stavanger og fylkesbiblioteksjefer i Rogaland mm. Hun er aktiv i IFLA, og har sittet i en rekke råd og utvalg.

Anette Mjöberg er biblioteksjefer i Hässleholms kommune. Hun har tidligere vært avdelingssjefer for barn/unge-avdelingen i Lund, biblioteksjefer i Bromölla kommune og biblioteksjefer for bydelen Limhamn/Bunkeflo i Malmö i fem år. Hun har lenge vært engasjert i Svensk biblioteksforening, bl.a. i deres Internationella råd. Anette var medlem i IFLAs Public Libraries Section 2011-2018, fra august 2019 vil hun representere Svensk biblioteksforening i IFLAs komite for Literacy and Reading.

Torbjörn Nilsson er biblioteksjefer i Malmö siden 2013. Han har vært leder for flere bibliotek og kulturinstitusjoner, bl.a. biblioteksjefer og/eller kultursjefer i Malmö, Helsingborg, Lund og Hässleholm. Han er tidligere vice ordførande for Svensk biblioteksforening og var medlem i styret 2012-2017. Siden 2017 sitter han i IFLA Governing Board.

Catta Torhell har vært sjef for Linnéuniversitetets bibliotek siden 2011. Hun har bakgrunn fra forskningsbibliotek, 19 år ved fakultetsbibliotekene ved Lund universitetsbibliotek og biblioteksjefer ved Högskolan i Borås. Hun har vært engasjert i nasjonale oppdrag, ulike råd og utvalg. Her kan nevnes Svensk biblioteksforening, nå i rådet for KB og i utviklingsrådet for Libris, og hun sitter i styringsgruppen for Forum for biblioteksjefer i Sveriges universitets- og høyskoleforbund, (SUHF, tilsvarer UHR i Norge) som samarbeider med KB.

Mette-Marits Bokbane

Den litteraturlade kronprinsesse Mette-Marit har gjort seg bemerket med Litteraturtoget siden 2014, der hun har kjørt tog til ulike kanter av landet for å møte forfattere – og snakke om litteratur. I år valgte kronprinsessen for første gang å ta t-banen i bruk på sin årlige litterære reise. Turen gikk fra Kolsås til Stovner. Da kronprinsessen ankom Bekkestua bibliotek, startet arrangementet med slampoet Evelyn Rasmussen Osazywa, som grep forsamlingen med fremføringen av poesi om klima. «Jeg er egentlig veldig satt ut av dette, det var så utrolig fint. Så jeg har litt problemer med å hente meg inn igjen», sa kronprinsessen, ifølge Budstikka.no. Andre og siste dag av Bokbanen dro kronprinsparet fra Nationaltheatret til Tøyen og Furuset før de endte opp på Stovner. På veien møtte de forfatterne Erlend Loe, Janne Stien Drangsholt, Siri Pettersen og Zeshan Shakar. Tidligere har kronprinsessen selv intervjuet forfattere, men på grunn av hennes sykemelding, får hun denne gangen hjelp av NRK P3-profil, Silje Nordnes. ■

Se vår nye nettside

Vi er stolte av å kunne presentere
våre nye, moderne nettsider med
forbedret sidestruktur og funksjonalitet:

[www. bokogbibliotek.no](http://www.bokogbibliotek.no)

Vet vi alt om Allvit?

AV KRISTIN RØIJÉN
LEDER I NORSK FAGBIBLIOTEK-
FORENING

Bokbasen har tatt et offensivt grep om norsk faglitteratur i de siste årene. Som kjent vant de anbudet om å levere bok-poster til Nasjonalbiblioteket i 2017. Altså til Nasjonalbibliografien. Biblioteksentralen, som hadde lengst erfaring, tapte.

Prøving av prismodeller

Etter at «Nasjonal bibliotekstrategi 2015-2018» ble lansert, kom det en debatt om hva slags modell som skulle tilrettelegges for bruk av norske E-bøker. Man så for seg at bøker i markedet skulle selges etter et lisensprinsipp, mens bøker som ikke selges like lett, skulle betales etter et klikk-system. Da betales det hver gang en bok brukes.

Klikk-modellen har ført til store ulikheter mellom bibliotek i våre naboland. Det har vært prøvd med trykte bøker. Først var Danmark ute med en betalingsløsning som gjorde at bildebøkene til barn ble betalt med like mye som fagbøker i de danske folkebibliotekene. De som hadde barneavdelinger, fikk brukt opp budsjettet på en blunk. Dette kom helt til Folketinget, som fikk et utvalg til å gjennomgå hvordan dette burde være. I 2011 kom eReolen, som varte til ca. 2016, da Gyldendal forlag trakk seg ut (Arnestad & Simenstad, 2017).

Så kom Zlatan Ibrahimovics bok «Jag är Zlatan» som E-bok rundt 2011. Da forsvant pengene fort i mange av Sveriges bibliotek. Det ble ny diskusjon der også:

Utmaningarna för biblioteket, till exempel angående höga kostnader för e-böcker på biblioteken, blev extra tydligt 2011, i samband med att Zlatans självbiografi blev en stor succé (se t.ex. Blåder 2011; Linder 2012; Zlatan gör succé som e-bok 2011). När köerna på de fysiska exemplaren blev alltför långa upptäckte många låntagare att man kunde låna boken digitalt som e-bok och eftersom efterfrågan var hög lånades boken ut mer än biblioteken hade kunnat förvänta sig. Detta ledde till att bibliotekens budgetar för e-böcker blev

pressade och en debatt uppstod angående e-böcker och kostnader för folkbibliotek. (Standar, 2015).

Hvordan fortsetter søket?

Bokbasens forlag iverksatte Nasjonalbibliotekets E-bok-plan etter 2017, og har nå digitalisert all norsk litteratur de rår over i Allvit. Forlagene ønsker å bruke Oria for alle E-bøkene. Men studentene må ikke behøve å gå videre i Allvit for å finne norsk faglitteratur. Det har e-bok-forlag også prøvd i Tyskland, men det er blitt avvist av bibliotekene. Lars Egeland skriver at UHR-B har bestemt seg for å vente med å kjøpe Allvit-lisenser til vi får forhandlet om priser for avtaler. Altså blir ikke Allvit-bøker innkjøpt i UoH høsten 2019.

Testing av metadataene til Allvit viser at de ikke kommer enkelt inn i Oria. Det vil ta tid å utvikle en god import av Allvit-data, og det skjer først når man er enige om lisensmodell.

Forskjell på tilbud til skoleverk og UoH

I skoleverket opp til videregående skole finnes Digitalelev (Bokbasen) og Pendel (Biblioteksentralen), som har fleksible lisenser. Lisensen kan være for hele skolen, for klassen, eller for eleven. Her får man nemlig offentlig støtte til læreverk fra kommuner og fylkeskommuner. Grunnen til at UoH ikke blir tilbudt slike fleksible lisenser, er at studenter egentlig bør kjøpe pensumlitteratur selv.

Allvit-modellen og andre modeller

Mens folkebibliotekene snakker mye om lydbøkene, er den store digitaliseringen til Allvit, som Bokbasen lager, nesten ikke omtalt.

Ja, vi bibliotekarere ønsker oss norske E-bøker som pensum på OsloMet. Nå er det jo slik at vi har 9 utenlandske E-bok-leverandører allerede. Vi mangler E-bøker fra de større norske forlagene. All ny norsk litteratur ligger straks tilgjengelig som lisenser i Allvit. Men her er diskusjonen stor.

Fagbibliotekene legger til rette for at studenter skal få studert all litteratur de trenger. Studenter kjøper en del bøker, og finner annet pensum i bibliotekene.

Lesemåtene på E-bøker varierer veldig, alt fra DawsonEra-bøker som leveres med 40 Credits, som utgjør ett eksemplar. Det vil være tilgjengelig for alle studenter med FEIDE-innlogging. Man kan kjøpe flere eksemplarer ved behov, og biblioteket styrer dette. En «klippekort»-modell, altså. Man har andre avtaler om en, to eller tre samtidige brukere. Det vil si at nummer fire ikke kan trykke på en tast samtidig som de tre, men sekundet etter. Da blir det sjelden kollisjoner. Vi har også avtaler om ubegrenset antall samtidige brukere. Og ikke minst DRM-frie e-bøker uten noen begrensninger på verken brukere, nedlasting, utskrift eller kopi.

Når prismodellen kom fra Nasjonalbiblioteket, var det også tenkt at lisensene skulle tilpasses til bruk i folkebibliotekene. Men hva med fagbibliotek? De er ikke blitt spurt.

Klikkmodell kan bli dyrt for fagbibliotek. Man er redde for å komme opp i en uoverskuelig pris-situasjon. Antakelig vil klippekort- pluss klikkmodell bli tilbudt som lisenser, i en eller annen form i Allvit. UHR-B har altså satt hele Allvit på vent. De må forhandle videre, og vil ikke kjøpe lisenser i fagbibliotekene enda. Spørsmålet er hvorfor fagbibliotek først fikk høre om Allvit-modellen når alt ligger ferdig fra Bokbasen. Hvorfor ble ikke fagbiblioteks tiårige erfaring brukt til å skape lisensmodellen til Allvit? ■

Arnestad, V. M. & Simenstad, A. (2017). Utlansmodeller for e-bøker i folkebibliotek den norske debatten i et skandinavisk perspektiv. Hentet fra <https://fagarkivet.oslomet.no/nb/item/asset/dspace:5046/123%20og%20158.pdf>

Standar, J. (2015). Tillgänglighet av e-böcker på folkbibliotek: En aktörscentrerad idéanalys. Hentet fra <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=7765568&fileId=7765569>

”

Jeg har ingen interesse av å skape andre personer enn de historiske. Jeg ønsker å bli kjent med deres karakter.

Lena Einhorn:

– Jeg rammes av virkeligheten

Hva har filmstjerne Greta Garbo, nobelprisvinner i kjemi Fritz Haber og den første kona til Strindberg, Siri von Essen, til felles? Jo, de har alle fått livet sitt gjenfortalt i en roman, og romanforfatteren er svenske Lena Einhorn.

AV NINA KRAFT
FRILANSJOURNALIST

– Jeg utgår nesten alltid fra virkeligheten når jeg skriver. Jeg drabbas av virkeligheten, sier Lena Einhorn.

Vi møtes på en hyggelig café på Södermalm i Stockholm, nær der hun bor.

I dette området bodde også en gang Greta Gustafsson, nærmere bestemt i Blekingegatan 32. Det var før hun ble Garbo og udødelig filmikon med dypt og mystisk blikk. Men da så nok

bydelen helt annerledes ut enn det vi ser ut av cafévinduene i dag – et trygt middelklasseområde med Grünerløkka-preg, med små cafeer med deilig hjemmelagde salater og kaker. På

begynnelsen av 20-tallet, var Söder fattigslig. Unge Greta ville helst ikke at klassekameratene på Dramatens elevskole og unge menn som tok henne med på restaurant, skulle vite hvor hun bodde.

Glade Greta

Gretas far, som arbeidet som dotønnetømmer, døde da hun var fjorten. Det var så vidt Greta og moren og den yngre søsteren greide seg økonomisk, så det var et stort steg fremover da hun fikk jobb som ekspeditrise i et varehus og senere ble statist i stumfilmer. For ikke å snakke om da hun fikk en rolle i en av filmene til filminstruktøren Mauritz Stiller, og så i en film av G.W. Pabst, som igjen ble sett av en talentspeider fra Metro Goldwyn Meyer. Resten er historie, som det heter.

Men jeg foregriper begivenhetenes gang. Greta er fremdeles elev på Dramatens elevskole i det meste av Einhorn's roman fra 2013. Greta er vakker og omsvermet. Hun er livsglad, har humor og vil slett ikke være alene hele tiden.

– Egentlig var jeg lei av hele Greta Garbo. Jeg hadde først laget en dokumentar om henne for Sverige Televisjon, og da syntes jeg at hun var selvopptatt og rent ut menneskefiendtlig, forklarer Einhorn.

– Så, fem år senere, fikk jeg en bok i hånden med brevene til klassevenninnen Mimi Pollock. Jeg ble helt paff. Ikke bare oppdaget jeg en kjærlighetshistorie, den hadde jeg ant, men jeg forsto at den unge Greta var helt annerledes, hun var full av glede og lyst. Det var da hun var blitt en berømt filmstjerne at hun var blitt et dødt skall. Dette måtte jeg undersøke på nytt, og det var derfor jeg først skrev et filmmanus om den unge Greta Garbo, og siden skrev romanen «Blekingegatan 32».

– Hva skjedde med Greta?

Einhorn lener seg over bordet og sier med ettertrykk: – Hun lyktes! Og det ble hennes ulykke.

– Men hva skulle hun ha gjort? Sagt nei til denne nesten utrolige muligheten for en fattigjente fra Söder?

– Nei, det var ikke så lett. Men hun trodde heller ikke at hun fortjente berømmelsen, mente ikke at hun var

noen stor skuespiller. Hun var som dronning Kristina, som abdiserte og angret seg resten av livet. Kristina drømte resten av livet om å bli dronning igjen. Skjønt det tror jeg kanskje ikke Greta gjorde. Og det var andre komplikasjoner. Greta hadde en ulykkelig barndom. Hun var et komplisert menneske. Jeg er interessert i kompliserte mennesker. Strindberg, for eksempel. Han ble betraktet som rett og slett ond.

– Liker du Strindberg som person?

– Liker ham som menneske? Nei, men han var et interessant menneske. Vanskelig. Lunefull. Som forfatter var han fantastisk.

– Forholdet til Siri von Essen er komplisert, viser du i din roman «Siri». I hvert fall mot slutten underbygger det jo forestillingen de fleste av oss har om at han var kvinnehater?

– Ja, men det avtok etter internokrisen. Da ble han også religiøs. Jeg tror mye av det beryktede kvinnehatet hans hadde sitt utspring i forholdet til Siri von Essen. Selv om hans bok om kone nummer to, Frida Uhl, heller ikke har et særlig kult kvinnesyn akkurat, reflekterer Einhorn.

Den levende fortiden

Selv liker hun Siri von Essen mer enn noen av de historiske personene hun har portrettert i en roman. «Hon är jättefin som person». Men også Siri er vanskelig å forstå, påpeker Einhorn. Siri von Essen ble gift med friherre Carl Wrangel (tilsvaret omtrent baron), forlot friherren til fordel for Strindberg og ga fra seg sitt første barn til sin eksmann med lett hjerte. Det neste barnet – som hun fikk med Strindberg før de ble gift, og det var jo i seg selv skandaløst – døde som baby. Senere fikk Siri tre barn til, som hun ga alt for. Da var hun blitt en god og kjærlig mor.

Ytre sett gikk det kanskje ikke så storartet for Siri. Født i en finlandssvensk overklassefamilie, endte Siri von Essen sine dager i relativ fattigdom. Men trolig var hun allikevel tilfreds; hun hadde vært en feiret skuespiller, og da hun ble eldre ble hun en høyt respektert lærer for andre skuespillere. Og hun levde i tråd med sine følelser og prinsipper.

Et område hvor Siri klart skiller seg fra Greta Garbo, er kjærlighetslivet.

Mens Greta levde adskilt fra kvinnen hun elsket, var Siri først både lykkelig og ulykkelig i ekteskapet med Strindberg, og så lykkelig sammen med danske Marie David i mange år, inntil Marie opplevde en krise, ble nonne og så døde. Så dramatisk var det gjerne å være i seksuell minoritet på slutten av 1800-tallet. Jeg spør Einhorn, som «kom ut» som 30-åring da hun bodde i USA, om hun selv opplevde problemer ved å stå fram som lesbisk.

– Det kunne vel knapt sammenlignes med å bli «outet» for «unaturlige» tilbøyeligheter som Siri von Essen ble av Strindberg, men selv på 1990-tallet var det vel en del fordommer rundt omkring i samfunnet? Var det vanskelig å være åpen homofil, i forhold til familien din for eksempel?

– Ingen problemer med familien. Men det føltes mer naturlig å være åpen i USA hvor det fantes et miljø, enn i Sverige som var mye mer gammeldags for litt over tretti år siden. Det var jo en annen tid, sier hun nøkternt.

– I forfatterskapet ditt er du veldig interessert i andre tider, og særlig i den nære fortiden, merker jeg i bøkene dine. Du spenner opp hele lerreter hvor du tryller frem den verdenen som våre besteforeldre eller tippoldeforeldre levde i...

– Jag er jätteinteresserad i historie, utbryter forfatteren, som også ofte lager dokumentarfilmer om de samme temaene som hun skriver bøker om.

– Før jeg skrev boken om Siri von Essen, lagde jeg en dokumentar for Strindberg for TV og var også redaktør for en artikkelsamling om Strindberg. Da gikk jeg omkring i Stockholms gater og var i Stockholm på 1880-tallet!

– Men science fiction er jeg helt uinteressert i. Fortiden sier så mye om oss, hvem vi er, hvor vi kommer fra. Fremtiden vet vi ingenting om. Det blir bare spekulativt, tilføyer hun.

Historiene fra barndommen

En god inngang til Einhorn's forfatterskap er boken om hennes egen mor. Den heter «Ninas reise» og ble utgitt i 2005. Boken handler om hvordan Nina Rajmic først levde som en harmonisk tenårings i en stor og relativt velstående jødisk familie i den polske byen Lodz, og så, sammen med de om var igjen av

familien, ble tvunget til å bo i gettoen i Warszawa etter den tyske okkupasjonen.

Lena Einhorn skrev boken som oppfyllelsen av et løfte. Ikke et løfte som hun selv hadde gitt, men som hennes mor hadde gitt seg selv – om å fortelle verden hvordan 400 000 jøder led i gettoen i Warszawa før de aller fleste av dem ble sendt til utryddelsesleiren Treblinka.

– Da hun ble dødssyk, tok jeg over dette løftet. Det var underbevist, sier Einhorn.

– Ble du mye bedre kjent med moren din da du intervjuet henne, og var det ting hun da fortalte som kom som sjokk på deg?

– Nei, jeg visste. Jeg vokste opp med disse fortellingene. Derfor fikk jeg ikke angst da jeg snakket med henne om det, eller da jeg skrev det ned. Det var ikke skrekkinngjagende for meg. Da jeg og broren min var små, var det nesten spennende beretninger. Min mamma fortalte nemlig selv uten angst.

– Da jeg leste boken, var jeg også veldig spent på om Ninas modige bror Rudek og moren Fanja, altså din bestemor, ville overleve. Hun var en sterk kvinne, og det var Nina også. Ligner du dem?

– Ja og nei. De fleste synes jeg ligner mest på pappa.

– Verken Nina eller Fanja var veldig åpne med å vise følelser, skriver du. Er du?

– Det får du se når min neste bok kommer ut! Jeg skriver nemlig om meg selv denne gangen, en nøkkelroman!

Ulykkelig kjærlighet til Tyskland

Mer får jeg ikke vite om den kommende boken, og dermed heller ikke om hvorfor den medisinske forskeren Einhorn (hun har doktorgrad i virologi og tumorbiologi) ble forfatter. Så vi vender tilbake til forfatterskapet. Jeg er interessert i de sentraleuropeiske jødernes forhold til de ikke-jødiske naboene sine.

Einhorn har tematisert dette to ganger – både i fortellingen om sin mor, Nina, den gang hun levde i et øvre middelklassemiljø i det de trodde var et trygt land. De polske jødene i Lodz var sekulariserte, men sosialt holdt de seg mest til sine egne – som velintegrerte «kulturjøder».

Fritz Haber, derimot, som vokste

opp i Tyskland under keiserdømmet (Breslau, som i dag ligger i Polen og heter Wrocław, var da en tysk by), hadde et mer splittet syn på sin egen plass som jøde. Det endte med at han konverterte til kristendommen. Uten at det egentlig forandret hans karrieremuligheter. Et gjennomgående tema i «Geniet fra Breslau», Einhorns bok om Haber og hans kone Clara Immerwahr, er hvordan Fritz gang på gang blir stoppet i karrieren av det vitenskapelige etablissement. Han får ikke professorater han er kvalifisert til, han får ikke stipender, forskningsresultatene hans blir underkjent eller latterliggjort. Som jøde – eller eks-jøde, for hvem brød seg om slike formaliteter – skulle man ikke komme her og tro at man var noe! Einhorn forteller at ideen til romanen kom fra en bok av Amos Elon, «The Pity of It All».

– De tyske jødene identifiserte seg fullt ut som tyske. De elsket tysk diktning og kunst. De så på seg selv som jødiske tyskere blant andre tyskere. De ville bidra med sine talenter i dette tyske riket som var så langt fremme i forskning, vitenskap, kunst og næringslivet.

– Og så gikk det som det gikk. Tragisk.

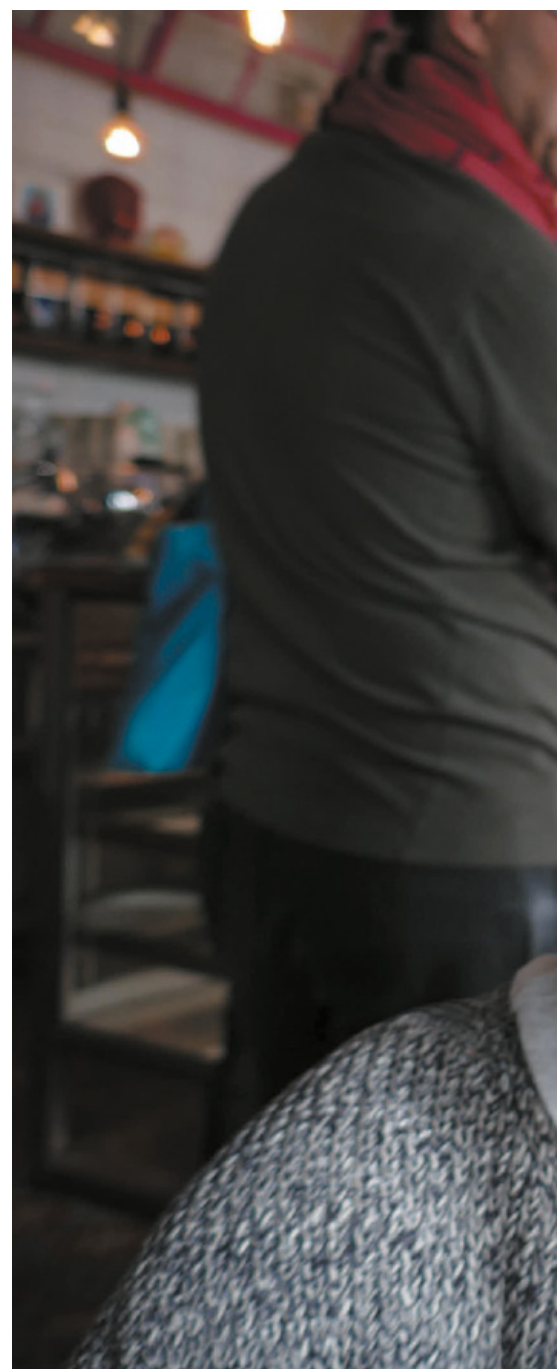
– The pity of it all! Det var i boken til Amon Elos at jeg fant historien om Fritz og Clara. Den fylte bare et par sider i boken. Men den satte i gang noe hos meg. Jeg måtte finne ut mer om disse personene.

Wilhelm og Donald

Fritz Haber fikk Nobelprisen i fysikk for sin syntese av kunstgjødsel – som reddet verden fra sult – men han ble også beryktet for sitt arbeid med å frembringe stridsgasser – som skapte uendelig med ulykke i skyttergravene under første verdenskrig. Mens den superbegavede Clara – som var den første unge kvinnen som fikk lov til å gå på gymnaset i sin hjemby, og siden ble den første tyske kvinnen som tok doktorgrad i fysikk – gikk det ikke så bra med. En kvinne med talent og ambisjoner opplevde motbør. Uten å røpe mer, for slutten av boken er dramatisk.

– Hva vil du si om fremtiden for jødene i Europa i dag?

– Jeg synes at mye av det som skjer i Europa og verden i dag gir grunn til

bekymring. I «Geniet fra Breslau» viser jeg hvordan dårlig lederskap kan lede til katastrofe. Keiser Wilhelm var en uklok mann, fylt av kompleks. Han hadde mye makt, og den brukte han feil. Keiser Wilhelm II og Donald Trump er ikke så ulike, selv om jeg ikke tror Trump pønsker på verdenskrig. Ledere som er handlekraftige uten å være kloke, kan være farlige, sier Einhorn, og legger til:

– Jeg tenkte mer på hvordan både en del prominente politikere i Labour i Storbritannia og også på venstresiden i USA er beskyldt for antisemittisme? I tillegg kommer den høyreorienterte antisemittismen i flere øst-europeiske land og

Jeg synes mye av det som skjer i Europa og verden i dag gir grunn til bekymring.

terrorismen spesielt rettet mot jøder i for eksempel Frankrike...

– Jeg er ikke uten bekymring for Europas jøder, men jeg er veldig opptatt av at det skjer så mye som er skakende for oss alle, presiserer hun.

Ungarsk flyktning

– Alt du skriver er bygget på hovedpersonenes faktiske biografi. Er det frustrerende i blant at du ikke kan forme fortellingen etter eget ønske?

– Nei, jeg har sterk følelse av at jeg vil være på fast mark. Jeg har ingen interesse av å skape andre personer enn

de historiske. Jeg ønsker å bli kjent med deres karakter.

– Hvordan velger du hvem du vil skrive om?

– Det kan jeg ikke si nøyaktig. Jeg blir slått av noe, fascinert av en person, sier hun.

Jeg forsøker å fritte henne ut om det er noen særlige tema som treffer henne spesielt – foruten det åpenlyse, at hun gjerne velger jødiske eller lesbiske/ biseksuelle hovedpersoner, og at flere av personene hennes er fra minoritetsmiljøer eller på flukt. Er hun for eksempel interessert i å utforske hvordan mennesker foretar et valg, og valget i neste

omgang får resultater – som i historien om Fritz Haber som velger keiser Wilhelm II og krigen? Eller er hun særlig opptatt av hvordan vi ikke kan vite hvilke konsekvenser ulike valg kan få – som Nina og hennes familie, som stadig måtte foreta valg som de ikke hadde mulighet til å overskue, men som avgjorde om de overlevde eller ikke? Hvem skulle de stole på av de polske ikke-jødiske hjelperne, for eksempel. Noen tilbød skjulested, andre viste seg å være angivere. Men Einhorn hevder at hun ikke har slike overordnede tema som livsvalg eller det å bli kastet ut i historiens malstrøm eller å leve som minoritetsperson.

– Det er vanskelig å si hvorfor en forfatter blir oppslukt av et tema eller en person. Jeg tror forfatterens rolle ligner på skuespillerens. Man går inn i sine karakterer, sier hun bare.

– *Ikke alle litteraturvitere eller kritikere – eller historikere – respekterer helt historiske romaner. Er det en form for litterært snobberi?*

– Det med kritikere har jeg ikke merket, men historikere liker ofte ikke at forfattere bruker litterære grep og fyller ut hullene i faktisk kunnskap med sin egen fantasi og innlevelse, sier hun.

Hun har selv indirekte debattert de etiske overveielene en biograf må foreta i «Madeleine F». Denne romanen handler om en ung kunstkolestudent, Hanna Frank (merk navnet!), som får i oppdrag av læreren sin å lage et kunstprosjekt om en faktisk, levende person. En kvinne som kalte seg Madeleine F.

satte for noen få år siden inn en rekke avisannonser hvor hun tilbød sine tjenester innen klassisk musikk, ballett, medisin, flere språk – og husarbeid.

Hvem var Madeleine F.? Var vedkommende en forvirret person? Hvorfor skulle et så tilsynelatende begavet menneske tilby seg å vaske hjemme hos folk?

Hanna F. er først uvillig til å ta på seg å lage et kunstprosjekt om den ukjente Madeleine, for hun synes det er å blande seg inn i et annet menneskes liv, men etterhvert blir hun besatt av jakten. Det viser seg at Madeleine er identisk med Magdi, en ungarsk flyktning som opplevde noe traumatiserende.

Stevnet for retten

Jeg spør Lena E. om hun selv, i likhet med sin romanperson Hanna, har hatt betenkeligheter ved å skrive om virkelige personer. Det vil hun ikke si noe om.

– Dette kan jeg ikke snakke om. Jeg er blitt saksøkt for denne boken, til tross for at det er den mest fiktive av mine romaner. Men saken ble avgjort utenfor rettssalen, er hennes knappe kommentar.

– Det jeg vil si om boken, er at den handler om hva som formet Madeleine F., hvordan ble hun som hun ble. Det handler om det kompliserte forholdet til moren hennes, om barndommen og hva den kan gjøre med et menneske.

Litt googling resulterer i korthet i følgende: En venn av Lena Einhorn's familie, Tomas Tjajkovski, anklaget henne i november 2017 for å ha brukt hans søster og far som forbilder i sin roman, og for å ha beskrevet faren som voldtektsmann. Einhorn og hennes advokater fremholdt at boken var skrevet slik at personene var ugjenkjennbare. ■

Mer enn bøker

Bibliotekene i Oslo kan i dag by på mye mer enn utlån av bøker og DVD-er. Flere bibliotek har tilbud som språkkafé for innvandrere og «Strikk og lytt»-kvelder. I tillegg arrangerer Tøyen bibliotek filmkvelder uten film, der skuespillere leser høyt fra filmmanus, Holmlia bibliotek tilbyr gratis sykkelverksted og bibliotekene i Groruddalen samarbeider om egen litteraturfestival. Seksjonsleder ved Deichman på Grünerløkka, Kenneth Korstad Langås, er opptatt av å bringe miljøet inn i bibliotekene. «Vi skal være en del av det grønne skiftet. Lokalt kan vi dyrke ute og inne, og lære barn og unge at jord er viktig. Vi inviterer unge og eldre til å lage kortreist, sunn mat sammen, og satser på å ha et gratis måltid med overskuddsmat en gang i måneden», sier Korstad Langås til ByplanOslo. ■

Vil stanse bibliotek-utleie

Byrådet i Oslo har bestemt at en tredel av lokalene i nye Deichman i Bjørvika skal leies ut til kommersielle aktører. Det har skapt reaksjoner fra opposisjonspartiene. «Et bibliotek må få lov til å være et bibliotek og ikke bli utleid til kommersielle virksomheter. Når vi først bevilger så mye penger til et hovedbibliotek, må vi sørge for at det får mulighet til å oppfylle alle sine bibliotekfaglige funksjoner, sier Eirik Lae Solberg (H) til Klassekampen.no. Ap forstår ikke kritikken. «Dette er en sak som må sees i sammenheng. Det rødgrønne byrådet har satset stort på å styrke byens bibliotektilbud. For å redde lokalbibliotekene måtte vi legge 13 millioner kroner tilbake i budsjettet som de borgerlige hadde laget», uttaler Rina Mariann Hansen (Ap), og legger til: «For meg er det viktigere å sørge for at vi har et godt bibliotektilbud over hele byen enn å bevilge enda mer penger til Deichman i Bjørvika». ■

Lena Einhorn går i bokhyllen:

Les sakprosa!

– Jeg er oppslukt av sakprosa. Sist leste jeg en barndomsskildring om en svensk-jødisk familie, «En shtetl i Stockholm» av Kenneth Hermele, som ble nominert til August-prisen, sier Lena Einhorn.

– En annen bok jeg likte godt er Sigrid Rausing's «Malström». Den forteller om arvingene til Tetrapak-formuen. Det er en forferdelig historie, en riktig rysare. Carl Hoffmanns «Savage Harvest» var også interessant, sier hun. Den siste boken handler om hvordan styrtrike Michael Rockefeller forsvant sporløst i Ny Guinea i 1961.

– *Hvilken har vært din største skjønnlitterære opplevelse?*

– «Tatt av vinden» da jeg var fjorten, svarer Einhorn – uten direkte å anbefale Margaret Mitchells sørstatsroman.

– *Hvem burde ha fått den Nobelprisen som ikke ble gitt ut i fjor på grunn av bråket i Svenska Akademien?*

– Pass.

– *Hvilke klassiske svenske forfattere vil du anbefale for nordmenn?*

– August Strindberg og Carl Michael Bellmann. De er tidløse.

Biblo Tøyen

«Vi må være det eneste biblioteket som har kø utenfor før vi åpner», ler Daniele Aguilar, biblonaut ved Biblo Tøyen, til ByplanOslo. Så snart det ringer ut etter siste time på Tøyen skole, løper de ivrigste over gata for å komme aller først til sitt favorittsted ved Tøyen senter. Hver dag er det rundt 150 kids som romsterer rundt på biblioteket som er forbudt sone for voksne. Bibliotekets aldersapartheid praktiseres strengt, og noen voksne kan bli passe irriterte når de ikke får være med barnebarnet inn. «Kidsa har vært med på å bestemme hvordan det skulle se ut her. De møtte den nederlandske arkitekten Aat Vos – som er spesialist på bibliotekinteriør og har tegnet flere biblioteker både i Nederland og Oslo – og fortalte at de ønsket seg et sted å treffes, hvor de kunne chillе og være i fred for eldre søsken og foreldre», forteller Aguilar. ■

Bibliotekarbachelor på OsloMet i ny drakt fra 2020

I takt med at rollen til bibliotekarene i Norge er i endring, blir det nå utarbeidet en ny programplan for Bachelor i Bibliotek- og informasjonsvitenskap ved OsloMet. Programmet skal gi studentene bedre anledning til fordypning på et tidligere tidspunkt. Emnene i det nye programmet vil ha 10 studiepoeng i motsetning til dagens emner på 15 studiepoeng, noe som vil gi økt smidighet i utdanningen.

AV CAROLINE M. SVENSEN
JOURNALIST

AV ODD LETNES
REDAKTØR

En arbeidsgruppe (se faktaboks) med representanter fra de ulike fagkretsene, og representanter for studenter og administrasjon, ledet av førsteamanuensis Kim Tallerås, ble i 2018 nedsatt med følgende mandat: Å legge fram utkast til ny programplan innen 1. juni 2019. Implementering av ny programplan vil skje fra høsten 2020.

– Vi hadde gledet oss til å presentere det vi har jobbet med så langt, og jeg føler at det ble en god diskusjon, sier arbeidsgruppeleder Tallerås, til Bok og Bibliotek etter et møte ved OsloMet 2. mai, hvor et utkast til den nye planen ble lagt fram og drøftet i møter med instituttets arbeidslivspanel og representanter fra bibliotekparaplyen.

Førsteamanuensis Åse Kristine Tveit har også vært en del av arbeidsgruppen. Hun forteller at bestemmelsen om strukturendring kommer fra Institutt for arkiv, -bibliotek og informasjonsvitenskap selv, som blant annet ser behovet for større fleksibilitet i utdanningen.

Ønsket tilbakemeldinger

Formålet med møtene i mai var å få tilbakemeldinger fra praksisfeltet på det foreløpige forslaget. Arbeidslivspanelet består av utvalgte representanter fra arbeidslivet som gir råd til instituttet ved behov. Siden oppstarten har arbeidsgruppen fått presentert nye fagporteføljer fra søsterutdanninger i Sverige og Danmark, gjennomført spørreundersøkelser, analysert stillingsannonser og hatt samtaler med relevante fagmiljøer. – Jeg syns det vi la frem på møtet i all hovedsak ble godt mottatt, sier Tveit.

Arbeidsgruppen fikk over 300 svar på en spørreundersøkelse om kompetansebehov, sendt ut på Biblioteknor-ge-lista, og de har fått klare tilbakemeldinger om hva studentene kunne ønske seg mer av på studiet. Stillingsannonser for bibliotekarere viser også at det er til dels andre kvalifikasjoner enn før som etterspørres.

– Sann som det har vært til nå, med 15 poeng har det vært lite fleksibilitet i emnevalg og muligheter til fordypning. Vi håper at 10-poengsemner vil gjøre det lettere å organisere valgmenyer og la studentene skaffe seg en tydeligere faglig profil, sier Tallerås.

God studentkontakt

Det har også sittet en studentrepresentant i arbeidsgruppen. Tallerås understreker at de generelt har hatt god kontakt med studentene underveis i arbeidet med rapporten og de nye anbefalingene.

– Dessuten gjennomføres det kandidatundersøkelser i regi av universitetet så vi har god kjennskap til hvor studentene våre havner etter de er uteksaminert, sier han.

Store endringer

Tallerås spør seg om instituttet har vært gode nok til å formidle hva studiet

I arbeidsgruppens mandat ligger det at programmet skal inneholde følgende to emner som skal tilbys både til studenter i arkivvitenskap og bibliotek- og informasjonsvitenskap:

- Kildekritikk: Et emne som bidrar til å gjøre ABI-studentene til eksperter på å finne fram troverdig informasjon og vurdere kvaliteten på informasjonskilder. Vanlig publikum har tillit til at våre studenter er bedre på dette enn noen andre yrkesgrupper.
- Personvern og juss i informasjonssamfunnet: Instituttets arbeidslivspanel forventer at våre kandidater er eksperter på dette, så temaet må styrkes i undervisningen.

I femte semester skal det være mulig å studere i utlandet eller ved andre institusjoner i Norge.

Planen skal inneholde minst én praksisperiode som gir uttelling i studiepoeng og som er knyttet til pensumstoff i profesjonsteori. Graden skal sees i sammenheng med instituttets bachelorprogram i arkivfag.

Arbeidsgruppen besto av: Kim Tallerås (leder), Åse Kristine Tveit, Terje Colbjørnsen, Jørn Helge Dahl, Randi Nøkleby Østvedt, student Trine Fosserud.

”
Nå som folkebibliotekene i større grad skal være møteplasser, er formidlings- og arrangementskompetanse noe man etterspør hos nyutdannede bibliotekarer.

Første presentasjon. Utkast til den nye studieplanen for bibliotekarbachelor ble lagt fram på OsloMet 2. mai. På bildet: Kim Tallerås og Åse Kristine Tveit.

faktisk handler om. Han tror blant annet næringslivet har behov for at utdanningen kommuniseres på nye måter for å forstå mangfoldet og mulighetene i utdannelsen.

– Nå som folkebibliotekene i større grad skal være møteplasser, er formidlings- og arrangementskompetanse noe man etterspør hos nyutdannede bibliotekarer. Det er en utfordring vi har prøvd å svare på, forteller Tallerås.

– Også gode kommunikasjonsevner er noe vi ser bli etterspurt i økende grad, tilføyer han. – Vi jobber allerede mye med formidling innenfor dagens program, men dette er et område som vi ønsker å styrke og markedsføre bedre utad.

Mer spesialisering

Det er et mål med det nye programmet at studentene skal kunne fordype seg mer, og på et tidligere tidspunkt i graden enn før.

– En del av endringene i programmet blir gjort fordi vi også ønsker å tilrettelegge for videreutdanning. Vi foreslår nye fordypningsemner som vi håper å kunne tilby også praksisfeltet, sier Tallerås.

Foreløpig skal de foreslåtte endringene kun gjelde for bachelorgraden, men han tenker at de foreslåtte endringene på bachelorprogrammet på sikt også kan føre til endringer i masterprogrammet, selv

om dette ikke er del av arbeidsgruppens mandat.

– Det vil på sikt være helt naturlig å se på hvilke konsekvenser de endringene vi nå foreslår, vil ha på mastergraden, sier han.

Fram mot sommeren er målet for arbeidsgruppen å gjøre ferdig rapporten med forslag til hvordan bibliotekarbacheloren skal omorganiseres. Det er instituttet som vil ta den endelige beslutningen.

– Dette har vært et lystbetont arbeid, og jeg synes arbeidsgruppen er i ferd med å komme fram til gode svar på sentrale utfordringer, avslutter Kim Tallerås. ■

I februar disputerte førsteamanuensis Knut Oterholm, ved OsloMet, avd. ABI, med en avhandling om kvalitetsvurdering av litteratur blant profesjonelle lesere: «Kvalitet i praksis. En sammenliknende studie av profesjonelle leseres situerte diskusjoner av litterær kvalitet.» Han guider oss i denne artikkelen gjennom noen av funnene. Henvisninger med store bokstaver og tall (PD,BD3 osv) referer til avhandlingen.

Litteratur i bruk

Kvalitetsvurdering av litteratur i praksis

Kvalitetsvurdering har alltid et personlig utgangspunkt. Det betyr ikke at kvalitet og vurdering er subjektiv eller privat i betydningen tilfeldig. Tvert imot, den er forankret i så vel leser som i verk, og den reguleres av erfaringsbaserte, faglige diskusjoner.

AV KNUT OTERHOLM
FØRSTEAMANUENSIS, INSTITUTT FOR ARKIV-,
BIBLIOTEK- OG INFORMASJONSFAG, OSLOMET

De senere år har forskning om kvalitet i kunst, kultur og litteratur blitt satt tydelig på dagsorden, og i sterkere grad enn for noen tiår tilbake tar den utgangspunkt i praksis. Kulturrådets forskningssatsninger rundt tematikken *kvalitet* er ett eksempel på dette. I dag er det få som mener at spørsmålet om litterær kvalitet er noe absolutt, som kan bestemmes en gang for alle. Diskusjonen om kvalitet har selv blitt en viktig del av kvalitetsbegrepet og forståelsen av kvalitet. Samtidig som kvalitet er en diskutabel størrelse, er det få, om noen, erfarne lesere som mener at alt har *samme* kvalitet. Også fra kulturpolitisk hold signaliseres det at det på tvers av sjangre og uttrykksformer er både mulig og ønskelig å skille mellom godt og dårlig (NOU 2013: 4, s. 60). Til tross for at mye av kvalitetsvurderingen av litteratur skjer kollektivt i diskusjoner mellom ulike lesere innenfor ulike institusjonell tilknytning, har ikke den profesjonelle

samtalen om litterær kvalitet vært undersøkt empirisk ved hjelp av metoder som observasjoner og intervjuer.

De siste årene har jeg hatt stipend ved OsloMet for å undersøke nettopp hvordan den kollektive, faglige skjønnsettevelsen foregår. Leserene som har bidratt til prosjektet er en gruppe bibliotekarer fra folkebiblioteket i Stavanger, Det litterære Råd i Den norske Forfatterforening og to vurderingsutvalg, henholdsvis for lyrikk og prosa, i Norsk kulturråd.

I arbeidet mitt var jeg ute etter å finne ut hva ulike grupper av profesjonelle lesere anser som kvalitet i samtidens skjønnlitteratur, og hvordan de formulerer seg om litteraturens kvaliteter. Mitt arbeid har hatt tre sentrale mål: 1) Å gi innsikt i sentrale aktørers vurderingspraksiser som det finnes lite kunnskap om fra før, 2) Å forstå spillet mellom kontekst, verk og leser når litterær kvalitet vurderes og forhandles om, og 3) Å synliggjøre

praktisk vurderingskompetanse av litteratur, og dermed bidra til å utvikle praksisområdet *litterær vurdering*. Selv om avhandlingen er en sammenliknende studie, vil jeg i denne artikkelen vie bibliotekgruppa mest oppmerksomhet.

Innledningsvis vil jeg kort si noe om mitt teoretiske perspektiv. Teorien jeg har anvendt kan plasseres innenfor en pragmatisk, filosofisk tradisjon, der den pragmatiske tilnærmingen knytter *mening* til bruk. Det betyr at hvilken mening vi gir noe blir et spørsmål om hva det skal brukes til eller hva vi kan

”

I arbeidet mitt var jeg ute etter å finne ut hva ulike grupper av profesjonelle lesere anser som kvalitet i samtidens skjønnlitteratur, og hvordan de formulerer seg om litteraturens kvaliteter.

forestille oss noe brukt til. Det betyr også at forholdet mellom teori og praksis, kunst og håndverk, det emosjonelle og intellektuelle, forstås som kontinuerlig eller sammenhengende snarere enn som brudd.

For å få et helhetlig grep om materialet har Richard Sennetts *The Craftsman* (2008), John Deweys *Art as Experience* (2008, [1934]), Wayne Booths *The Company We Keep: An Ethics of Fiction* (1988) og Rita Felskis *Uses of Literature* (2008), vært viktige. Sennett bidrar med sin kulturteori om håndver-

ket, organisert rundt håndverkets tre dimensjoner: *ferdigheter*, *forpliktelse* og *dømmekraft*. Dewey setter den helhetlige, fornyende erfaringen i sentrum for kunstforståelse og kunstkritikk, mens Wayne Booth bidrar med en teori om etisk lesning og et begrep om «kvalitetsvurdering» som forhandling. Felski er opptatt av hvordan litteraturen tas i bruk, måter vi involverer oss, og blir involvert, i litteratur på. Gjennom kategoriene *gjenkjennelse*, *fortryllelse*, *kunnskap* og *sjokk* viser Felski hvor variert bruk av litteratur kan være. Bruk

omfatter dermed så vel den estetiske, eller sanselige, opplevelsen som den nytten en kan ha av et verk, for eksempel dens kunnskapsdimensjon – både estetisk og instrumentelt.

Institusjonen – vurderingens hensikt

Jeg har i mitt arbeid vært interessert i å undersøke betydningen av institusjonelle rammevilkår knyttet til vurderingen av litterær kvalitet. Det institusjonelle rammeverket – som sier noe om vurderingens hensikt og organisering – ►

For en av bibliotekarene er det en kvalitet ved en roman at et fremmed stoff med ett fremstår som vanlig.

preger alle deltakergruppens praksis. Den horisonten de ulike gruppene ser mot når de vurderer litteraturen, er viktig for å forstå deres diskusjoner av kvalitet.

Det er liten tvil om at kvalitetsvurderingen til mine deltakere i biblioteket er tett knyttet til deres oppdrag om å *formidle* litteratur. Tilsvarende formes vurderingsutvalgene i Kulturrådets praksis av innkjøpsordningen for skjønnlitteratur: «Oppdraget vi forvalter er Kulturrådets.» (LD3) Også Det litterære Råd sin kvalitetsvurdering er formet av dets mandat og denne vurderingens hensikt: å se om verket er *godt nok* for medlemskap i Den norske Forfatterforeningen. Ser man på bibliotekets praksis er den preget av både å være bibliotekets formidlingsmandat og således representere en kulturpolitisk, lokalt forankret institusjon, og deltakernes profesjonsbakgrunn. Det direkte møtet mellom lesere og bibliotekarene i deres arbeidshverdag er vesentlig for å forstå deres kvalitetsvurdering: «Vurderingen gjør vi ut fra våre egne erfaringer som lesere, andres erfaringer og ut fra hva vi plukker opp via ulike medier. Jeg tenker det er en

grei praktisk tilnærming. [...] Møtet med publikum er kjempeviktig» (BD3), sier en av bibliotekarene. Et overordnet kvalitetsperspektiv i biblioteket, er da også at litteraturen har virkning i leserens hverdag. Mangfold og bredde, sammen med blikket for det lokale beskriver også godt bibliotekarenes vurderingspraksis. Å snakke om litteraturens kvaliteter gjennom dens virkning og relevans er tydelige måter å uttrykke litterær kvalitet på hos bibliotekarene.

Kvalitet som gjenkjennelse

Etter å ha analysert det innsamlede materialet kan jeg se at gjenkjennelse er et viktig og synlig perspektiv på kvalitet i bibliotekgruppa. Det er også noe som gjør diskusjonen deres om litterær kvalitet ulik de andre gruppene. I kontrast til disse er originalitet et mindre synlig kvalitetsparameter i biblioteket, og de følgende eksemplene forteller noe om hvordan gjenkjennelse relaterer seg til kvalitet og hva det kan bety. De sier også noe om hvordan jeg har arbeidet med stoffet.

For en av bibliotekarene er det en kvalitet ved en roman at et fremmed stoff med ett fremstår som vanlig.

Deltakeren liker «veldig godt» en bok som handler om «biologi», noe hun aldri har hatt verken «interesse for» eller har «forstå[tt]». I lesningen oppleves biologi som noe «helt vanlig»: «Når jeg leser oppleves det bare helt vanlig. Jeg kunne aldri skrevet eller tenkt de setningene sjøl.» (BD3) Gjennom en annens språk forvandles det ukjente til noe som kan innordnes i noe familiært, og samtidig vekke interesse. Eksemplet sier med klare ord at gjenkjennelse verken er naiv identifikasjon eller ren repetisjon. Når vi gjenkjenner noe ser vi bokstavelig talt noe *nok en gang*, idet litteraturen får oss til å se det vi alt vet, men ikke nødvendigvis har et språk for. Gjenkjennelseserfaringen kan også skape glede. I gjenkjennelsen erkjenner vi noe og utvider kunnskap om noe vi alt vet. Det finnes en glede i «knowing more than is already familiar» (Felski, 2008, s. 25).

Når bibliotekgruppa snakker om gjenkjennelse i diskusjonen av en annen roman, henger det tett sammen med det å *anerkjenne*. En slik forbindelse er interessant fordi anerkjennelse også viser seg å være en viktig verdi i bibliotekarenes arbeidshverdag: både i litteraturen

og kontakten med leserne. I arbeidet som litteraturformidlere er respekt og anerkjennelse av leserne et viktig utgangspunkt for kvalitetsvurderingen: «En ting er hva vi selv leser og hva vi formidler. Vi har alle ulik smak, og det har vi full respekt for på alle nivåer. Det tror jeg lånerne opplever også.» (BD2). Fordi respekt handler om respekt for alle lesere, må en også respektere eller stole på sin «egen smak» og kvalitetsvurdering. I forholdet mellom egen og låners smak vil bibliotekarene ivareta begge.

Når en av deltakerne trekker fram Rune Christiansens roman som en av de beste bøkene fra 2014, er hun opptatt av at litteraturen skal si noe allment.

Det som er stor litterær kvalitet for meg, også når det gjelder det håndverksmessige, er når forfatterne klarer å sette ord på noe som er allmenngyldig, men som likevel er vanskelig å sette ord på [...] Det handler om å kjenne igjen det alminnelige i mennesket, sånn som vi er alle sammen. Å, hvordan skal jeg få sagt det? Du leser et kapittel i *Ensomheten i Lydia Ernemans liv*, så sier du: Ja, akkurat sånn er det, akkurat sånn er det. Det oppstår en viss verdighet i møtet mellom forfatter og leser. Det setter jeg stor pris på. (BD).

Bibliotekaren starter med å slå fast at «stor litterær kvalitet» oppleves «når forfatterne klarer å sette ord på noe som er allmenngyldig», noe som gjør det mulig å kjenne seg igjen i det «alminnelige i mennesket». En viktig kvalitet i Christiansens bok blir på mange måter erfaring av fellesskap. Verdien respekt og verdighet hviler på en forestilling om at vi som mennesker har noe felles, og litteraturens kvalitet ligger da i dens evne til å formidle dette som en erfaring. Å komme til en erkjennelse om noe, betyr ofte at en leter litt etter ordene når en skal uttrykke seg. Når deltakeren utbryter: «Å hvordan skal jeg få sagt det?» er det som om hun vet, men ikke helt hvordan erfaringen skal formuleres. Problemet med å finne ord som er dekkende for erfaringen løses interessant nok med det konstaterende (påpekende ordet) «sånn», eller frasen «sånn er det» (BD). Spørsmålet bibliotekaren stiller besvares ikke direkte, men

ved å peke mot Christiansens bok: «Du leser et kapittel i *Ensomheten i Lydia Ernemans liv*, så sier du: Ja, akkurat sånn er det, akkurat sånn er det» (BD). Gjentakelsen av formuleringen «akkurat sånn er det» understreker en ettertenksomhet hos deltakeren, gir en pause som bekrefter at romanen her og nå utsier noe sant – om at vi alle er mennesker?

Erfaringen av verdighet synes å være festet i den personlige lesningen så vel som i biblioteket som verdikontekst og i romanen. Verdighet dreier seg om anerkjennelse av den enkelte, om å se den andre som likeverdig. At andre (litteraturen) setter ord på den enkeltes erfaringer gir på den ene siden erkjennelse og åpner på den andre siden opp for å inkludere den enkelte i en offentlighet: i et politisk perspektiv handler gjenkjennelse/anerkjennelse om «acceptance, dignity and inclusion in public life.» (Felski, 2008, s. 30). Anerkjennelse av at man ikke er alene om ens erfaringer synes å være kjernen i forestillingen om det allmenne, som jeg har trukket fram over. Gjennom romanen anerkjennes leseren av forfatteren/boken via en verdig erfaring som gjør at leseren kan tenke at dette er kvalitet. At dette setter jeg pris på.

Samtalens betydning for vurderingen

For alle gruppene jeg har studert er selve samtalen om verkene av stor betydning for å kunne vurdere godt. Samtalen og diskusjonens viktighet reflekterer en holdning om at skjønnsutøvelse aldri bør bli mekanisk – hva enten den skjer i en formidlingssituasjon, i Det litterære Råds diskusjoner om litterær kvalitet knyttet medlemskap i foreningen eller i vurderingsutvalgenes overveielser om innkjøp til biblioteket.

Den følgende sekvensen er hentet fra vurderingsutvalget for prosa sin diskusjon. En av deltakerne kaller samtalen billedlig for en motgift mot kynismen (den mekaniske vurderingen):

– Det er viktig at man ikke får så stor tiltro til sin egen dømmekraft at man blir en veldig kynisk leser – her kan jeg fort se om dette er godt eller dårlig. [...] – Ja, man kunne faktisk sett for seg at vi hadde gjort arbeidet vårt enda raskere enn vi gjør. Vi kunne stolt på vår egen profesjonalitet og

sagt at denne boka synes jeg ikke holder. Punktum. Men jeg tror at om vi hadde behandlet bøkene på den måten, veldig mye raskere, mer skjematisk og i stikkordsform, ville vi mistet noe på veien. Jeg tror det er viktig å bevare denne samtalen. (PD2).

Sitatet forteller noe om at *tid* er viktig for å utøve godt skjønn. Interessant nok er også usikkerhet viktig. Det gjelder å ikke bli for sikker på seg selv og sin profesjonalitet: «tiltro til sin egen dømmekraft» bør utfordres, og det skjer når en må formulere sine grunner og foreta overveielser. Sitatet forteller også noe om at diskusjonen og samtalen ikke kan erstattes av kriterier for kvalitet som en kan krysse av for. To korte utdrag fra materialet som sier noe om forholdet mellom kriterier og den faglige samtalen kan være illustrerende for den *praktiske tenkemåten* som finnes i vurderingsutvalgene. I Lyrikkutvalget beskrives kriteriene som en del av deltakernes reaksjon på boka og den refleksjonen de gjør seg om den i etterkant:

Vi tar en runde der alle tre snakker om sine reaksjoner på boka. Det er klart at kriteriene ikke blir uttalt på den måten at de kan si at den boka er god og den er dårlig. De kan si at noe er interessant, eller at noe er nytt, men kriteriene ligger nærmest innebygget i den refleksjonen som den enkelte gjør. (LD3).

På en liknende måte blir kriteriene en del av samtalen. I Prosautvalget beskrives det slik av en deltaker som husker når hun begynte i utvalget:

Ja, jeg tror det er veldig viktig å gjøre det på den måten. Jeg ble veldig glad når jeg skjønnte at samtalen var praksis. At det ikke var bare dommen som felles med en gang. For det er når vi snakker om bøkene på denne måten, gjennom presentasjoner og samtaler rundt dem, at de såkalte kriteriene eller kvalitetstegnene kan komme i spill. (PD4)

Disse utdragene fra materialet mitt viser ►

tydelig en praktisk tenkemåte. Kriterier er ikke regler for vurdering – de er redskaper. Hvilke redskaper en skal anvende, blir i samtalen prøvd ut på det materialet de skal anvendes på.

Håndverkskvalitet – vurderingens konsekvenser

Om samtalene overordnet er viktige og har et praktisk utgangspunkt i alle gruppene, er de også ulike. En forskjell er hvordan de snakker om kvalitet. Det er selvsagt variasjoner i dette, men diskusjonene i Det litterære Råd og Kulturrådets to utvalg er mer preget av et objektivt, håndverksorientert og argumenterende språk enn det som er tilfellet i bibliotekgruppa. En deltaker i Prosautvalgets diskusjon som er vant til å jobbe mer alene og leser mer ut fra «interesse, nysgjerrighet og lyst» i en annen jobbsammenheng, sier: «Her [i utvalget] har jeg følelsen av at jeg bør være mer objektiv når jeg leser, at jeg mobiliserer en mer nøytral side av meg selv.» (PD4). En annen deltaker knytter denne mer objektive tilnærmingen til vurderingens konsekvenser og at de må begrunnes. Når mandatet er innkjøp av det som er godt ut fra en diskusjon der en skal bli enige, blir en ekstra oppmerksom når en diskuterer det som befinner seg på grensen for godt nok.

Når jeg leser i utvalgssammenheng er jeg allerede fra starten av på jakt etter knagger jeg kan henge en vurdering på. [...] Leser man en bok som er svak, blir man kanskje enda mer oppmerksom på svakhetene, fordi man vet at man må argumentere for om boka skal kjøpes inn eller ikke. I vår sammenheng er dette selvfølgelig fordi det er i behandlingen av de svake bøkene – de som ligger ned mot «grensen» for innkjøp – de alvorlige avgjørelsene fattes. Det er det vi kommer fram til i disse sakene som får konsekvenser. (PD2)

Begrunnelse og argumentasjon er forbundet med en forventning om å være mer «objektiv», som at en «mobiliserer en mer nøytral side» av seg selv når en vurderer (PD4). Det synes å være enklere å begrunne et verks kvalitet, for eksempel ved å fokusere på hånd-

verkskriterier, enn om en tar utgangspunkt i opplevelseskvalitet eller kunst-kvalitet.

Kvalitetsdiskusjonen i Det litterære Råd er vanskelig å forstå om en ikke relaterer den til forholdet mellom kunst og håndverk. Et kort utdrag fra denne gruppas materiale bygger opp under det som er tatt opp over, og utdypet distinksjonen mellom kunst og håndverk.

Jeg tenker at den litterære, den kunstneriske kvaliteten ved noe, kan være flyktig eller vanskelig å ta tak i og sette fingeren på. Noe kan handle om smak. Det finnes likevel helt basale ting som det er viktig å ta tak i med en gang. De håndverksmessige sider ved skriften og teksten som forfattere jobber og strever med til daglig. Vi vil ganske raskt kunne gjenkjenne når noe er gjort bra. (FD9).

Håndverkskvalitet blir på bakgrunn av erfaring mer allmenn, og i den forstand mer objektiv. Håndverket forbindes med det «basale», med problemer man står overfor som kan løses – det en kan «ta tak i med en gang» (FD9). Ikke minst er det gjenkjennelig. Som håndverker er forfatteren en praktiker som løser problemer han kjenner igjen fra sitt daglige arbeid. Mens den kunstneriske kvaliteten, delvis farget av smak og preget av noe flyktig, danner en motpol til de «håndverksmessige sidene ved skriften» (FD9).

Det personlige som et faglig utgangspunkt

Det at vurderingen av kvalitet har ulike konsekvenser i ulike sammenhenger gjør også samtaler om kvalitet ulike. Med et mandat om å formidle litteratur bruker bibliotekarene en mindre teknisk og mer personlig måte å snakke om litterær kvalitet på. Dette er et språk som best mulig kan ivareta formidlingen til leserne. Ett av mine funn er at bibliotekarenes fagspråk er mer personlig og subjektivt enn i de andre gruppene, men ikke desto mindre nettopp et faglig og profesjonelt språk tilpasset den vurderingssammenheng de opererer i.

Om den faglige forankringen for det å vurdere kvalitet i biblioteket ligger i formidlingen, er det likevel ikke all

litteratur som enkelt lar seg formidle. Heller ikke det som vurderes som det beste. Men en må forsøke: «Jeg tenker at skal folk først lese noe, så får de jammen ta det beste jeg har lest.» (BD). De dilemmaer en møter når en skal formulere den sterke litteraturerfaringen for andre, blir et viktig spørsmål for den profesjonelle leseren i biblioteket. Den personlig relaterte fortellingen er en måte å språkliggjøre litterær kvalitet på når formidlingen av erfaringen oppleves som vanskelig, men nødvendig.

Den følgende kvalitetsvurderingen av den sørafrikanske forfatteren Marlene van Niekerks roman *Agaat*, er en personlig, performativ formidling og samtidig en refleksjon over egen praksis:

Jeg er sikkert den største fan av denne fantastiske Niekerk-boka, *Agaat*. Utgangspunktet er at jeg ikke sa et eneste ord til familien min i jula, fordi jeg ble sittende i en syv hundre siders lang bok. Jeg gråt nesten hele tiden. Familien min var redd for at jeg hadde fått sammenbrudd. Men boka er så ekstrem, den har så mye i seg at det nesten er umulig å vite hvor man skal begynne. Det kjennes som om man skulle kunne miste lesere underveis når en snakker om den. Man kan fortelle seg ihjel når man begynner å snakke om den boka, på en sånn måte at man ødelegger den. Det å formidle de 700 sidene er fryktelig vanskelig. Hvordan skulle jeg fortelle, klare å friste noen til å lese om en gammel dame som har ALS og som kun kan gjøre seg forstått gjennom øyebevegelser? Det er utgangspunktet. Det er utrolig skrint altså. (BD).

Bibliotekaren beskriver en av lesningens ursituasjoner: den altoppslukende fortryllende lesningen som utfordrer fornuften. Deltakerens personlige opplevelse vil trolig være gjenkjennelig for flere lesere. Samtidig som sekvensen er en gjenfortelling av en intens lesererfaring, er den også en refleksjon over verkets kvalitet og det å formidle kvalitet. Hvordan møter en for eksempel forventningene om at handlingen i en roman kan gjenfortelles? Dilemmaet her er at romanen først og fremst ikke er

plottdrevet. Mer eksistensielt illustrerer det dilemmaet med å ivareta det enestående ved enkeltverket og samtidig dele det med andre lesere. For bibliotekaren som profesjonell leser skal boka bevares som fantastisk, personlig erfaring, mens den rike, emosjonelle opplevelsen i neste instans skal gi mening og språk til andre.

Det mer enn antydes at det å begynne å fortelle om boka er vanskelig: «det er nesten umulig å vite hvor man skal begynne.» Det umulige i å begynne å fortelle blir et indirekte uttrykk for tekstens kvalitet idet at det som fortelles kan «ødelegge boka». Og som om dette ikke var nok: Den som forteller vil også kunne miste leseren. For en som arbeider profesjonelt med vurdering, som er forpliktet til å både formidle kvalitet og gi andre gode leseropplevelser, blir dette kritisk:

«Man kan fortelle seg i hjel.» Denne redselen er knyttet til den faglige og personlige forpliktelsen ved å skulle formidle kvalitet. Å ta ordet, å begynne, for å si noe om det som er viktig, innebærer en risiko. Gjennom formidling av verket står en i fare for å redusere både verk og erfaring. Dermed blir en måte å håndtere situasjonen på å benytte seg av egen leseopplevelse. Mot slutten av den gitte observasjonen beskriver deltakeren også andre kvaliteter ved boka, romanen beskrives da som «rystende», «spennende» og «krevende», og ikke minst fremhever hun bokas evne til å skildre et komplekst, post-apartheid Sør-Afrika.

Forpliktelse – skjønnsutøvelse som håndverk

I innledningen nevnte jeg med Sennett at en av dimensjonene ved håndverket er forpliktelsen. Håndverket som utgjør skjønnsutøvelsen henger sammen med at samtlige av leserne i materialet mitt føler forpliktelse overfor arbeidet de utfører og sammenhengen de leser

Ett av mine funn er at bibliotekarenes fagspråk er mer personlig og subjektivt enn i de andre gruppene.

innenfor. Forståelse og erfaring av så vel verket, konteksten og egen lesererfaring må til for å utøve godt skjønn. Et funn i mitt materiale er som nevnt at ulike leseprosesser har behov for ulike typer språk. De ulike gruppene utvikler et eget fagspråk når de diskuterer litteraturens kvaliteter, slik at det å skulle formidle en bok til dels gir en *annen måte* å snakke om kvalitet på enn å skulle vurdere noe som godt nok for innkjøp til biblioteket. Jeg har vektlagt at hensikten (konsekvensene som følger av vurderingen) gjør håndverkskvalitet viktigere i de andre gruppene. Men det er selvsagt flere måter å snakke om kvalitet på i alle gruppene.

Håndverkerens praksis handler med Sennett om å «establish a rhythm between problem solving and problem finding» (2008, s. 9). Når leseren på samme måte som håndverkeren er avhengig av følsomhet i en vurderingssituasjon, kan forpliktelse handle om det samfunnsoppdraget en er satt til å forvalte. I en kollektiv vurdering er en

som leser forpliktet til, i den påfølgende diskusjonen med andre, å kunne artikulere det en har lagt merke til i forberedelsene. Forpliktelse rettet mot materialet (verket) er å behandle det ut fra dets iboende muligheter og begrensninger, slik det foreligger. Om bibliotekarenes foretrukne måte å snakke om kvalitet på er den moderat personlige fortellingen som tilrettelegger for mulige innganger til litteraturen, kan Kulturrådets vurderingsutvalg og Det litterære Råds i sterkere grad knyttes til begrunnelse og argumentasjon. Begge måtene å snakke om kvalitet på kan tenkes ut fra forpliktelse – og som ferdigheter en må lære seg. Dette betyr selvsagt ikke at all praksis er god praksis, den må hele tiden vedlikeholdes og utvikles.

Oppsummerende vil jeg si at praktisk kvalitetsvurdering blant profesjonelle lesere framstår som pragmatisk da den er

relativ til situasjon og hensikt. Kvalitetsvurderingen (skjønnsutøvelse) har alltid et personlig utgangspunkt. Det betyr ikke at kvalitet og vurdering er subjektiv eller privat i betydningen tilfeldig. Tvert imot, den er forankret i så vel leser som i verk, og den reguleres av erfaringsbaserte, faglige diskusjoner. ■

Referanser

Booth, Wayne C. (1988). *The company we keep: An ethics of fiction*. Berkeley, Calif:

University of California Press.

Dewey, John. (2008). *The later works, 1925-1953. Volume 10:1934*. Carbondale: Southern

Illinois University Press.

Felski, Rita. (2008). *Uses of literature*. Malden, Ma: Blackwell.

NOU 2013: 4. (2013). *Kulturutredningen 2014*. Oslo: Kulturdepartementet.

Sennett, Richard. (2008). *The Craftsman*. New Haven, Conn: Yale University Press.

Vil robotene bli glade i menneskene?

– Om 20-30 år har vi roboter som er mer intelligente enn mennesker. De vil raskt oppdage at menneskene ødelegger kloden, og at alle andre arter har det bedre uten oss – så det er rasjonalt å eliminere homo sapiens, mener Tor Åge Bringsværd. Bok og Bibliotek snakket med ham et par dager etter at han holdt et foredrag på Nasjonalbiblioteket i slutten av mars.

AV NINA KRAFT
FRILANSJOURNALIST

– Vi de utrydde oss, eller få sympati med oss og spare oss? Vil de se på oss på samme arrogante måte som vi ser på dyrene, spør Tor Åge Bringsværd.

– *Men kan roboter, eller kunstig intelligens, ha sympati, da? Eller andre emosjoner?*

– Det må vi programmere inn i dem.

– *Er det mulig?*

– Aner ikke. De som produserer dem, må prøve. Ellers er løpet kjørt for oss mennesker. Intelligente roboter kan formere seg, de kan lage nye eksemplarer av seg selv. Og siden de er mer intelligente enn oss, vil de jo med en gang finne ut at menneskene er i ferd med å ødelegge miljøet, som alt annet er avhengig av. De trenger oss ikke.

Det eneste som kan redde oss, er om de ser på oss som sine «foreldre». At de får gode følelser for oss, selv om de ikke synes vi er så kloke, mener Bringsværd.

Perfekt barndom

Den koselige opphavsmannen til den idylliske billedbokserien om barnehagebarna Karsten og Petra har ikke glemt sin fortid som Norges sci fi-bestefar sammen med avdøde Jon Bing, og kan ikke la være å spekulere.

Forøvrig mener han at Karsten og Petra-bøkene er science fiction, de også.

– Det er i hvert fall ikke realisme. Ingen barn har det så trygt og godt som

Karsten og Petra. De har det slik som vi ønsker at barn skulle ha hatt det, men som de ikke har det, konstaterer Bringsværd.

– Noen mener filmene om Karsten og Petra burde vært mørkere og mer dagligdags-realistiske. Men de har ikke skjønt poenget! Karsten og Petra-verden handler om hvor godt barn kunne ha hatt det. Jeg ser barna på deres egne premisser. De voksne er bare i bakgrunnen. Det er et bevisst valg.

Science fiction kan som eventyr være skummel eller idyllisk, mener forfatteren. Det er ikke noe kriterium, men kan være mer effektivt, å legge handlingen til en annen tid.

– Avstand er viktig. Hvis du betrakter et maleri for tett på, ser du bare små prikker og streker. Går du lenger unna, oppdager du motivet. Vi må tenke mer enn fem år frem i tiden. Hvis ikke, innhenter fremtiden oss. Science fiction er vår tids samfunnskritiske litteratur.

Gode og dårlige bøker

– *Hvilke spørsmål ser du som finnes som små frø i vår tid, som kan bli monstre hvis de vokser seg store? Klimakrisen? At demokratiet forsvinner? At vi får en religiøs fundamentalisme som i «The Handmaid's Tale»?*

– Alt det du foreslår og mere til. Klima og overbefolkning står kanskje øverst på lista for meg. Men også fred og kybernetik – og intelligente roboter kanskje aller øverst. Vi bekymrer oss for

at robotene skal ta arbeidsplassene fra oss, men det er bare begynnelsen. Vi tror vi har skapt noen små slaver som vil arbeide for oss, og innser ikke hvor mektige de vil bli.

– *Er all ikke-helt-realistisk litteratur science fiction?*

– Ja. Eller man kan velge andre ord, for eksempel fabelprosa. Det er vår tids eventyr. Og vi trenger eventyret. Ikke bare som en underholdende lek, men som en måte å formidle idealer og livsvisdom på. En snarvei til hjerte og forstand.

– *Er for eksempel Kafka science fiction? Hans novelle om mannen som over natten bli forvandlet til et kjempestort insekt for eksempel?*

– Selvfølgelig! Hvis en bok har fantastiske elementer og er veldig god, tror man at den er for god for å være science fiction. Huxleys «1984», Boyes «Kallocain», Orwells «Vidunderlige nye verden». De er liksom ikke science fiction, men noe annet og bedre. Det er på samme måte som med krim. Er boken for god, er den ikke krim lenger.

– *Dostojevskijs «Forbrytelse og straff» kunne ha vært regnet som krim?*

– Eller Hamlet. Men nitti prosent av det som kalles krim er selvsagt noe møkk. Nitti prosent av vanlige romaner

Kvalitet. Sjangeren er aldri blitt vurdert. De som sier at «science fiction er ikke noe for meg» har aldri lest eller sett god science fiction, mener Tor Åge Bringsværd.

er møkk, og nitti prosent av all science fiction er møkk.

– *Hva er den største misforståelsen?*

– At folk tror science fiction mest har med teknikk og fremtid å gjøre. Gale vitenskapsmenn og invasjon fra verdensrommet. Teknologiske fremtids-dippedutter. Dette er bare delvis sant. De kan godt være en del av plotet, men god science fiction handler da primært om hva disse duppedittene gjør med oss som mennesker. Hva slags samfunn får vi? Hva slags mennesker blir vi? Ofte tar forfatteren fatt i noe som allerede finnes, forstørrer det og spør: «Hva om...? Hva vil skje dersom...?»

Bringsværd forteller at den første fortellingen han skrev som ungdom, som han virkelig mente noe med – *Matt. 18.20* – handlet om hvordan

Jesus kommer tilbake som svart mann til en kirke i de amerikanske sørstatene under raseskillet.

– Min Jesus blir kjeppjaget og henrettet. Jeg var vant til at ukebladene kjøpte alt jeg skrev. Men denne lille novellen var det ingen som ville ha. Jo, langt om lenge. Ukebladet *Nå* trykket nitti prosent av den, men kuttet ut slutten – de ti siste linjene og hele poenget – fordi de syntes det ble for «usannsynlig».

– *De beste forfatterne innen sjangeren?*

– Jeg følger ikke så godt med lenger, for jeg leser mest bøker som jeg bruker til egen skriving, så det går mye i myter og religioner akkurat nå. Men vi kommer ikke utenom klassikerne Ray Bradbury, Kurt Vonnegut, Isaac Asimov, Arthur C. Clarke og Ursula LeGuin.

– *Er den populære fantasy-genren også science fiction?*

– Selvsagt. Skjønt med sverd og tryllestav og ikke laserpistol og raketter. Denne sjangeren foregår jo ofte i en slags fortid, helst middelalderen. Jeg tror den appellerer mer til kvinner enn menn fordi uttrykket science fiction kan høres kaldt ut, som om alt dreier seg om maskiner. Fantasy lyder mykt og vennlig som små ponnier i solnedgangen. Men jeg synes nok at fantasy-sjangeren har stivnet litt.

Inn i Hundremeterskogen

Bringsværd oppdaget ikke science fiction på ett bestemt tidspunkt, slik han selv husker det. Han begynte som liten gutt å lytte til folkeeventyr og brødrene Grimm og andre fortellinger som de voksne leste for ham, og science fiction føltes bare som en naturlig fortsettelse.

Han beskriver en relativt idyllisk barndom i et stort knirkete gammelt trehus uten bad og kjøleskap, men med toseters bøttedo og hyggelige besteforeldre i første etasje og morens søster og mormorens søster i samme hus.

– Og huset var ganske lite, så det var forunderlig at vi fikk plass alle sammen. «Har du spist frokost?» sa min mormor som regel, når jeg som ganske liten kom rutsjende ned den bratte trappen. Og hvis jeg nikket, satte vi oss straks tett inntil den store, runde koksovn – for i min barndom var det som regel vinter og mye kaldere enn nå – og så gikk vi rett inn i Hundremeter-skogen, forteller han.

Det er mormors stemme og ikke Torbjørn Egners han hører når han tenker tilbake. Han innser at mormor ikke var noen stor forteller, men hun hadde en veldig nyttig egenskap for en fremtidig forfatter: Hun var ikke så nøye med om hun tok noen snarveier eller omveier. Hun la til og trakk fra etter behag.

– Som voksen har jeg av og til tenkt på at denne måten å «leve» en bok på, dvs. liksom være med i handlingen, kanskje har bidratt mer enn noe annet til at jeg ble forfatter. Jeg vennet meg til at ingenting egentlig slutter, men at alt kan fortelles videre eller på en annen måte, sier han.

Ingen iPhone

Jeg møter Bringsværd i Litteraturhuset, og både han og samtalen er fri for teknologiske duppeditter. Bringsværd undersøker mitt kamera og min høyst ordinære iPhone velvillig, men litt overbærende. Selv har han ingen telefon med email i, men en gammeldags type med klaffer som han lader hver åttende dag. Og sant å si sjekker han bare mailen en gang om dagen, noe annet ser han ingen grunn til.

Heller ikke har han et sånt hus hvor lyset og kaffemaskinen slår seg på av seg selv, eller hvor støvsugere fyker automatisk rundt på gulvet. Han bor dels i Hølen, der kona hans også bor, og dels på Lanzarote, der han har en leilighet. Glatte norske vinterfortau er han ikke så glad i.

Vi snakker litt om samarbeidet med Jon Bing, og han husker nære samtaler hvor det ene ordet tok det andre, der de hver onsdag i 48 år satt side ved side i sofaen, med kaffekopp, blanke ark og hver sin penn.

– Trygghet er viktig når man skriver sammen. Du må ikke være redd for å dumme deg ut. Det er ikke du som er dum, men kanskje er noe av det du sier dumt, sier han.

– *Du og Jon Bing skrev bare en science fiction-roman sammen. Resten var for radio, TV og teater, hvorfor det? Passer det sjangeren bedre?*

– Vi skrev en novellesamling sammen også, og redigerte mange novelleantologier, påpeker han. – Men vi valgte å skrive slik som var mer praktisk når man er to. Da passer det med replikker. Vi kunne si replikkene tvers over bordet til hverandre. Hvis ikke Jon hadde dødd, hadde det nok allikevel blitt flere romaner, vi hadde noen planer om det.

– *Hvilken av dine egne bøker er du mest fornøyd med?*

– Det er jeg for ung til å tenke på! Jeg ser fremover og er opptatt av det jeg holder på med nå. Før eller siden kommer jeg nok til å klappe litt på bokhyller hvor bøkene mine står, slik som man klapper myke små kattunger. Men ikke ennå, sier 79-åringen.

Heller dyr enn duppeditter

Katter opptar ham sterkt, viser det seg. De senere årene har han skrevet en rekke bøker om katter – og andre dyr også. Dyrene til Bringsværd både snakker og oppfører seg på uventet vis. Han har lange fortellinger om egyptiske katterguder, om hvorfor det ikke finnes katter i Bibelen, og palestinske kattemyter og om elefanter som vandrer langt Nord-Afrikas kyst, over Middelhavet og over Alpene. Jeg spør ikke om disse inngår i den utvidede eventyr-science fiction-fabellitteratur-myte-fantasy-sjangeren, for det er jo åpenlyst. Han snakker om hunden sin, en flatcoated retriever, som dessverre «nå er i himmelen».

– En god bok bør alltid ha et dyr i seg. Dyrene husker tilbake til den tiden mennesker og dyr kunne snakke sammen – og slik er de i mine bøker. Leser jeg en bok uten en hund eller katt eller annet dyr, legger jeg den vekk, påstår Bringsværd.

– I mine egne bøker har jeg alltid med dyr. I den siste var det en gate-

hund. Året før skrev jeg om en elefant. Det bør nesten være en advarsel på bøker uten dyr! Noen steder er de forresten like redd fabellitteratur som politiske dissidenter, tilføyer han og opplyser at kinesiske myndigheter i 1931 forbød «Alice in Wonderland» av Lewis Carroll.

– Rett og slett fordi man anså det som galt, forkjært og skadelig for den åndelige folkehelse at dyr og mennesker ble fremstilt som likeverdige og at skapninger med horn og hale talte menneskespråk. Så forbasket voksen er det altså mulig å bli her i verden. Eller som Ole Brumm ville sagt:

«Sprett er lur,» sa Brumm tankefullt.

«Ja», sa Nøff. «Sprett er lur.»

«Og han har et godt hode,» sa Brumm.

«Ja», sa Nøff. «Sprett har et godt hode.»

Så var det stille en lang stund.

«Det er kanskje derfor,» sa Brumm, «at han aldri forstår noe som helst.»

– *Hva synes du om Harry Potter-bøkene med de kloke uglene, og om disse varulv- og vampyrfortellingene som er så populære?*

– Morsom underholdning for barn og ungdom. Men å mene at all science fiction er underholdningslitteratur, det er som å si at all amerikansk litteratur er om cowboyer. Og glemme for eksempel Hemingway.

Men jeg liker også godt å bli underholdt! Jeg liker Star Trek, jeg, legger han til.

– Som voksen har jeg forresten funnet ut at den serien egentlig dreier seg om mer enn voksne som løper rundt i verdensrommet i pysjamas. De gamle filmene handlet egentlig om å løse problemer uten vold. Jeg håper de skjønner det, de som lager nye Star Trek-filmer.

– *Er sjangeren mer nedvurdert nå enn før?*

– Ikke nedvurdert, for den er aldri blitt vurdert! De som sier at «science fiction er ikke noe for meg» har aldri lest eller sett god science fiction. ■

Wikipedia: Underprosjekter/Kvinner i rødt

Fra Wikipedia, den frie encyklopedi
< Wikipedia: Underprosjekter

Kvinner i rødt / Rødlenke-prosjektet

Velkommen til den norske fløyen av **Kvinner i rødt / Rødlenke-prosjektet**.

Kvinner i rødt er et wikiprojekt med mål om å opprette flere biografier om kvinner på Wikipedia. Tittelen spiller på de røde lenkene på Wikipedia, der lenker til artikler som mangler vises i rødt, mens lenker til artikler som eksisterer vises i blått. De røde lenkene til kvinnebiografier vil vi skrive blå med Kvinner i rødt! Prosjektet sparkes igang i Norge i samarbeid mellom

OsloMet, Nasjonalbiblioteket og Wikimedia Norge.

Fram med glemte kvinnelige forfattere

Nasjonalbiblioteket har i de siste årene digitalisert i storstilt skala. Flere bøker og forfattere som har forsvunnet fra vår felles hukommelse, er klare for å gjenoppdages. Dette er det perfekte utgangspunktet for å løfte glemte, kvinnelige forfattere fram i lyset. For å teste ut hvordan, har Nasjonalbiblioteket vinteren 2018-2019 jobbet sammen med Wikimedia Norge.

AV JORID MARTINSEN
WIKIMEDIA NORGE

Nasjonalbiblioteket har digitalisert over en halv million bøker. Mange av disse bøkene er av forfattere som er lite lest i dag, men som fortjener fornyet oppmerksomhet eller er interessante som en del av norsk kulturhistorie. En allmenn tilgang til store mengder informasjon og verk gir oss også mulighet til å gjøre nye vurderinger på hvilke historier om fortiden som skal fortelles for framtiden.

Wikipedia på bokmål alene har rundt 1 million besøk hver eneste dag, og er et av de første stedene folk går for å finne informasjon på nett. Wikimedia Norge er en organisasjon som jobber for å få mer og bedre innhold på Wikipedia på nynorsk, bokmål og nordsamisk, men også for å få flere bilder, bøker, brevsamlinger og annet materiale fra norske opphavere tilgjengelig på nett. Et mål for Nasjonalbiblioteket er å nå ut til et bredt publikum, få nye brukere og være tilstede på de digitale plattformene folk bruker.

Wikimedia-prosjektene er langt mer enn Wikipedia, selv om Wikipedia er det mest kjente og mest brukte av prosjektene. I arbeidet med «Kvinner i rødt» har mesteparten av arbeidet foregått på andre plattformer enn Wikipedia; Wikimedia Commons er en database for bilder, bøker og andre typer mediefiler, Wikidata er en sammenkobling av info fra autoritetsdatabaser, og Wikikilden er et digitalt bibliotek med verk i fulltekst. Alle disse sidene kan kobles opp mot Wikipedia-artikler, men er også nettsteder med innhold som kan gjenbrukes fritt av andre.

Kvinnelige forfattere fra første halvdel av 1900-tallet

Mange av bøkene NB har digitalisert og gjort tilgjengelig på bokhylla.no er verk som har falt i det fri, og som dermed kan deles på Wikimedia-prosjektene.

Nasjonalbiblioteket og Wikimedia Norge har en felles interesse i at kvin-

ners bidrag i kunst og kultur skal få en større oppmerksomhet, og sitter til sammen på kildene og infrastrukturen for å få det til. Prosjektet «Kvinner i rødt» som har blitt gjennomført vinteren 2018-2019 er et resultat av dette. En viktig del av arbeidet har vært å dele bøker som har falt i det fri på Wikimedia Commons og Wikikilden, og samtidig sørge for at det er lett å finne Nasjonalbibliotekets kilder på disse forfatterne på Wikidata og Wikipedia.

Nasjonalbibliotekets samling består av pliktavlevert materiale i alle medietyper, og samlingene speiler det som er utgitt for allmennheten. Biblioteket sitter også på en av Norges største samlinger av privatarkivmateriale.

I hele samlingen er det mye mindre materiale skrevet av eller om kvinner. Kvinneandelen i samlingen fordelt på år spenner fra null for de tidligste periode- ne til maksimalt tretti prosent i våre

dager. Nasjonens hukommelse er utpreget mannlig, det er det ingen tvil om. For den delen av samlingen som kalles privatarkiv har selve samlingsprofilen – arkiver etter opphavspersoner av vesentlig kulturhistorisk betydning – historisk sett favorisert arkiver etter menn; mannlige forfattere, professorer og polfarere.

Nasjonalbiblioteket har jobbet bevisst og strategisk med å skrive om historien de siste årene. De har aktivt oppsøkt arkiver etter kvinnelige opphavspersoner, jobbet med katalogiseringspraksiser, ordnings- og digitaliseringsprioriteringer, og har forsøkt å prioritere kvinner til jubileumsfeiringer og formidling generelt.

Wikimedia-prosjektene har den fordel at hvem som helst kan bidra, men dette betyr ikke at bredden av befolkninga likevel gjør det. Flesteparten av de som skriver Wikipedia-artikler eller på andre måter er med på den frie delinga av kunnskap på Wikimedia-prosjektene, er menn. Kun 10-15 prosent av bidragsyterne er kvinner. For Wikimedia Norge har det å ta tak i kjønnsbalansen vært viktig, både i form av å skaffe flere kvinnelige skribenter og sørge for at det finnes mer innhold om og av kvinner på nett.

Hvilke damer finner vi samlingen?

For å avgrense prosjektet falt valget på norske, kvinnelige forfattere hvis verk har falt i det fri de siste ti årene. Dette vil si forfattere som døde på 1940-tallet, noe som gjør at vi ender opp med et spennende utvalg som forteller mye om norsk kulturhistorie i første halvdel av 1900-tallet.

Blant disse forfatterne finner vi pionerer innen naturvitenskapelige forskning og dokumentasjon som Kristine Bonnevie, Thekla Resvoll og Hanna Resvoll-Holmsen, forfattere fra den norske gullalderen i barne- og ungdomslitteratur som Julli Wiborg, Nora Thorstensen, Hjørdis Welle og Kathrine Lie, samt en rekke forfattere med politikk, filosofi og historie som interesseområde. Valborg Sønstevald oversatte og kommenterte Marx og Engels, Anna Caspari Agerholt dokumenterte norsk kvinnesakshistorie, og Signe Greve Dal skrev historiske bøker om livene til europeiske intellektuelle.

Nini Roll Anker døde i 1942, og er kanskje den av de forfatterne i denne gruppen som er mest kjent i dag. Kristine Bonnevie huskes også godt, da hun var Norges første kvinnelige professor. Men flere andre har fullstendig blitt glemt etter sin død.

Ikke alle hadde stor litterær produksjon, fordi skrivingen var noe de gjorde ved siden av å være lærer, som blant annet Marthine Emilie

Strømme og Signe Greve

Dal var, eller fordi de også tok ansvar for hus og hjem, så deres ektemenn kunne ha sin karriere.

Hele bildet er derimot ikke sånn – mange kom fra en øvre middelklasse og hadde både frihet og økonomi til å bruke tid på å skrive. Flere var også aktive skribenter i magasiner og aviser.

Forfatterne av barne- og ungdomsbøker som Julli Wiborg, Hjørdis Welle og Nora Thorstensen hadde en enorm litterær produksjon, men «ungpikebøker» eller rim og regler for barn, har nok også blitt glemt fordi sjangeren de skrev i ikke anses som viktig nok.

Ikke bare er det interessant å se på hva disse kvinnene skrev, men Nasjonalbibliotekets samlinger gir i tillegg muligheten til å se hva som ble skrevet OM dem i deres samtid. Få av disse forfatterne har biografier om seg eller omfattende tekster, men i avisene finner vi bokanmeldelser, jubileumshilsener og nekrologer som til sammen gir mulighet til å snekre sammen et bilde av deres liv.

Hvorfor Wikimedia og Nasjonalbiblioteket?

Begge parter er naturlig samarbeidspartnere for hverandre – Nasjonalbiblioteket sitter på nasjonens hukommelse og enorme mengder innhold, mens Wikipedia og de andre Wikimedia-

prosjektene er blant de første stedene folk går for å lete etter informasjon.

Hege Stensrud Høsøien er avdelingsdirektør for fag og forskning i Nasjonalbiblioteket. Hun forteller at Nasjonalbibliotekets samarbeid med Wikimedia strekker seg mange år tilbake. I 2014 ansatte Nasjonalbiblioteket en egen huswikipedianer, og i den samme perioden ble alle ansatte i avdelingen kurset i å skrive på Wikipedia og lenke til samlingen. Nasjonalbiblioteket har også hatt mange kurs for frivillige på Wikipedia, såkalte wiki-verksteder.

Ut av dette samarbeidet har det sprunget flere prosjekter. For eksempel har det blitt utviklet automatiserte metoder for å publisere store mengder dokumenter som har falt i det fri på Wikimedia Commons, og det har vært et prosjekt for å lage minibibliografier under biografiske eller tematiske Wikipedia-oppslag. Disse søkte inn mot Nasjonalbibliotekets digitale samlinger slik at man fikk treff på relevant litteratur etter hvert som den digitale samlingen vokste.

Veien videre

Målet med akkurat dette samarbeidet mellom Nasjonalbiblioteket og Wikimedia Norge har vært å teste ut metoder for å skrive om historien, med bruk av bibliotekets samlinger og Wikimedia-prosjektene rekkevidde. Tilgang på kilder er en forutsetning for å kunne lære om og formidle innhold om et tema, og de kildene biblioteket har på et knippe forfatterskap er nå enda enklere å finne. Digitalisering og tilgjengeliggjøring av bøker, aviser og arkiv, gjør det lettere å gi disse kvinnene sin fortjente plass i historien. Et mål for framtida er å finne en metode for å gjøre dette arbeidet enda mer systematisk, og få flere med på dugnadsarbeidet med å skrive kvinner inn i historien. ■

Gjenåpning på Grünerløkka

I mars gjenåpnet biblioteket på Grünerløkka sine dører etter et halvt års oppussing. Biblioteket var Norges første folkebibliotekbygning da det åpnet i 1914, og står i dag på Byantikvarens gule liste over bevaringsverdige kulturminner. Nå har det ærverdige biblioteket fått et mer moderne preg med sofaer, sittegrupper og en leken barneavdeling. «Bare dette biblioteket på Grünerløkka har flere besøkende i løpet av et år enn Oslos største museum. I løpet av en normaldag kommer 1000-1200 mennesker hit», sier Knut Skansen, biblioteksjef for Deichman, til ByplanOslo. ■

				FLOTT BYGG- VERK	FJELL- KJEDE		ALTSÅ	PRO- NOMEN	LAND	MOD- ELL	
					BIBLIO- TEK- ROM						
					SÆR- DRAG				BRYST		
		JAPANSK SKUE- SPILL			SKOG- GUD						
		KORT- ORD FOR BIBLIO- TEK		FISKE RUSS. ELV							
EN SIRÅ MYHRE		MASK- ERING SKRATTE		FUGE I BÅT SKJÆR NED		ER SOM REGLER BØKER		SNOR	ROMER- TALL 1000		
				FAG- TITTEL BILKJ.T. LIBANON					MÅNE- FASE		
HALV- APE LEVE					ELV (DANSK)		SKOTSK ØY STRED- ET				
		BIBLIO- TEK									
LESKE- DRIKK				PLATE- PRATER	FLY, TURE				EN RASE		
KLES- PLAGG		ROMER- TALL 50	PÅ SKRÅ		TREKK- DYR		HAVN VESEN				
		REKKE			KJÆR (ENG- ELSK)						
TRE- SORT FUGL- ENE			SYMBOL PUND		STREVE OBS			ENGST- ELSE SKUE			
					PREPO- SISJON	BELGISK KOM- MUNE					

Kryssordforfatter: Rolf Bangseid

Send løsningen (den markerte setningen) til kryssord@bokogbibliotek.no
Bli med i trekningen av et gratis årsabonnement på Bok og Bibliotek.

Lykke til!

BOK OG BIBLIOTEK

Nr. 3-2019 – Årgang 86

Bok og Bibliotek er et redaksjonelt uavhengig tidsskrift og redigeres i samsvar med Redaktørplakaten og Vær Varsom-plakaten. Debattinnlegg og innkjøpte artikler uttrykker ikke nødvendigvis Bok og Biblioteks mening. Antall utgivelser: 5 per år.

I REDAKSJONEN

Odd Letnes, ansvarlig redaktør
odd.letnes@bokogbibliotek.no

POSTADRESSE

Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 41 33 77 86
www.bokogbibliotek.no

UTGIVER

ABM-Media AS
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

Frist for red. stoff: Ferdigtrykt

Nr. 1 11.01. 07.02.

Nr. 2 15.02. 14.03.

Nr. 3 09.05. 06.06.

Nr. 4 09.08. 05.09.

Nr. 5 25.10. 21.11.

ABONNEMENT

DB Partner as, Postboks 163,
1319 Bekkestua
bob@dbpartner.no – Tlf 67 11 38 08

Forsidefoto: Mari Hult/UiS

Grafisk produksjon: Arena Media AS

ISSN 0006-5811

ANNONSER

LK Media as
Salgssjef Anne-Lise Fængsruud
Telefon 996 48 546
anne-lise@lkmedia.no

ANNONSEPRISER

Innside av omslag kr. 12 200,-
Baksiden kr. 13 900,-
Dobbelside kr. 16 900,-
Helside kr. 11 400,-
1/2 side kr. 7 200,-
1/4 side kr. 5 500,-

BOK OG BIBLIOTEK

– med medlemsider fra Norsk Bibliotekforening

Nr. 1-2019

BOK OG BIBLIOTEK

– med medlemsider fra Norsk Bibliotekforening

Nr. 5/6-2018

BOK OG BIBLIOTEK

– med medlemsider fra Norsk Bibliotekforening

Nr. 4/2018

BOK OG BIBLIOTEK

– med medlemsider fra Norsk Bibliotekforening

Nr. 2-2019

Send oss gjerne en tekst

Bok og Bibliotek tar gjerne i mot tekster til bladet og www.bokogbibliotek.no. Tekster og bilder sendes som vedlegg til epost, fortrinnsvis med så lite typografisk formatering som mulig.

Debattinnlegg og kommentarer som ikke er bestilt, blir vanligvis ikke honorert. Dersom annet ikke blir avtalt, forbeholder vi oss retten til å publisere artikler og bilder både på papir og på Bok og Biblioteks nettsted.

Stoff kan sendes til:

odd.letnes@bokogbibliotek.no eller redaksjon@bokogbibliotek.no

Bok og Biblioteks redaksjonsråd

Magnhild Johansen, biblioteket, Bodin vgs, Bodø
Line Nybakk Akerholt, UB, Universitetet i Oslo
Kristin Elisabeth Røijen, Læringssenteret, OsloMet.
Åse Kristine Tveit, OsloMet, avd ABI
Joep Aarts, Buskerud fylkesbibliotek

**Rask, rimelig, og pålitelig grafisk
totalleverandør på lay-out/design
og trykk av**

- **MAGASINER**
- **TIDSSKRIFT**
- **BØKER**
- **RAPPORTER mm.**

**Ring 951 05 900, eller se vår
hjemmeside arenamedia.no**

Arena Media as

PRINT & DIGITAL SERVICES

Vollsveien 13H, 1366 Lysaker – Telefon 951 05 900
www.arenamedia.no

Returadresse:
Bok og Bibliotek
c/o Media Digital AS
Postboks 424, Sentrum, 0103 OSLO

***Vi ønsker
alle lesere en
riktig god sommer!***

BOK OG BIBLIOTEK

